

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ

У НОМЕРІ:

- **ОСВІТА**

∨ *Особливості вступної кампанії-2023*

- **ІНСТИТУТ ПРОБАЦІЇ**

∨ *Пробація в Україні в умовах воєнного стану*

№ 10 (252) ТРАВЕНЬ 2023

НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА БІБЛІОТЕКА

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ**

№ 10 (252) 2023

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»

Засновники:

Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
Національна юридична бібліотека

Головний редактор
Ю. Половинчак

Редакційна колегія:
Н. Іванова (відповідальна за випуск), Т. Дубас,
Ю. Калініна-Симончук

Заснований у 2011 році
Видається двічі на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання можна
ознайомитись на сайті
Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviar.gov.ua

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Президент України підписав Закон України
щодо санкцій, пов'язаних з активами
окремих осіб 3
Імплементация міжнародних стандартів
правосуддя, дружнього до дитини:
правоохоронці та урядовці підписали
спільний документ 3
Україна та Литва підписали Угоду про
взаємне визнання та обмін національних
посвідчень водія 5

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Чернявська Л.
Особливості вступної кампанії-2023
в Україні 5
Беззуб І.
Пробація в Україні в умовах
воєнного стану 13

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА * 22

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Президент України підписав Закон України щодо санкцій, пов'язаних з активами окремих осіб

В. Зеленський підписав Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо підвищення ефективності санкцій, пов'язаних з активами окремих осіб», який Верховна Рада України ухвалила 12 травня 2022 р.

Закон встановлює новий вид санкцій у вигляді стягнення в дохід держави активів, що належать фізичній або юридичній особі, а також активів, якими вона може прямо чи опосередковано розпоряджатися. Визначено чіткі критерії, за якими особа може бути віднесена до кола тих, на кого поширюється дія такої санкції.

«Процедура виявлення та конфіскації активів підсанкційних осіб, які в той чи інший спосіб підтримують агресію окупантів проти України, дасть змогу швидко та ефективно поповнювати український бюджет за рахунок ворогів. Закон передбачає чітку інструкцію для органів, відповідальних за цей процес. Сподіваюся на продуктивну взаємодію всіх його учасників», – зазначив Глава держави.

Визначено, що відповідальним за пошук активів і звернення до суду буде центральний

орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері стягнення в дохід держави активів осіб. Очікується, що таким органом стане Міністерство юстиції України, яке має організувати роботу з виявлення та розшуку таких, що підлягають блокуванню, активів фізичних та юридичних осіб, вказаних у рішеннях Ради національної безпеки і оборони України.

Крім того, здійснення адміністративного судочинства у справах про застосування санкції у вигляді стягнення активів у дохід держави здійснюватиме Вищий антикорупційний суд України (ВАКС).

Зауважимо, що 21 квітня 2021 р. Верховна Рада України проголосувала за цей Закон, однак, В. Зеленський повернув його зі своїми пропозиціями до парламенту для повторного розгляду в сесійній залі. Після ухвалення Закону з поправками Глава держави підписав документ (*Офіційне інтернет-представництво Президента України* (<https://www.president.gov.ua/news/prezident-pidpisav-zakon-shodo-sankcij-povyazanih-z-aktivami-75289>)). – 2023. – 23.05).

Імплементация міжнародних стандартів правосуддя, дружнього до дитини: правоохоронці та урядовці підписали спільний документ

У Міжнародний день захисту дітей в Україні офіційно дали старт пілотному проекту імплементації міжнародних стандартів правосуддя, дружнього до дитини, у правову систему.

Проект покликаний адаптувати кримінальний процес до потреб дітей, сприяти їхній реінтеграції та реабілітації.

Наказ про впровадження та реалізацію проекту підписали міністр юстиції України Д. Малюська спільно з Генеральним прокурором України А. Костіним, Міністром внутрішніх справ України І. Клименком та

першим заступником міністра соціальної політики України Д. Марчак.

Міністр юстиції України Д. Малюська схвально оцінив координацію зусиль органів влади, правоохоронної системи та державних інституцій з дотримання прав дітей в реалізації цієї ініціативи.

«Безумовно, усі практики, пов'язані з особливим ставленням до неповнолітніх, критично важливі. Якщо у дитини була якась девіація – дорослішання, скоріше за все, виправить її поведінку. Зі свого боку нам варто не заважати, а сприяти її виправленню. Цей

проект – гарна ініціатива. Попри усі труднощі війни, поведінку росіян і ті жахливі злочини, які вони вчиняють, нам робити своє», – зазначив Д. Малюська.

Проект пілотує в п'яти областях України: Житомирській, Кіровоградській, Львівській, Чернівецькій, Черкаській та м. Києві. По його завершенню нові стандарти буде закріплено законодавчо, масштабувавши принципи дружнього до дітей правосуддя на всю країну.

А. Костін наголосив, що сьогодні прокуратура – на шляху до більш гуманного правосуддя щодо дітей. Активно долучається до змін законодавства та впровадження чергових новел. І вже є результати, якими можна пишатися.

«Тільки спільними зусиллями можна збудувати систему, де інтереси дитини будуть захищені та матимуть першочергове значення. Поки Збройні Сили виборюють для наших дітей спокійний сон та мирний ранок – маємо діяти, щоб запобігти подальшій ескалації злочинності у дитячому середовищі. При цьому слід пам'ятати, що працюємо з найвразливішими категоріями – дітьми, чиє дорослішання співпало з реаліями боротьби з агресором», – зазначив Генпрокурор України.

Також він констатував, що російська збройна агресія поставила нові виклики перед усіма державними інституціями, що захищають права дітей. Серед них – понад один мільйон внутрішньо переміщених дітей, зростання кількості дітей, які залишилися без батьківського піклування, обстріли, проблеми з доступом до офлайн-освіти, соціальна та економічна напруга.

«Ці фактори, безумно, вплинули на стан злочинності. На 42 % зросла кількість злочинів, вчинених щодо дітей. На 88 % – кількість злочинів, скоєних неповнолітніми», – підкреслив А. Костін.

«Правоохоронці, органи юстиції та соціальні працівники сьогодні – це єдиний кулак на

юридичному фронті. Наш спільний виклик – захищати права та законні інтереси дітей. Сьогодні ми запускаємо процес формування необхідної компетенції усіх учасників юридичного процесу за участю дітей. Змінюючи підходи в досудовому розслідуванні та судовому провадженні стосовно неповнолітніх – наближаємося до стандартів Євросоюзу», – зазначив міністр внутрішніх справ України І. Клименко.

Надважливим елементом реалізації такої політики стало створення центрів захисту для дітей, які постраждали чи стали свідками злочинів. Заклади працюють за моделлю Барнахус (Barnahus). Наразі в Україні їх відкрито шість.

Там враховані всі головні міжнародні практики із проведення слідчих дій із запобіганням можливої ретравматизації. Такий підхід захищає дитину під час проведення процесуальних дій та звільняє від необхідності участі в подальшому судовому засіданні.

Перший заступник міністра соціальної політики України Д. Марчак додала, що важливу роль у системі нових підходів правосуддя відіграють служби у справах дітей та центри надання соціальних послуг, які супроводжують дітей.

«Дуже великий фокус ми робимо на розвиток системи соціальних послуг, зокрема для наших діток. Один з пріоритетів – соціально-психологічна реабілітація дітей, які або самі постраждали від злочинів, або стали їх свідками. Тому проєкт повністю вкладається у політику Міністерства, і ми уже вдячні за цю ініціативу», – зазначила вона (*Урядовий нормал (<https://www.kmu.gov.ua/news/implementatsiia-mizhnarodnykh-standartiv-pravosuddia-druzhnoho-do-dytyny-pravookhorontsi-ta-uriadovtsi-pidpysaly-spilnyi-dokument>). – 2023. – 1.06*).

Україна та Литва підписали Угоду про взаємне визнання та обмін національних посвідчень водія

Україна та Литва підписали Угоду про взаємне визнання та обмін національних посвідчень водія. Цей документ було підписано від імені уряду України міністром внутрішніх справ України І. Клименком та міністром внутрішніх справ Литовської Республіки А. Білотайте у Брюсселі.

Угода передбачає, що громадяни України, які переїхали на постійне проживання до Литви, зможуть обміняти своє українське посвідчення водія на литовське без складання теоретичних і практичних іспитів.

Так само і громадяни Литви, які постійно проживають в Україні та мають литовське посвідчення водія, зможуть обміняти його без складання іспитів у сервісних центрах Міністерства Внутрішніх Справ.

Для обміну національних посвідчень водія слід буде лише подати документ про постійне місце проживання в країні, оригінал посвідчення водія та дійсну медичну довідку.

І. Клименко привітав цю Угоду та висловив переконання, що взаємне визнання посвідчень водія між Україною та Литвою допоможе забезпечити права громадян в обох країнах: «Угода має на меті врегулювати питання взаємного визнання та обміну посвідчень водія громадян України та Литви, які переїжджають на постійне проживання в державу іншої сторони за спрощеною процедурою. Дякуємо Уряду Литви за прихисток українських громадян на фоні вторгнення РФ та визнання відповідних документів».

Раніше для обміну литовського посвідчення водія громадянам Литовської Республіки було потрібно складати іспити в сервісних центрах МВС, відповідно українцям у Литві теж потрібно було складати іспити у відповідних компетентних органах країни (*Урядовий портал* (<https://www.kmu.gov.ua/news/ukraina-ta-lytva-pidpysaly-uhodu-pro-vzaiemne-vyznannia-ta-obmin-natsionalnykh-posvidchen-vodiia>). – 31.05).

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Л. Чернявська, мол. наук. співроб., НЮБ НБУВ

Особливості вступної кампанії-2023 в Україні

У січні ц. р. у Міністерстві освіти і науки України було представлено нову модель вступної кампанії до закладів вищої освіти у 2023 р., яка знову пройде в умовах дії воєнного стану в країні.

Пропонована модель стала спільним напрацюванням Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій Верховної Ради України, Українського центру оцінювання якості освіти (УЦОЯО), а також активних представників батьківської й освітянської спільнот. Вона включає в себе вступні випробування у форматі національного мультипредметного тесту (НМТ), що міститиме три блоки завдань. Дві навчальні дисципліни є обов'язковими (українська мова та математика),

третю – вступник може обирати самостійно (історія України, іноземна мова [англійська, французька, німецька, іспанська], фізика, хімія, біологія).

Незалежно від обраного вступником додаткового предмета позитивний результат НМТ дозволить подавати заяву для вступу на будь-яку спеціальність з урахуванням вагових коефіцієнтів, установлених для предметів на різні спеціальності.

НМТ буде складатися вступником протягом одного дня у форматі комп'ютерного тестування загальною тривалістю 180 хв. Складання НМТ в один день зменшує безпекові ризики учасників тестування, робить більш безпечною та простою організацію проведення НМТ,

дозволяє уникнути зайвих логістичних витрат державі та родинам учасників випробувань.

Також будуть збережені всі пільги та пільгові категорії, зокрема для жителів тимчасово окупованих територій. Вступники, які зареєстровані та перебувають на ТОТ, зможуть проходити всі процедури вступної кампанії дистанційно за їхнім вибором та укласти договір про здобуття освіти впродовж трьох місяців після початку навчання.

Тимчасові екзаменаційні центри для складання НМТ функціонуватимуть в Україні, також їх планують створити в європейських країнах (53 міста в 32 країнах).

МОН визначив категорії пільговиків, які цього року можуть скористатися особливими умовами вступу.

Згідно з ними вступати на підставі вступних іспитів або результатів НМТ мають право:

- особи, які мають захворювання, які не дозволяють здавати НМТ;
- діти-сироти;
- діти, позбавлені батьківського піклування;
- демобілізовані після 30 листопада 2017 р.;
- учасники бойових дій, які брали участь в АТО.

Також визначена категорія пільговиків, які будуть надходити на підставі співбесіди:

- чорнобильці і постраждалі при аварії на ЧАЕС;
- інваліди, які не можуть відвідувати навчальний заклад;
- громадяни, які визнані інвалідами війни.

Пільгові категорії громадян подають документи до ВНЗ у паперовій формі особисто. Тому необхідно надати копії документів, які надають спеціальні умови абітурієнта на участь у конкурсному відборі.

Спеціальні умови на здобуття вищої освіти за державним замовленням та за рахунок цільових пільгових державних кредитів мають:

- діти, батьки (один з батьків, усиновлювачів) яких загинули під час участі в антитерористичній операції, захищаючи незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України або померли внаслідок поранення, контузії чи каліцтва, одержаних

у районах проведення антитерористичної операції;

– діти учасників бойових дій на території інших держав, які загинули (пропали безвісти) або померли внаслідок поранення, контузії чи каліцтва, одержаних під час воєнних дій та конфліктів на території інших держав, а також внаслідок захворювання, пов'язаного з перебуванням на території інших держав під час цих дій та конфліктів;

– особи, в яких один з батьків (усиновлювачів) був військовослужбовцем, який загинув чи визнаний судом безвісно відсутньою особою при виконанні ним обов'язків військової служби;

– особи з інвалідністю I, II груп та діти з інвалідністю віком до 18 років, яким не протипоказане навчання за обраною спеціальністю;

– інваліди з числа учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС та потерпілих від Чорнобильської катастрофи, щодо яких встановлено причинний зв'язок інвалідності з Чорнобильською катастрофою, хворі внаслідок Чорнобильської катастрофи на променеву хворобу – категорія 1 та особи, які постійно проживали в зоні безумовного (обов'язкового) відселення з моменту аварії до прийняття постанови про відселення – категорія 2;

– шахтарі, які мають стаж підземної роботи не менше ніж три роки, а також протягом трьох років після здобуття загальної середньої освіти особи, батьки яких є шахтарями та мають стаж підземної роботи не менше ніж 15 років або які загинули внаслідок нещасного випадку на виробництві чи стали інвалідами I або II групи;

– особи, які є внутрішньо переміщеними особами відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»;

– особи, що здобули повну загальну середню освіту в навчальних закладах певної адміністративно-територіальної одиниці при вступі на конкурсні пропозиції, для яких встановлено квоту-3.

Основний період реєстрації на НМТ завершився 3 травня. Під час реєстрації

вступники зазначили з якого третього предмета вони проходять тестування. УЦОЯО забезпечив безпаперову реєстрацію за допомогою спеціального сервісу на сайті цієї установи. З 5 по 12 червня триватиме додатковий період реєстрації для осіб, які:

- реєструвалися в основний період реєстрації, але яким було відмовлено в реєстрації для участі в НМТ;

- не змогли з поважних причин зареєструватися для проходження НМТ під час основного періоду реєстрації;

- за рішенням судів перебувають в установах виконання покарань, слідчих ізоляторах.

«Нова українська школа» порівняла основні параметри вступної кампанії 2022 р. та 2023 р.,

- перелік дисциплін, форму і структуру тестових завдань, порогові бали й коефіцієнти – щоб з'ясувати, в якій спосіб цього року змінили модель вступу до вищих закладів освіти в умовах повномасштабної війни.

Основними нововведеннями стали:

- зміна переліку обов'язкових дисциплін (історію України було вилучено з обов'язкових предметів у результаті громадського обговорення з огляду на безпекову ситуацію);

- введення можливості обрати третій предмет для складання;

- надання змоги вступникам із тимчасово окупованих територій складати НМТ у дистанційному форматі.

Народний депутат України І. Совсун з приводу цього року моделі вступу зауважила: «Картина зі вступом адекватніша, ніж торік. Шкода тільки, що доводиться боротися за повернення здобутків попередніх років, а не впроваджувати нові реформи, адже роботи попереду дуже багато».

І. Совсун висловила сподівання, зокрема, що Міносвіти та УЦОЯО забезпечать фізичну безпеку під час складання іспитів і гарантію доброчесності, коли списати під час складання іспиту з усіма чи онлайн – неможливо, адже «якщо ми прагнемо мати сильну європейську освіту, доброчесність має бути в пріоритеті».

Наразі передбачено проведення двох сесій НМТ: основної і додаткової. Основна

проходитиме 5 червня–23 червня 2023 р., додаткова – 11–24 липня 2023 р. У додатковій сесії тестування зможуть взяти участь ті вступники, які з поважних причин не пройшли тестування під час основної сесії.

Як і в минулому році, НМТ відбуватиметься в спеціально обладнаних комп'ютерних аудиторіях закладів освіти – тимчасових екзаменаційних центрах (ТЕЦ), створених у населених пунктах як в Україні, так і за її межами. Як і минулого року, тестування в Україні призупинять під час повітряних тривог і продовжуватимуть лише після повернення учасників і працівників ТЕЦ з укриттів.

У тестуванні з іноземних мов не буде завдань з відкритою формою відповіді, як не буде і завдань з аудіювання. УЦОЯО розвиває тестову платформу, тож подібні завдання обов'язково стануть доступними на ній у майбутньому.

Як і минулого року, під час роботи з тестами з математики вступники зможуть користуватися довідковими матеріалами.

Щодо формату завдань, то окрім тих, що були в минулі роки – вибір однієї відповіді, встановлення відповідності – цього року додадуть встановлення хронологічної послідовності (для тестів з історії України), вибір декількох відповідей із запропонованого набору.

Результат тестування з кожного блоку вступник знатиме одразу після того, як завершить відповідати на запитання цього блоку. Мінімальний прохідний бал – не менше 10 % від максимально можливого балу з кожного блоку питань. Тобто якщо вступник набрав менше цієї кількості балів, то його результати не конвертують в результат ЗНО.

Для конкурсного відбору будуть використовувати результати з кожного предмета, переведені в шкалу 100–200 балів. Відбудеться це за умови, що з цього предмета набрано не менше 10 % від загальної кількості тестових балів. Тому після тестування кожен учасник знатиме не тільки кількість набраних ним балів, а й зорієнтується в тому, якими є його результати для вступу. До результатів кожного предмета НМТ буде застосовано так званий ваговий коефіцієнт

відповідно до спеціальності, на яку абітурієнт вступає.

Щоб взяти участь в конкурсі на навчання за державним або регіональним замовленням, потрібно на тестуванні отримати не менше 130 балів. Для лікарських спеціальностей мінімальний бал становить 150, для вступників на правничі спеціальності – не менше 140.

Вся інформація оперативно відображатиметься в електронному кабінеті вступника, запевняють в МОН.

Незалежно від обраного третього предмета, результати НМТ можна буде подати для вступу на будь-яку спеціальність – використовуватимуться вагові коефіцієнти (пріоритетність того чи іншого предмета для обраної спеціальності), як і в попередні роки.

Використати для вступу у вищі в 2023 р. можна буде також результати НМТ за 2022 р. і результати ЗНО за 2021 р. та 2020 р. Такі критерії, як середній бал атестату і сільський коефіцієнт цього року не використовуватимуться.

Вступники, розповів генеральний директор Директорату фахової передвищої, вищої освіти О. Шаров, зможуть подавати загалом до 20 заяв на вступ, але на бюджетну форму навчання – не більше п'яти.

Заклади вищої освіти військового спрямування і заклади зі спеціальними умовами навчання матимуть, як і в попередні роки, свої правила вступу.

Аби допомогти випускникам розібратися в системі національного мультипредметного тесту, команда УЦОЯО для допомоги учасникам НМТ цього року підготувала довідник (Путівник учасника НМТ), який дасть відповідь на будь-яке запитання, що може виникнути до, під час або після тестування.

У 2023 р. не встановлюється поділ бюджетних місць між вступниками на основі повної загальної середньої освіти та ступеня фахового молодшого бакалавра. Вони братимуть участь у спільних широких конкурсах з використанням однакового розрахунку конкурсного бала.

Терміни вступної кампанії-2023:

– для вступників на основі повної загальної середньої освіти (ПЗСО) – з 1 липня до 30 серпня;

– для вступників у заклади фахової передвищої освіти на основі базової середньої освіти – з 23 червня до 3 серпня;

– для вступників у заклади фахової передвищої освіти на основі повної загальної середньої освіти, а також на основі освітньо-кваліфікаційного рівня кваліфікованого робітника – з 10 липня до 31 серпня.

Всі вступники до магістратури на основі ступеня бакалавра складатимуть Єдиний вступний іспит (ЄВІ), в якому будуть два блоки: тест загальної навчальної компетентності (ТЗНК) і тест з іноземної мови (англійської, німецької, французької, іспанської). Також для вступу на спеціальності 05 «Соціальні та поведінкові науки», 06 «Журналістика», 07 «Управління та адміністрування», 08 «Право», 28 «Публічне управління та адміністрування», 29 «Міжнародні відносини потрібно буде скласти Єдиний фаховий вступний іспит (ЄФВВ)».

Український центр оцінювання якості освіти підготує демонстраційні варіанти всіх блоків НМТ, тож учасники зможуть ознайомитися з форматом тестування і попрактикуватися у виконанні завдань.

Як і минулого року, під час роботи з тестами з математики, вступники зможуть користуватися довідковими матеріалами.

Як повідомила заступник директора УЦОЯО Т. Вакуленко, тестова платформа для проведення НМТ цього року буде більш захищена від фальшувань: учасники не зможуть копіювати тестові завдання, не зможуть скористатися фрагментами умов до завдань, щоб шукати відповідну інформацію в браузері, як і не зможуть завантажувати pdf-версії тестів.

За словами міністра освіти і науки О. Лісового, основними викликами нинішньої вступної кампанії є створення безпечних умов для тестування, надання можливості якомога більшій кількості вступників за кордоном взяти в ньому участь, а також безпосередній вступ і подальше навчання. Важливими аспектами, які потрібно враховувати зараз, є насамперед питання міграції, реінтеграції окупованих територій та відновлення.

Міністр наголосив пріоритетності збереження людського потенціалу, для чого

надважливо зробити все, аби не втратити зв'язок з українськими громадянами, які перебувають за кордоном і на ТОТ та допомогти їм залишитися в українській системі цінностей.

За даними УЦОЯО, для участі в основній сесії НМТ зареєструвалося 281 198 осіб, з них 257 948 осіб виявили бажання проходити тестування в Україні, а 23 250 – за кордоном. Загалом отримали повідомлення про успішну реєстрацію і можливість сформувати сертифікат НМТ 284 729 осіб. Тож у вступній кампанії бере участь приблизно половина випускників шкіл.

Вибираючи предмет додаткового блоку, за даними Міносвіти, цьогорічні вступники віддали перевагу історії України (понад 145 тис.) та іноземним мовам (понад 85 тис.).

Найбільше збурення у період повномасштабної російсько-української війни при визначенні початкових правил НМТ-2023 спровокував пункт про необов'язковість тестування з історії України. Тому МОН має визначитися вже на наступну вступну кампанію щодо цього предмета.

Коаліція «Реанімаційний пакет реформ» ще наприкінці січня закликала Міносвіти повернути історію України до переліку обов'язкових предметів НМТ. Підписали звернення 465 юридичних осіб. Вони констатували: «Симптоматично, що у 2021 р. 18 % учасників ЗНО не набрали навіть мінімальний прохідний бал з історії України, тобто не мали базових знань про минуле країни, незалежність та територіальну цілісність якої виборюють наші захисники та захисниці. Прибрати історію України як обов'язковий предмет з НМТ – це допомагати росії перемагати у головах наших абітурієнтів».

Утім, варто розуміти і той нюанс, що цьогоріч НМТ, а в звичайних умовах ЗНО – це тестування знань тих, хто прагне здобувати вищу освіту. Безперечно, всі потенційні вступники мають знати історію України, яку постійно переписувала РФ упродовж майже 400 років і нав'язувала нам. Тому ґрунтовні знання зобов'язані мати всі українці. А в системі вітчизняної освіти це означає, що всі учні середніх навчальних закладів мають скласти ДПА – державну підсумкову атестацію, яку через війну (і це не дивує) відмінили.

Проректор Київської школи економіки Є. Стадний, який викладає обов'язковий курс з історії України для негуманітарних спеціальностей, акцентує увагу на важливості проведення саме ДПА, яка включатиме історію України, як перевірки того, наскільки рівень знань всіх випускників школи відповідає рівню стандарту середньої освіти. Натомість ДПА вже четвертий рік підряд скасовується урядом та парламентом. Відтак, ніякої перевірки знань ні з історії, ні з інших предметів не відбувається. Є. Стадний висловлює глибоке занепокоєння як цим фактом, так і відсутністю реакції суспільства на ситуацію. Адже фахівець впевнений, що через роки суспільство буде точно незадоволене наслідками таких рішень.

Особливий порядок вступу до вишів мешканців ТОТ працює через освітні центри «Крим Україна» та «Донбас Україна», які охоплюють 282 заклади вищої освіти.

На тимчасово окупованих РФ з 2014 р. територіях Криму та частини Донецької та Луганської областей нині мешкає порівняно невелика кількість дітей, які навчаються за українськими освітніми програмами. Утім, їх донині – сотні. Наприклад, вступників з тимчасово окупованих територій минулого року в освітніх центрах «Крим-Україна» було зараховано 116 – це через вісім років вимушеного життя на українському півострові, але за законами РФ. І це під час повномасштабного вторгнення РФ в Україну, яке ще більше ускладнило ситуацію. У 2021 р. абітурієнтами українських вишів стали 337 осіб з анексованого РФ Криму).

Через освітні центри «Донбас Україна» на навчання були зараховані 373 особи – з територій, на яких через війну у 2022-му не було постійного інтернет-зв'язку, звідки не можна було виїхати.

Порядок вступу для мешканців «старих» (з 2014 р.) ТОТ такий: спочатку діти складають випробовування з двох предметів, а потім отримують довідку про замовлення свідоцтва про повну загальну освіту, умовно кажучи, атестат. Після цього – профільний предмет. У правилах написано, що зарахування може відбуватися за результатами співбесіди.

Однак, як зазначила співзасновниця Центру громадського просвітництва «Альменда» В. Потапова, поки що немає детальних тлумачень про механізм реалізації такої можливості.

Незважаючи на те, що у 2022 р. у Порядок вступу були внесені зміни щодо можливості вступати дистанційно, жодних інших змін не відбулося. Однак найбільша проблема – малий 3-місячний термін для вступників з ТОТ у повномасштабний період війни, упродовж якого треба доїхати у виш, куди вступила дитина. Ще кілька років тому, в лютому–березні, вступники з Криму їхали в Херсон, отримували паспорт громадянина України і вже з цим паспортом вступали.

Міносвіти надало можливість вступати без паспорта, але в будь-якому випадку це становище людини без документа. Протягом трьох місяців дитина зобов'язана з'явитися у виш, щоб укласти договір про здобуття освіти, інакше буде відрахована. Це означає, що треба виїхати через треті країни з Криму, отримати посвідчення на повернення, подати документи на паспорт. А це викликає дуже великі проблеми як логістичного, так і фінансового та безпекового характеру. На переконання В. Потапової, в нинішніх умовах має бути розширення цих часових меж – не має бути відрахування упродовж року чи навіть двох.

Говорячи про ситуацію із вступною кампанією для мешканців Криму, аналітик Центру громадянської освіти «Альменда» О. Охредько, зазначив, що серйозні проблеми для мешканців Криму, які бажають вступити в українські вищі навчальні заклади, створює відсутність кореляції даних у наказах МОН, а також іншої необхідної інформації, яка стосується цього річної вступної кампанії, в більшості закладів вищої освіти та й на сайті МОН. Крім того, МОН так і не налагодило канали для інформування мешканців тимчасово окупованого Криму щодо вступної кампанії-2023. Однак на сайті МОН на сторінці «Інформація для осіб з ТОТ та ВПО» матеріали щодо вступної кампанії відносяться до 2022 р. Те ж стосується і переліку освітніх центрів. На інфографіках минулого року відсутня

інформація щодо можливості вступу для осіб з ТОТ через дистанційну форму. І таких прикладів багато.

Для виправлення ситуації, на думку О. Охредька, доцільно було б:

- створити підрозділ, який би займався питаннями освіти для ТОТ, у тому числі і з питань вступу;
- створити Фонд, який би опікувався питаннями логістичних та фінансових можливостей вступу для дітей з ТОТ;
- відкоригувати нормативно-правові документи щодо питань вступу та навчання дітей з ТОТ;
- провести чітку інформаційну кампанію щодо вступу дітей з ТОТ;
- вдосконалити порядок вступу і відокремити отримання документів про повну загальну середню освіту від вступу до закладів вищої освіти.

Стосовно бюджетних місць, то остаточну їх кількість ще не затверджено. Як пояснює генеральний директор Директорату фахової передвищої, вищої освіти Міністерства освіти та науки України О. Шаров, державне замовлення формує Міністерство економіки України, а регіональне – відповідні обласні адміністрації. Мінекономіки ще має погодити свої пропозиції з Мінфіном, Міносвіти, Мінцифрою – і тільки після цього їх затверджуватиме Кабмін. За словами О. Шарова, відповідну постанову уряду за останні п'ять років тільки один раз було ухвалено на межі травня–червня, а зазвичай – на початку липня.

Таке щорічне затягування оприлюднення інформації додатково нервує не лише вступників та їхніх батьків. Передусім, за словами В. Потапової, через це ректори вишів не можуть завчасно планувати надходження грошей з держбюджету.

Багато експертів зазначають, що НМТ не можна розглядати як ідеальний інструмент оцінювання знань. Головне його завдання, за словами Т. Вакуленко, полягає в тому, щоб учасники пройшли тестування за один день і в будь-яких умовах – за кордоном, без близьких і рідних поруч, під обстрілами, коли немає можливості готуватися, довго концентрувати увагу тощо.

Якщо порівнювати НМТ з класичним ЗНО, то, зазначила Т. Вакуленко, недоліків багато і головним з них є включення до тестування лише трьох предметів. Але під час війни зробити всю лінійку предметів неможливо: немає часу підготувати програмне забезпечення і специфічні тести. Через безпекові ризики НМТ має короткі тестові форми, але це недолік не самого НМТ як комп'ютерного тесту, а тих умов, в яких його доводиться проводити.

Хоча проведення НМТ є виправданим у період війни, О. Шаров наголошує на необхідності найскорішого повернення до ЗНО з повної лінійки предметів для вступних випробувань та державної підсумкової атестації за курс повної загальної середньої освіти. Це стратегічно важливо для розвитку української освіти та довіри суспільства до освітніх реформ. О. Шаров висловив сподівання, що завдяки успіхам Збройних сил України цей час настане незабаром і буде можливість повністю відновити ЗНО та інтегрувати до нього кращі напрацювання воєнного часу.

На думку експерта Українського інституту майбутнього М. Скиби, цьогорічна вступна кампанія до вишів, як і в 2022 р., є передусім соціально-психологічним тестом.

Він зазначив, що сьогодні різні опитування дають приблизно подібну цифру щодо частки тих, хто хоче повернутися чи залишитися в Україні – від 60 % до 90 %. У 2022 р. рекомендації до зарахування на бюджетну форму навчання отримало 67 тис. студентів, що перевищило відповідний довоєнний показник (2021 р. таких було близько 60 тис.). Звісно, відіграла роль обмеження щодо виїзду за кордон для чоловіків призовного віку. Гендерний дисбаланс спостерігався і на вступі до магістратури.

Впродовж 2022–2023 навчального року абсолютна більшість вищих навчальних закладів у кращому випадку проводили лекції онлайн. Вимоги до студентів, як і зворотний зв'язок від викладачів були лайтовими. Отже, університет, зокрема, так звані державні, за висловом експерта, все більше перетворюються на «соціальну камеру схову». Винятком є 4–5 університетів назви яких певне добре відомі в

Україні. Тим більше, що і поріг вступу істотно знижено.

НМТ, на думку експерта, є дуже спрощеною версією оцінювання знань і покаже наявність лише залишкових знань. Тобто дасть можливість відсіяти тих абітурієнтів, які не мають базових знань. Глибину ж знань цей тест, звісно, показати не зможе. Таке спрощення тестів є цілком виправданим в умовах війни, бо зменшить стресове навантаження на дитину, якій буде простіше підготуватися до вступного випробування. Водночас для вищого навчального закладу це не означає отримання добре підготовленого студента. Адже релевантність НМТ нижча за ЗНО. Але, зазначив М. Скиба, і ЗНО не було ідеальним інструментом оцінювання знань, оскільки показувало здатність запам'ятовувати, а не розуміння предмета та вміння використовувати знання. Тому, на думку експерта, застосування НМТ у сьогоднішніх реаліях є компромісним рішенням.

Із М. Скибою погоджується співзасновниця організації «Смарт освіта» О. Макаренко, яка зазначила, що нині через об'єктивні причини діти, на жаль, не отримали якісної освіти. Тому умови вступної кампанії переглянуто так, щоб дітям було посилено поступати. За різними оцінками освітні втрати з урахуванням ковідних часів та повномасштабної війни можуть становити від півроку до року навчання. Згідно з результатами дослідження, яке презентувала Державна служба якості освіти України щодо організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти в умовах війни, через повномасштабну російсько-українську війну близько 772 909 школярів змінили форму здобуття освіти з денної на дистанційну, водночас на сімейну (домашню) форму навчання перейшли 64 409 учнів.

Враховуючи це, М. Скиба не радить зараз поспішати з висновками щодо вступної кампанії-2023. Доречніше, вважає він, цей рік використати для спостережень та аналізу, щоби у наступному зробити системні і далекоглядні рішучі дії щодо удосконалення цього процесу.

Та як би там не було, проведення НМТ у 2022 р. у рекордно стислі терміни є вагомою

перемогою. Адже успішні країни можуть роками впроваджувати комп'ютерне тестування: не будучи в стані війни, маючи час і ресурси, щоб розробити програмне забезпечення, провести пілотування та апробацію. Це може тривати роками за належного фінансування і спокійного адміністрування. В Україні ж комп'ютерне іспитування НМТ народилося за чотири місяці в умовах війни, з обмеженими людськими і часовими ресурсами. Тож, здається, немає жодної країни у світі, яка б не дивувалася тому, що в Україні продовжується повноцінний освітній процес. Головними пріоритетами цього річної вступної кампанії є безпека і загальне збереження принципів зовнішнього незалежного оцінювання в умовах війни. Наявні ж освітні втрати надолужаться в мирні часи (*Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: вебсайт Міністерства освіти і науки України* (<https://mon.gov.ua/ua/news/u-mon-predstavili-model-vstupu-2023-do-zakladiv-vishoyi-osviti>; <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/vstupna-kampaniya-2023/poshireni-zapitannya-vidpovidi-shodo-vstupnoyi-kampaniyi-do-zakladiv-vo-u-2023-roci/magistr2023>; <https://mon.gov.ua/ua/news/osvita-pid-chas-vijni-prezentaciya-rezultativ-doslidzhennya>); *вебсайт Українського центру оцінювання якості освіти* (<https://testportal.gov.ua/protsedura-reyestratsiyi-2/>; <https://testportal.gov.ua/nmt-2023-dobigaye-kintsya-period-reyestratsiyi/>); *вебсайт «Укрінформ»* (<https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3707756-lisovij-nazvav-tri-osnovnih-vikliki-vstupnoi-kampanii2023.html>; <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3694912-dla-vstupnikiv-stvorili-putivnik-ucasnika-nmt.html>; <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3707659-vstupna-kampania-2023-ne-takij-strasnij-nmt-ak-jogo-maluut.html>); *вебсайт «24 канал»* (https://24tv.ua/education/nmt-2023-data-obovyazkovi-predmeti-reyestratsiya-prohidniy-bal_n2251502; [\[education/termini-vstupu-bakalavr-2023-rotsi-koli-podavati-dokumenti-do_n2283093\]\(https://24tv.ua/education/termini-vstupu-bakalavr-2023-rotsi-koli-podavati-dokumenti-do_n2283093\)\); *довідник навчальних закладів Abiturients.info* \(<https://abiturients.info/uk/abiturientu-poleznoe/pilgy-pry-vstupi-v-vuz-kategoriipilgovyukiv#>\); *освітній портал «Знайшов»* \(\[https://znayshov.com/News/Details/nmt-2023_vs_nmt-2022_shcho_zminylosia\]\(https://znayshov.com/News/Details/nmt-2023_vs_nmt-2022_shcho_zminylosia\); \[https://znayshov.com/News/Details/Yakym_buty_vstupu-2023\]\(https://znayshov.com/News/Details/Yakym_buty_vstupu-2023\)\); *вебсайт Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»* \(<https://nupp.edu.ua/news/vstup-2023-predstavleno-model-vstupnoi-kampanii-do-zakladiv-vishchoi-osviti.html>\); *вебсайт «Освіторія»* \(<https://osvitoria.media/opinions/vse-pro-konkursnyj-bal-2023-poyasnyuyemo-pro-koefitsiyenty-na-prykladah>; <https://osvitoria.media/experience/yakym-budenmt-2023-eksklyuzyvne-interv-yu-z-tetyanoyu-vakulenko/>\); *вебсайт «Вікна»* \(<https://vikna.tv/dlia-tebe/batkivstvo/yaki-terminy-ta-etapy-vstupnoyi-kampaniyi-2023-roku/>\); *вебсайт «Освіта Нова»* \(<https://osvitanova.com.ua/posts/5918-tetiana-vakulenko-zastupnytsia-dyrektora-utsoyao-pro-vstupnu-kampaniiu-2023>\); *вебсайт телеканалу «Новий Чернігів»* \(<https://newch.tv/na-nmt-zareiestruvalosia-ponad-281-tysiacha-vypusknykiv-6700-z-chernihivshchyny-77713/>\); *вебсайт Освіта.ua* \(<https://osvita.ua/blogs/89097/>\); *вебсайт «Нова Українська школа»* \(<https://nus.org.ua/articles/robotanad-pomylkamy-shho-bude-zi-vstupnoyu-kampaniyeyu-2023/>\); *вебсайт ESPRESO.TV* \(<https://espresso.tv/vstupna-kampaniya-2023-yak-natsionalniy-psikhologichniy-test>\); *YouTube* \(<https://www.youtube.com/watch?v=uIQRtiST71E>\); *вебсайт Lenta.UA* \(<https://lenta.ua/v-ukrayini-zminilisyatumovi-vstupnoyi-kampaniyi-2023-yaki-ispitidovedetsya-skladati-139306/>\); *вебсайт Novyny.LIVE* \(<https://society.novyny.live/osvitni-vtrativu-viinu-na-skilki-rokiv-po-znanniakh-vidstaiut-ukrayinski-shkoliari-96634.html>\)\).](https://24tv.ua/</p></div><div data-bbox=)

I. Беззуб, наук. співроб. НЮБ НБУВ

Пробація в Україні в умовах воєнного стану

На сьогоднішній день у всьому світі значна увага приділяється питанню застосування покарань, не пов'язаних з ізоляцією засудженого від суспільства. Людей, які вчинили нетяжкі злочини та які не становлять небезпеку для життя і здоров'я інших людей, здебільшого повертають на правильний шлях у громаді, де правопорушники відбувають покарання, не пов'язані з позбавленням волі. Такою альтернативою є пробація.

У порівнянні з зарубіжними країнами, для України інститут пробації є відносно новим явищем, якому сприяли світовий та європейський досвід і стандарти.

Як зазначив міністр юстиції Д. Малюська, система виконання покарань в Україні наразі сфокусована на ізоляції людини, на фізичному унеможливленні вчинення нею повторного злочину протягом певного періоду. В той час, як основний фокус, що підтверджується міжнародним досвідом, має бути на ресоціалізації злочинця, на корегуванні його поведінки у суспільстві.

На думку психологів, тривалий термін перебування в місцях позбавлення волі призводить до незворотних змін психіки людини. Пенітенціарні установи виступають місцем, де особи «навчаються» кримінальним основам, що не може сприяти виправленню.

Метою ж пробації є забезпечення безпеки громади шляхом виправлення засуджених, а також запобігання вчинення ними повторних кримінальних правопорушень. Для запобігання вчиненню нових правопорушень для кожного клієнта пробації, залежно від його індивідуальних особливостей та життєвих обставин, розробляється індивідуальний комплекс заходів впливу на весь період наглядової пробації.

Серед переваг пробації для держави виділяють: зниження кількості ув'язнених в місцях позбавлення волі, що дає позитивний економічний ефект, оскільки утримання правопорушника у місцях позбавлення волі є

набагато дорожче для держави, ніж перебування на пробації; залишаючись у суспільстві особа не втрачає роботу та сплачує внески у держбюджет.

Для правопорушника важливими є відсутність ізоляції; збереження сім'ї та ролі в суспільстві; допомога у подоланні шкідливих звичок, зміні прокримінального мислення, контроль поведінки та емоцій; підтримка під час змін та самореалізації;

Для громади слід зважати на аргумент справедливого правосуддя: баланс між карою за вчинене правопорушення, відшкодуванням завданої шкоди та інтересами членів суспільства; убезпечення громади від вчинення повторних злочинів. Наприклад, витрати на одного суб'єкта пробації на місяць – 900 грн, а один в'язень в установах виконання покарань «коштує» державі понад 10 тис. грн, наголосила заступниця очільника Мін'юсту О. Висоцька.

Крім того, відсоток рецидиву серед людей, які перебувають під наглядом пробації наразі становить 1,3 %, ще близько 3 % осіб ухиляються від відбування покарання або порушують умови покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, зазначив директор ДУ «Центр пробації» О. Янчук (для порівняння: за умов чинної системи покарань відсоток повторно вчинених злочинів станом на 2020 р. – понад 30 %).

Керівництво Міністерства юстиції переконане, що пробаційний нагляд більш ефективно працюватиме в інтересах суспільства, ніж підвищення розміру покарань для злочинців.

В Україні поняття пробації як альтернативи тюремному ув'язненню запровадили 5 лютого 2015 р. після ухвалення Закону України «Про пробацію», який регламентував діяльність, пов'язану із застосуванням пробації як системи наглядових і соціально-виховних заходів до осіб, яких притягають до кримінальної відповідальності, і тих, хто за рішенням суду вже відбуває кримінальне покарання.

Закон України «Про пробацію» визначає три види пробації відповідно до її функцій: досудову, наглядову та пенітенціарну. Від початку впровадження пробації в Україні зберігається тенденція збільшення кількості

засуджених, які відбувають покарання без позбавлення волі. Наразі співвідношення тих, хто відбуває покарання на пробації до тих, які утримуються в колоніях, удвічі більше.

Джерело інформації: https://www.probation.gov.ua/?page_id=122

У 2018 р. в складі Міністерства юстиції України було створено центральний орган управління діяльністю пробації – Державну установу «Центр пробації», що координує та здійснює нагляд за діяльністю 24 філій та 573 уповноваженими органами з питань пробації по всій Україні (станом на 1 січня 2022 р.), діяльність яких забезпечують юристи, фахівці із соціальної роботи, психологи. Підрозділи пробації наявні в усіх адміністративно-територіальних одиницях країни. Функції та завдання пробації виконує понад 3 тис. працівників.

За 2022 р. через нагляд пробації пройшли більше 110 тис. клієнтів. З початку 2022 р. підготовлено більше 11 тис. досудових доповідей. У рамках пенітенціарної пробації понад 5,5 тис. осіб отримали допомогу при звільненні з установ виконання покарань.

Також на пробацію в Україні покладено виконання адміністративних (не кримінальних) санкцій, пов'язаних з безоплатними роботами у громаді, а також з оплачуваними роботами

боржників по аліментах на дітей – суспільно корисні роботи.

Відповідно до Закону України «Про пробацію», працівники пробації – це особлива категорія персоналу кримінальної юстиції. У світі їх називають соціальними юристами. Вони не юристи і не соціальні працівники лише за освітою, проте мають глибокі пізнання як у сфері соціальної роботи, так і у сфері юриспруденції.

За кордоном, наприклад у Нідерландах, вимоги до персоналу пробації передбачають наявність вищої освіти за напрямком соціальна робота, юриспруденція та психологія, а також відсутність судимостей. 80–90 % персоналу пробації складають працівники із соціальною освітою. При призначенні на посаду офіцер пробації складає присягу у присутності судді.

Спеціального навчального закладу, який би займався підготовкою персоналу пробації, немає. Головною кваліфікаційною вимогою є проходження річного курсу із соціальної роботи, який доступний у більшості

університетах країни. З метою підтримання належного професійного рівня персоналу пробації у складі центрального офісу пробації є спеціальний освітній відділ, який розробляє програми тренінгів для подальшого проведення їх з персоналом (наприклад, тренінги зі складання досудових доповідей, мотиваційне інтерв'ювання, проведення оцінки ризиків, електронний моніторинг, пробаційний нагляд, робота з суб'єктами, яких засуджено за домашнє насильство, які мають залежності тощо). Як правило офіцер пробації більшість таких 5-ти денних тренінгів проходить протягом 2 років роботи. Практикуються також онлайн-тренінги.

Контроль за ефективністю діяльності пробації здійснюється шляхом інспектування представниками Міністерства юстиції, яке відбувається раз на 3–4 роки. Звіт про інспектування доповідається на засіданні парламенту. За результатами інспектування надаються рекомендації щодо вдосконалення роботи за певними напрямками.

Однією з ознак, про яку часто згадують, коли говорять про пробацію, є пробаційні програми. Це система занять, які проводяться за визначеним графіком і мають на меті корекцію поведінки, яка суперечить прийнятним у суспільстві (громаді) нормам, а також формування соціально сприятливих змін особистості. В Україні такі програми почали діяти з 1 січня 2018 р. після затвердження їх у визначеному законодавством порядку.

Відповідними наказами Міністерства юстиції затверджено чотири пробаційні програми для повнолітніх і чотири для неповнолітніх суб'єктів пробації: «Зміна прокримінального мислення»; «Попередження вживання психоактивних речовин»; «Подолання агресивної поведінки»; «Формування життєвих навичок». Наприклад, програма «Формування життєвих навичок» містить чотири модулі: «Успішне спілкування», «Сім'я та цінності», «Освіта та працевлаштування», «Цілепокладання та побудова життєвих планів».

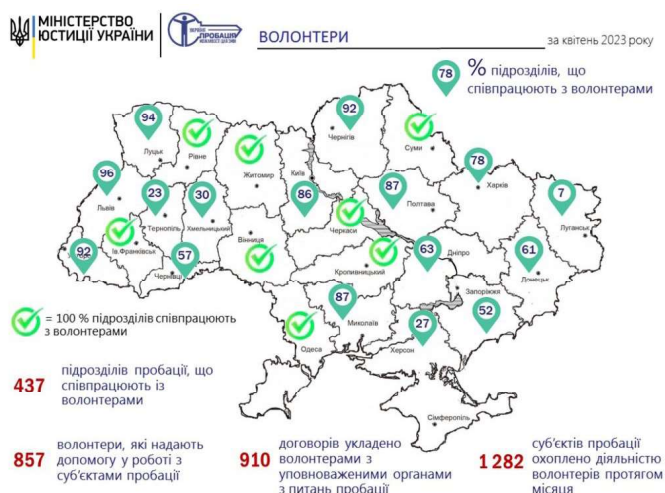
У більшості країн існують спеціальні програми інтенсивної пробації, наприклад, для водіїв, котрі скоїли злочини в нетверезому стані або соціально-психологічний тренінг сексуальних злочинців. Загалом, уже давно лікувальним підходом вважається не тільки обов'язкове проходження лікувальних програм, пов'язаних із залежностями від алкоголю та наркотиків, а й програм, спрямованих на зміну внутрішнього світу людини, що має суттєвий вплив на її поведінку.

Наприклад, у Нідерландах застосовуються лише акредитовані пробаційні програми, які схвалюються на термін 5 років зовнішнім комітетом акредитації Міністерства юстиції, до складу якого входять науковці, психологи та інші фахівці. Вид пробаційної програми вказується в досудовій доповіді, що подається до суду.

Програми проводять офіцери, які пройшли відповідне підвищення кваліфікації (один тиждень щодо базових навчальних навичок, один тиждень навчання щодо специфіки програми). Під час реалізації з метою контролю застосовується відеомоніторинг проведення програми (супервізія).

До роботи із своїми клієнтами працівники пробації залучають різні державні та неурядові організації. Система пробації України також охоче підтримує ініціативу небайдужих громадян, які готові допомогти тим, хто в силу обставин, важких умов життя, умисно або із необережності вчинили правопорушення невеликої суспільної небезпечності, за які їх засуджено до покарань альтернативних позбавленню волі.

Відповідно до Закону України «Про пробацію», окрім персоналу органу пробації мають право допомагати і волонтери. Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 2 Закону волонтер пробації – фізична особа, яка досягла вісімнадцятирічного віку, уповноважена органом пробації та волонтерською організацією на виконання окремих завдань, пов'язаних із пробацією, на добровільній та безоплатній основі.

Джерело інформації: https://www.probation.gov.ua/?page_id=3243

Основним завданням волонтерів пробації є сприяння органу пробації у здійсненні нагляду за засудженими та проведенні з ними соціально-виховної роботи. Волонтери пробації здійснюють свої повноваження під керівництвом персоналу органу пробації. З представниками громадського суспільства, мотивованими на продуктивну діяльність у сфері пробації, підписується договір.

За кордоном, наприклад у Канаді, волонтери також відіграють важливу роль в пробаційній реабілітації правопорушників на рівні провінцій і територій. При цьому, всі волонтери проходять ретельну перевірку і оцінку, перш ніж працювати з правопорушниками. Цей процес може включати в себе надання анкети, співбесіду, перевірку поліції. Персонал пробації займається управлінням і координацією волонтерської діяльності, також оцінюють стан поточних волонтерських програм і здійснюють контроль за роботою волонтерів.

Слід зазначити, що пробація як правова категорія та юридичне явище потребує подальшого законодавчого удосконалення з використанням зарубіжного досвіду.

Наразі, необхідність внесення змін до нормативно-правових актів, що регулюють діяльність органів пробації, зумовив воєнний стан, який було введено в Україні у зв'язку з військовою агресією РФ.

Так, внесеними у 2022 р. змінами до низки нормативно-правових актів пробації передбачено можливість викликати обвинуваченого для складання досудової доповіді з використанням технічних засобів електронних комунікацій: електронною поштою, текстовим повідомленням з використанням мобільного зв'язку. В такий же спосіб можливо ознайомлювати обвинувачених з текстом складеної досудової доповіді.

3 березня 2022 р. Кримінальний кодекс України доповнили ст. 111-1 «Колабораційна діяльність», найсуворіше покарання за якою – до 15 років ув'язнення. Але суд може ухвалити покарання, не пов'язане з позбавленням волі – умовний термін або заборону обіймати певні посади. Такі засуджені підпадають під пробацію, пояснив директор Центру пробації О. Янчук.

Суд призначає, в який спосіб відбуватимуть покарання колаборанти: у в'язницю або на пробацію за місцем проживання, на програму перевиховання. Зараз на пробації перебувають 235 громадян, засуджених за колабораційну діяльність.

Співробітники пробації, зокрема, контролюватимуть, щоб ця людина не обійняла посаду, яку їй заборонив суд, або не займалася забороненою судом діяльністю. Ця людина не може без погодження з органом пробації виїжджати за межі України та повинна за

викликом прибути у підрозділ для проведення певних дій, пов'язаних з виконанням покарання.

14 лютого 2023 р. набрав чинності наказ Міністерства юстиції України від 27 січня 2023 р. № 390/5 «Про затвердження Зміни до Порядку здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 29 січня 2019 р. № 272/5.

Згідно зі змінами, під час дії воєнного стану або загрози поширення епідемії, пандемії, надзвичайної ситуації засуджена особа може повідомити уповноважений орган з питань пробації про зміну місця проживання (роботи) з використанням технічних засобів електронних комунікацій (телефоном, електронною поштою, текстовим повідомленням з використанням мобільного зв'язку тощо). У разі неможливості надіслати особову справу до уповноваженого органу з питань пробації за новим місцем проживання (роботи), вона передається з використанням Єдиного реєстру засуджених та осіб, узятих під варту. До появи можливості надіслати її за новим місцем проживання (роботи) особова справа залишається в уповноваженому органі з питань пробації

Загалом, в умовах воєнного стану уповноваженими органами пробації здійснюються всі необхідні заходи для нагляду за особами, засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі: приймають підоблікових у визначені дні, проводять індивідуально-профілактичні роботи, надають консультації та інше. Клієнти пробації, що виїхали з регіонів, де ведуться бойові дії, можуть повідомити про себе та зміну свого місця перебування у будь-який доступний спосіб та стати на облік. Посилено соціально-виховну роботу про недопущення скоєння нових злочинів, особливо пов'язаних з колабораційною діяльністю. Ведеться просвітницька робота стосовно дотримання прав та свобод, їх обмеження під час війни, а також інформаційно-роз'яснювальні бесіди про безпеку поведіння під час сигналу повітряної тривоги та недопущення порушення комендантської години.

З метою розширити перелік видів покарань альтернативних позбавленню волі 5 квітня 2023 р. в парламенті був зареєстрований законопроект № 9185 «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань в умовах воєнного стану», яким пропонуються зміни до ККУ щодо доповнення його таким видом покарання до осіб, визнаних винними у вчиненні кримінального правопорушення, як пробаційний нагляд, що сприятиме гуманізації пенітенціарної системи та розширенню можливостей для виправлення особи без ізоляції від суспільства.

У пояснювальній записці пробаційний нагляд визначається як комплексний вплив на правопорушника без ізоляції від суспільства протягом від року до п'яти років (одного-двох років для неповнолітніх).

Мається на увазі альтернатива позбавленню волі, в межах якого засуджений переходить під нагляд органів пробації та має виконувати такі обов'язки: періодично з'являтися для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації; повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну свого місця проживання, роботи або навчання; не виїжджати за межі України без погодження з уповноваженим органом з питань пробації.

Також суд може покласти на засудженого до пробаційного нагляду обов'язки використовувати електронний засіб контролю і нагляду та проживати за вказаною у рішенні суду адресою, дотримуватися встановлених судом вимог щодо вчинення певних дій, обмеження спілкування, пересування, пройти курс лікування від наркотичної, алкогольної залежності, розладів психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин або захворювання, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб тощо.

Також депутати вважають за необхідне замінити на пробаційний нагляд арешт у всіх санкціях, окрім кримінальних правопорушень, вчинених військовослужбовцями.

Депутати обґрунтовують необхідність запровадження пробаційного нагляду як нового

і основного виду кримінального покарання тим, що в умовах воєнного стану слід оптимізувати СІЗО, серед іншого і шляхом збільшення місць за рахунок ліквідації арештних будинків, зокрема для утримання військовополонених.

Слід зазначити, що з початком повномасштабної війни особливо відчутними стали позитивні наслідки впровадження цифровізації пробації. Оптимізація системи у сфері пробації розпочалась в Україні ще у 2019 р., коли було запроваджено Єдиний Реєстр засуджених осіб. Після цього головним завданням було його наповнення архівними справами. Наразі близько 500 тис. діючих та архівних справ (90 %) вже внесено в Реєстр, розповів заступник міністра юстиції з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації С. Орлов під час Міжнародної конференції «Пробація – новий імпульс реформи» (лютий 2023 р.), яка проводилась за підтримки Проєкту ЄС «Право-Justice». Крім того, в електронному вигляді створено вже близько 250 тис. оцінок ризиків вчинення повторних правопорушень. Зроблене в питаннях цифровізації системи пробації дало змогу ефективно працювати в нових реаліях війни та не втратити базу документів на окупованих територіях, зазначив міністр юстиції Д. Малюська.

Проте процес проходження періодичної реєстрації в системі пробації в умовах повномасштабної війни має свої недоліки. Так, існує небезпека для осіб під час фізичного проходження реєстрації, спостерігаються високі операційні витрати на проходження реєстрації під час фізичного відвідування, відсутня автоматична реєстрація для зниження ризиків шахрайства. Рішенням має стати новий продукт у вигляді мобільного застосунку «Моя пробація», який нині розробляється, повідомив С. Орлов.

За допомогою цього застосунку, за словами заступника міністра, процес проходження періодичної реєстрації матиме свої переваги: дистанційна взаємодія з клієнтами; підвищення безпеки співробітників та клієнтів пробації за рахунок віддаленої взаємодії; сучасні процеси відбування покарання; віддалена ідентифікація

за допомогою Дія.Підпис – технологія, яка дозволяє порівняти обличчя людини з тим відцифрованим образом, який міститься в демографічному реєстрі; зручність для клієнтів пробації.

Під час дії воєнного стану або загрози поширення епідемії, пандемії, надзвичайної ситуації та за наявності об'єктивних обставин, що унеможливають прибуття правопорушника до органу пробації, суб'єкт зможе скористатися електронним сервісом «Пробація в смартфоні».

Мобільний додаток розробляється спільно з канадсько-українським проєктом міжнародної технічної допомоги «Супровід урядових реформ України» (SURGe, Support to Ukraine's Reforms for Governance) покликаний спростити співпрацю співробітника пробації та засудженого, а також надасть можливість суб'єкту пробації виконати покладені судом та законом обов'язки, не відвідуючи підрозділ Центру пробації. Зокрема, за словами заступниці директора ДУ «Центр пробації» Т. Кічатої, мобільний додаток «Пробація в смартфоні» дозволить працівнику пробації проводити реєстрацію та профілактичну бесіду із суб'єктами пробації за допомогою відеозв'язку. Також, мобільний застосунок дасть можливість дистанційно працювати з суб'єктами пробації за визначеними програмами для зміни їх поведінки.

Мобільний застосунок планується інтегрувати з Єдиним реєстром засуджених та осіб, узятих під варту, що дасть можливість надійно ідентифікувати кожного суб'єкта пробації в застосунку та створить надійний захист персональних даних суб'єкта пробації.

Крім того, у застосунку планується створення функції сповіщення суб'єкта пробації про майбутній день явки до органу пробації. Через додаток пробаціонер матиме можливість контролювати виконання покладених на суб'єкта пробації заборон та обмежень.

Також в додатку, який стане надійним помічником суб'єкта пробації під час відбування покарання, буде реалізована окрема панель з корисними для засудженого посиланнями на застосунки: «Дія», «Безоплатна правова допомога», «е-Суд» та інші.

Напрями пробації на наступні кілька років – це вдосконалення ІТ-напрямку, відновлення інфраструктури, збільшення кількості модельних офісів по Україні, вдосконалення та розвиток пробаційних інструментів, а також сучасна та гнучка система підвищення кваліфікації персоналу та комунікація із світом – українське суспільство має дізнатися більше про переваги пробації над класичним покаранням у виді позбавлення волі, наголосила заступник міністра О. Висоцька.

Експерти загалом позитивно оцінюють пропонувані новації у вигляді пробаційного нагляду.

На думку адвоката в кримінальних справах С. Слинька, те, що людина сидить у в'язниці, не означає, що вона виправиться, а пробаційний нагляд якраз і полягає в тому, що з людиною працюють (зокрема психологи), допомагають стати на шлях виправлення. Одночасно з покаранням треба допомогти виправитися, вважає адвокат. Крім того, пробаційний нагляд узгоджується з європейською практикою сприяння виправленню засуджених.

Керуючий партнер адвокатського об'єднання «Клочков та партнери» В. Клочков також переконаний, що впровадження такого виду покарання – це певна вимога часу, прагнення йти в ногу з прогресивними країнами. Цими змінами Україна вкотре підтверджує свій міжнародний курс на інтеграцію у цивілізоване світове співтовариство.

Безумовно, пробаційний нагляд – це крок вперед. Це шлях до цивілізованого розуміння мети та завдань кримінального покарання. І такі намагання уряду слід оцінювати позитивно, зазначає адвокат адвокатського об'єднання «Клочков та партнери» О. Кудрявцев. Пробація дешевша: чим менше осіб знаходяться в місцях несвободи, тим менше грошей держава витрачає на їх утримання.

Разом із тим, на його думку, існує ризик, що такі зміни будуть неоднозначно, можливо, і вкрай негативно, сприйняті суспільством. За словами адвоката, послаблення правоохоронної системи, спалах злочинності, неконтрольований обіг зброї, погіршення рівня життя, інші негативні процеси, що відбуваються

в нашій країні, призвели до загальної людської озлобленості. Відтак, гуманізм, милосердя, справедливість, співмірність покарання та інші високі матерії не сприймаються переважною більшістю населення. Люди переконані у тому, що злочинці повинні сидіти у в'язницях.

Тому введення пробації в систему покарання і відповідно застосування такого покарання повинно відбуватися вкрай виважено. Питання в тому, як цей інститут працюватиме на практиці, переконаний О. Кудрявцев.

За статистичними даними ДУ «Центр пробації», ризик вчинення повторного злочину при застосуванні пробації знижується до 2 %, тому вказаний вид покарання обіцяє бути ефективним в сенсі запобігання новим злочинам, впевнена старша партнерка ЮК PRAVO GARANT А. Доброчинська. Серед переваг пробаційного нагляду є те, що особа залишається у соціумі, не ізолюється від родини, може працювати, сплачувати податки. Але, і на переконання А. Доброчинської, дуже важливо донести до суспільства фактичне значення та цілі пробаційного нагляду, демонструвати позитивні приклади виправлення засуджених, щоб у населення, в тому числі потерпілих осіб, не виникало враження несправедливості, послаблення покарань чи зменшення відповідальності.

Інформування громадськості про новації у законодавстві щодо створення повноцінної національної системи пробації, роз'яснення положень нормативно-правових актів, понять, інструментів роботи та категорії осіб, які є суб'єктами пробації, а також систематичне наповнення медійного простору інформацією про важливі аспекти діяльності уповноважених органів з питань пробації, досягнення та подальші кроки впровадження пробації в Україні – важлива складова комунікаційної політики в рамках пробації, наголошують експерти та фахівці.

У свою чергу, народний депутат України ІХ скликання Г. Мамка також звертає увагу не тільки на переваги пробації, а й на те, про що замовчують. Зокрема, на його думку, далеко не завжди на практиці пробація відбувається з чітким дотриманням Закону; відсутні критерії

чіткої оцінки засудженого, які полягають в систематичному і ретельному вивченні людини; нестача спеціалістів, які мають забезпечувати належний нагляд за пробаціонером; слабкість методів психологічної роботи, звідси – низька ефективність системи пробації в Україні; відсутність у відкритому доступі даних про кошти, які витрачаються «Центром пробації» на здійснення комплексу заходів.

Наприклад, варто згадати про вартість послуг професійних психологів, які дійсно можуть гарантувати результати від терапії (в середньому одна консультація коштує 1,2–2 тис. грн і триває годину), а рівень професійності психологів-волонтерів, яких на сьогоднішній день залучають до роботи, ефективності не гарантує.

Так, дійсно, пробація обходиться державі в 10–12 разів дешевше, ніж позбавлення волі, але в наших умовах, впевнений Г. Мамка, вона лишається складовою корумпованої системи, яка не слідує принципам тої пробації, яка має місце у світовій практиці.

Тому, враховуючи соціальні та політичні перетворення, які відбуваються в Україні останні роки, недосконале законодавство, прогнилу правоохоронну систему та інтенсивне зростання числа видів корупційних правопорушень, застосування пробаційного нагляду навряд чи здатне виправдати та удосконалити заявлений результат, переконаний экс-депутат.

На думку Г. Мамки, пробація – це вторинна ланка профілактики. Першочерговим завданням для України мало б стати подолання системної неефективності державного управління у всіх сферах, в першу чергу – у правоохоронній системі. А перезавантаживши весь державний апарат, можна отримати нові цінності державної служби, ефективні підходи до виконання покарань та первинну ланку профілактики. Чим вищою та ефективнішою є перша ланка, тим менший рівень вчинення правопорушень і менше навантаження на вторинну ланку. Тож, потрібно розпочинати спочатку, а не з кінця.

Разом із тим, досвід європейських держав підтверджує, що пробація ефективна, методи її роботи надійні та перевірені. Пробація

відкриває можливості для забезпечення національної безпеки новими методами.

Служба пробації в європейських країнах полегшує роботу правоохоронних органів, судової системи, забезпечує координацію взаємодії державних установ, місцевого самоврядування, неурядових організацій, окремих громадян (волонтерів) в процесі виконання покарань, альтернативних позбавленню волі.

За останні 15 років практика пробаційної діяльності в європейських країнах зазнала значних змін, і країни, які не мали системи пробації, почали активно створювати відповідні служби (Румунія, Болгарія, Молдова, Словаччина, Чехія та ін.). Інші країни, історія пробації яких налічує багато десятиліть, активно змінюють принципи діяльності своїх служб пробації (Англія та Уельс, Австрія, Північна Ірландія, Фінляндія, Нідерланди, Республіка Ірландія, Бельгія), що багато в чому було пов'язано із кризою «реабілітаційного ідеалу».

Говорячи про Україну, слід наголосити, що пробацію не варто розглядати як приклад «зарубіжного досвіду», який необхідно запровадити до вітчизняної системи кримінальної юстиції лише тому, що більшість європейських (і не тільки) країн запровадили її, зазначив О. Янчук.

Звичайно, в Україні впроваджується міжнародний досвід, але лише в тому вигляді і тих варіантах, які працюють в Україні і базуються на нашій правовій системі, нашій ментальності, нашій культурі і наших ресурсах. За словами О. Янчука, в Україні вивчали, як працює система пробації в різних правових системах 15 країн світу, і віднайшли свій варіант функціонування пробації, який, звичайно, базується на міжнародних стандартах пробації, за якими працює весь світ. Це інструменти пробації, які розробили за сприяння міжнародних партнерів, але розробили самі і випробовували їх в умовах України, наголосив директор українського «Центру пробації».

Співпрацюючи з партнерами, також обов'язково враховуються виклики і помилки, які допускалися на шляху впровадження

пробації, коли не було стандартів. З точки зору розвитку нормативної бази, інституціональної спроможності пробації Україна пройшла цей шлях розвитку набагато швидше, ніж інші країни, перш за все тому, що у нас дуже багато міжнародного досвіду і міжнародних партнерів.

Наприклад, метою співробітництва в рамках канадсько-українського проєкту міжнародної технічної допомоги «Експертна підтримка врядування та економічного розвитку» (EDGE), який реалізовувався у період з 2016 р. по січень 2020 р., була консолідація зусиль для вироблення спільного бачення щодо концепції та сприяння проведенню реформи у сфері розбудови системи пробації і виконання завдань співробітництва: підготовки пропозицій щодо вдосконалення законодавства, забезпечення розвитку комунікаційної політики, розробки необхідних інструментів, методологій і програм та підвищення потенціалу працівників пробації щодо застосування нових програм і методів у своїй роботі.

Зокрема, на базі канадського досвіду, але українськими фахівцями для України була розроблена модель системи ювенальної пробації, яка на сьогодні впроваджена по всій Україні і показує непогані результати діяльності центрів ювенальної пробації.

У свою чергу, проєкт ЄС «Право-Justice» сприяв створенню первинної стратегії розвитку української пробації, в рамках якої також розроблено інструмент оцінки ризиків для дорослих засуджених (для неповнолітніх такий інструмент розроблявся канадцами). Разом із канадцами і європейцями створено навчальну програму для офіцерів пробації, завдяки якій сьогодні вони можуть впроваджувати елементи цієї діяльності.

Нідерландсько-український проєкт «Пробація та альтернативні види покарань в Україні» (MATRA) є міжнародним проєктом експертної допомоги, що реалізується Центром міжнародного правового співробітництва (CILC, Нідерланди), Нідерландським Гельсінським комітетом (ННС) та Центром Суддівських студій (CJS, Україна). Довгостроковою метою проєкту є більш справедливе і якісне здійснення правосуддя в Україні завдяки налагодженню

роботи новоствореної системи пробації та сприянню індивідуалізованому підходу до вибору форми покарання.

В рамках норвезького проєкту «Підтримка судової реформи через повномасштабне впровадження пробації в Україні» підтримано вступ і членство Центру пробації у Конфедерації Європейської Пробації (СЕР). NORLAU Проєкт Пробації сприяє розвитку національної системи пробації в Україні відповідно до міжнародних стандартів та передового світового досвіду в даній сфері, а також має на меті впровадження необхідної нормативно-правової бази й укріплення інституційної спроможності системи пробації через систематичне навчання персоналу та впровадження відповідних методик, програм і процедур.

Саме співпраця з партнерами, збільшення їхньої експертної присутності, створення пілотних проєктів, які залишаються у якості зразка для подальшого розповсюдження цього досвіду по всій Україні, сприяють прискореному розвитку пробації в Україні.

Отже, подальший розвиток кримінально-виконавчої служби невід’ємний від впровадження в Україні механізмів пробації, подібних тим, які діють у розвинутих державах та рекомендуються міжнародними стандартами у сфері застосування заходів, альтернативних позбавленню волі.

Інститут пробації є прогресивною системою впливу на засудженого без застосування покарання у вигляді позбавлення волі, що в свою чергу повинно призвести до ресоціалізації засудженого, зниження рецидиву злочинів та, разом з тим, до зниження навантаження на правоохоронні органи та пенітенціарні установи. Пробація – це шанс для особи, яка вчинила правопорушення, виправитись без ізоляції від суспільства, зберегти свій установлений спосіб життя, і, що найголовніше, змінити його на краще. Тому, пробація – це не уникнення відповідальності злочинцем, це шанс на виправлення для тих, хто справді хоче виправитися.

Оскільки для України пробація – інститут новий, важливо продовжити активний розвиток й удосконалення її механізмів,

враховуючи як свій, так і міжнародний досвід у цьому питанні (*Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: сайт Міністерства юстиції України (<https://minjust.gov.ua/news/ministry/denis-malyuska-zastosuvannya-probatsiynogo-naglyadu-v-yakosti-alternativnogo-vidu-pokarannya-dozvolit-bilsh-efektivno-zabezpechiti-bezpeku-suspilstva>); <https://minjust.gov.ua/news/ministry/sergiy-orlov-tsifrovizatsiya-probatsii-tse-maybutne-natsionalnoi-sistemi-alternativnih-pokaran>); офіційний вебсайт Пробація України (https://www.probation.gov.ua/?page_id=122; https://www.probation.gov.ua/?page_id=3020; https://www.probation.gov.ua/?page_id=3022; https://www.probation.gov.ua/?page_id=3026; <https://www.probation.gov.ua/wp-content/uploads/2019/04/2017.05.09-zvit-vidryadzhennya-za-kordon.pdf>; <https://www.probation.gov.ua/wp-content/uploads/2019/03/ЗВІТ-Нідерланди-2018.11.26-30.pdf>); єдиний вебпортал органів виконавчої влади України «Урядовий портал» (<https://www.kmu.gov.ua/news/probatsiia-novy-i-impuls-reformy-vidbulasia-mizhnarodna-konferentsiia-z-pytan-kryminalnoi-iustytzii>); сайт Куцурубської громади ([\[news/1675925254/\]\(https://www.kucurubska-gromada.gov.ua/news/1675925254/\)\); вебпортал «СУСПІЛЬНЕ/Новину» \(<https://suspilne.media/436287-235-zasadzenih-kolaborativ-v-ukraini-perebuvaut-na-probatsii-direktor-centru-probatsii/>\); сайт «Судово-юридична газета» \(<https://sud.ua/uk/news/ukraine/266838-rade-predlagayut-vvesti-probatsionnoe-nadzor-dlya-lits-vinovnykh-v-ugolovnom-pravonarushenii>; <https://sud.ua/ru/news/publication/137791-mi-vikhodimo-na-noviy-riven-dialogu-z-suddyami-direktor-tsentru-probatsiyi-oleg-yanchuk>\); вебсайт видання «Юридична Газета» \(<https://yur-gazeta.com/golovna/probaciyniy-naglyad-yak-noviy-vid-pokarannya.html>; <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/probaciya-v-ukrayini-shcho-ne-tak.html>\); портал Громадський Простір \(<https://www.prostir.ua/?news=vyklyk-do-tsentru-probatsiji-pravoporushnyk-zmozhe-otrymaty-cherez-mobilnyj-dodatok-probatsiya-v-smartfoni-yaki-funksiji-matyme-zastosunok>\); сайт «ВЕСТИ» \(<https://vesti.ua/uk/lite-uk/criminal-uk/vmesto-sizo-nadzor-pravitelstvo-zapuskaet-reformu-penitentsiarnej-sistemy>\); сайт Dmytro Yagunov \(\[https://www.yagunov.in.ua/?page_id=833\]\(https://www.yagunov.in.ua/?page_id=833\)\).](https://kucurubska-gromada.gov.ua/</p></div><div data-bbox=)*

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА *

Блог на сайті «Лв.ua»

Про автора: Юрій Болоховець, в.о. генерального директора ДП «Ліси України»

Безпечний відпочинок у лісі: чи реально?

В Україні стартує масштабна програма створення лісових рекреаційних пунктів. Цього року ДП «Ліси України» планує побудувати понад 120 об'єктів по всій країні. З них майже два десятки – це комплекси дозвілля з повною інфраструктурою, водою, електроенергією. Де у наявності увесь необхідний інвентар, заготовлені дрова. Де є не лише спортивні та дитячі майданчики, але й облаштовані екостежки для безпечної подорожі

малювничими місцями. Де можна скуштувати все, чим багатий український ліс: ягоди, мед, соки, трав'яні чаї. Де, окрім організації дозвілля, є просвітницька та культурна складова, можливість організації екологічних навчальних програм та екскурсій.

Загальна сума інвестицій у проєкт складає понад 100 млн грн.

Це перша в історії українського лісового господарства програма розвитку рекреації всеукраїнського рівня. Раніше влаштуванням майданчиків для дозвілля займались лісгоспи. Хтось приділяв цьому увагу, час, кошти.

* Збережено стиль і граматику оригіналу

Дехто не дуже переймався питанням. Не існувало ані узагальненої практики, ані чітких вимог та стандартів. Ані моделі управління рекреаційним господарством.

Хоча з власного досвіду керівники знали – хочеш уберегти ліс від пожеж, створи людям територію для безпечного відпочинку. Не потрібно чогось особливого – альтанки, місце для розведення багаття. І це одразу на 50–90% знизить кількість загорянь у навколишніх лісових масивах.

Після деокупації з'явився ще один аргумент на користь створення мережі рекреаційних пунктів. Ліси заміновані та засмічені боєприпасами, отже, майданчики – це елементарна безпека.

Завдяки реформі лісової галузі вдалось зібрати команду фахівців, провести інвентаризацію, проаналізувати досвід – як український, так і іноземний. І врешті-решт розробити програму розвитку.

Програмою передбачено 5 класів осередків дозвілля. Від невеличких найпростіших до комплексів з повноцінною інфраструктурою. Проєктування триватиме за модульним принципом на основі типових малих архітектурних форм. В залежності від класу того чи іншого пункту обираються конкретні модулі. Це мінімізує витрати, бо замовляти однотипні конструкції дешевше. Це спрощує обслуговування. Це гарантує довговічність та безпечність конструкцій.

Пілотний проєкт з будівництва типових малих архітектурних форм запускається на базі Столичного лісового офісу.

Де збираємось розміщувати нові рекреаційні пункти? Як правило, обираємо локації на основних автошляхах. Там, де люди зазвичай шукають місце, де залишити автомобіль, щоб знайти мальовничу галявину для пікніка або відпочинку на природі. На даний час філії ДП «Ліси України» вже проводять роботи з розчищення та облаштування ділянок під будівництво, проведення комунікацій. Вперше великі рекреаційні центри з повним комплексом інфраструктури з'являться у східних та південних регіонах.

Інформацію про кожний пункт, перелік послуг та маршрут проїзду розміщено на нашому сайті.

Звідки візьмемо інвестиції? Наразі ми вкладаємо власні фінансові ресурси, бо віримо у цей проєкт, знаємо, що цей формат працює та дає результат. Проте вже починаємо пошук зовнішніх інвестицій, взаємодію з міжнародними партнерами України. Бо це проєкт не про організацію відпочинку, а про порятунок лісів та збереження життя та здоров'я людей.

Щоб не витратити мільйони на протезування, інвестуймо у безпечне дозвілля!

Чи здатний рекреаційний пункт бути самоокупним? Так. За досвідом волинських лісівників, які вже створили низку дуже красивих рекреаційних комплексів, термін окупності великого об'єкта з повною інфраструктурою складає 5–6 років.

Звичайно, багато залежить від локації, але важлива й ефективність господарювання. Чим більше перелік послуг, асортимент продукції, тим більша кількість відвідувачів. Тим швидше повертаються інвестиції. Ніхто не забороняє влаштувати у пункті рекреації навіть контактний зоопарк.

Якщо говорити про невеличкі пункти (1–2-го класу) з мінімальним переліком обладнання та без додаткових послуг, то їхня економічна модель ще обговорюється. Наша команда відкрита до пропозицій та ідей. Єдина умова – відвідування має бути безоплатним. Це загальний принцип.

Проте, на нашу думку, дотації в облаштування та обслуговування маленьких пунктів окупаються за будь-яких умов внаслідок зменшення кількості пожеж.

В умовах замінування лісів боротьба з пожежами взагалі стає надскладною проблемою. Тут зменшувати ризики набагато дешевше, ніж ліквідувати наслідки (https://lb.ua/blog/yurii_bolokhovets/555680_bezpechniy_vidpochinok_lisi_chi.html). – 2023. – 17.05).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Михайло Поживанов, політик, громадський діяч, депутат Верховної Ради чотирьох скликань

Відіграти все назад: чи слід Україні повертатися до довоєнних податків

Один з найбільш обговорюваних зараз законопроектів економічної сфери має номер 8401. Це – дітище Мінфіну під назвою «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану». Зміст документу можна передати однією фразою: пільги для бізнесу, запроваджені у перші дні війни, скасовуються, і все повертається на кола свої. Причину появи такого проекту також сформулюємо коротко – МВФ. Більш жорсткі фіскальні вимоги (аніж ті, що діють з початку повномасштабного вторгнення) є передумовою співпраці України з Міжнародним валютним фондом.

За це МВФ готовий виділити нам 15,6 млрд доларів кредитного фінансування протягом наступних 48 місяців. З них у 2023 році Україна зможе отримати близько 4,5 млрд доларів. Термін дії програми – чотири роки, графік виплат за кредитом – до десяти років. Це великий ризик для партнерів, адже державаресипієнт, тобто Україна, перебуває у стані граничної економічної нестабільності.

Тим не менш, партнери згодні виділити кошти в обмін на виконання ряду зобов'язань. Тут і традиційне посилення боротьби з корупцією, і повернення обов'язкового декларування доходів чиновників, і завершення процесу формування наглядових рад державних банків, і реформатування Бюро економічної безпеки тощо. Ряд побажань торкається податкової сфери, і це – найбільш чутливий момент для багатьох.

Як усе починалось

15 березня 2022 року президент України Володимир Зеленський заявив, що він дає добро на впровадження пакету рішень для підтримки української економіки. Що було в цьому пакеті? Прочитую президента за його офіційним сайтом:

«Перше. Починаємо податкову реформу. Замість ПДВ та податку на прибуток даємо ставку 2% від обороту та спрощений облік. Для малого бізнесу – а це перша й друга групи ФОПів – ставимо добровільну сплату єдиного податку. Тобто якщо зможете – сплачуйте. Не

можете – немає питань», – зазначив Володимир Зеленський.

Другим кроком, як повідомив глава держави, буде максимальна дерегуляція бізнесу.

«Скасовуємо всі перевірки для всіх бізнесів. Щоб усі працювали нормально. Щоб міста оживали. Щоб усюди, де немає бойових дій, продовжувалося життя. Умова лише одна: ви забезпечуєте нормальну роботу свого бізнесу в межах українського закону», – зауважив він.

Але немає сенсу надто довго зупинятися на тому, що було ухвалено понад рік тому. Тим паче, що вже у травні 2022-го почалися перші спроби відіграти цю історію назад. Тоді, однак, пільги вдалося відстояти. Нині ж, у травні 2023-го, певності щодо повторення такого сценарію значно менше. МВФ чекає від України забезпечення стійкості бюджету та фінансової системи – навіть в умовах війни. Як цього досягти? Фонд вимагатиме від України максимально мобілізувати внутрішні ресурси, зокрема податки.

Нам кажуть, що для цього доведеться відновити довоєнні практики оподаткування, зокрема скасувати пільговий режим спрощеної системи оподаткування зі ставкою 2%. З цією метою і підготовлений для розгляду Радою законопроект №8401.

Як все може продовжитися

Незважаючи на складні умови, в яких нині знаходиться наша держава – воєнна агресія, масові міграційні процеси як фізичних осіб так і бізнесу, неосяжні втрати активів, туманні перспективи повернення до звичних укладів життя – законотворці невпинно наближаються до точки, коли воєнні податкові послаблення припинять свою дію. І ця точка вже доволі чітко окреслена – 30 червня 2023 року.

Тобто з 01-го липня переважна більшість воєнних норм припинить своє існування, навіть якщо збройна агресія продовжуватиметься. Передбачається і скасування спрощеної системи оподаткування на період воєнного стану зі сплатою 2% ЄП, і звільнення від сплати ЄСВ за себе для ФОПів 1 та 2 групи єдиного податку, і скасування мораторію на застосування штрафів та пені за порушення розмірів та термінів сплати податків, зборів

та ЄСВ, порядку застосування РРО, ну і звісно – скасування мораторію на проведення контрольних перевірок заходів.

Один з лобістів повернення до старої системи оподаткування – народний депутат Данило Гетманцев, голова парламентського комітету з питань фінансів, податкової та митної політики – зазначив 16 травня у своєму Телеграм-каналі, що на спільній з міністерством фінансів та з представниками МВФ зустрічі були визначені кроки України в у фінансово-бюджетній політиці. І найважливіший з таких кроків – якраз ухвалення законопроекту №8401, себто відновлення середньострокового бюджетного планування, а також «утримання від необдуманих та популістських ініціатив, які завдають прямої шкоди бюджету та державі під час війни».

Доволі несподівано, що минулорічні ініціативи президента Зеленського потрапили до категорії «необдуманих та популістських», та ще й в оцінці соратника і однопартійця глави держави.

Щоправда – як поступку «популізму» – Гетманцевим та його колегами з Мінфіну було вирішено залишити мораторій на штрафи та перевірки для підприємців, що здійснюють діяльність на територіях, наближених до бойових дій. Але така норма лише має з'явитися у законопроекті №8401, адже наразі її там немає, і невідомо, як визначатимуть перелік цих територій. Про все це ми дізнаємося під час ухвалення закону. В кожному разі МВФ очікує, що податкові пільги для підприємців зникнуть вже з 1 липня 2023 року.

Якими будуть наслідки

Тим часом бізнес, для якого перехід на сплату єдиного податку за ставкою 2%, став єдиною і безальтернативною можливістю встояти, наполегливо пропонує як мінімум застосувати диференційований підхід до повернення довоєнного оподаткування. І відтермінувати його для територій, що розташовані в районах проведення бойових дій або перебувають в оточенні, прифронтових та деокупованих зон хоча б на півроку.

А у разі прийняття закону розпочинати його впровадження з територій, які мають приплив

капіталу та робочої сили, а також територій, що не були під окупацією і в зоні проведення бойових дій. Плюс розробити програму з відновлення та повернення на первинні території релокованого бізнесу.

Що ж стосується відновлення документальних перевірок підприємств, то, на думку платників податків, саме фіскальні перевірки найбільше заважають у веденні бізнесу. Не слід квапитися і з відновленням застосування штрафів: такий захід негативно впливатиме на здійснення підприємницької діяльності, особливо на територіях, які знаходяться поблизу проведення бойових дій.

Проти скасування податкових пільг для підприємців, запроваджених минулоріч у зв'язку з російською агресією, свій голос підносить і аграрний бізнес, про який я нижче скажу окремо і який опинився у найбільш скрутних умовах – порівняно із іншими підприємницькими сферами. Аграрії також закликають владу зупинитися і подумати іще раз.

Подібні прохання / пропозиції надходять, зокрема, народній депутатці Ніні Южаніній, про що вона пише у своєму Телеграм-каналі. Южаніна перебуває в одному парламентському комітеті з Гетманцевим, хоча фракції вони представляють різні. Проте справа тут не у партійній приналежності, а у наявності чи відсутності здорового глузду. У декого його може і не виявитися, що буде доволі прикро.

Що пропоную я?

Звичайно, що критикувати легко, але як збалансувати потребу відповідати вимогам МВФ із необхідністю підтримати власне підприємництво?

При вирішенні цієї проблеми я би запропонував три підходи. Перший – диференціювати бізнес за регіонами. Можливо, повертати довоєнні норми варто для областей, котрі найменшою мірою постраждали від російської навали. Маю на увазі, певна річ, захід України і передусім – Закарпаття. Щодо столиці, то вона якраз має бути виключена з переліку таких регіонів. Бо при всьому позірному «благополуччі» Київ останнім часом обстрілюють мало не щодня. Та й раніше йому діставалося також.

Хай би як не захищали столичне небо наші славні ЗСУ та надані союзниками ЗРК Patriot, з точки зору бізнесу ситуація в Києві є нестабільною та несприятливою. Столиця давно не очолює перелік привабливості регіонів саме для підприємництва. Підтвердженням цьому є те, що у Києві «стоїть» половина житла та офісів. У частині найманих квартир нікому жити, та й офіси продовжують чекати на орендарів. Між тим податки на землю та нерухомість ніхто не скасовував, але про це нижче.

Мій другий підхід – це диференціювати бізнес не тільки за географією, але й сферою функціонування. Погодьмося, що якщо робота ІТшників принципово не змінилася (а діяльність, скажімо, автозаправних мереж хоч і зазнала певної турбулентності у перші тижні війни, але зараз вирівнялась), то машинобудівна галузь, для прикладу, перебуває у значно менш стабільному стані. Що ж до згаданих вище аграріїв, то про них годі й говорити. Заміновані поля і наявність зернової угоди безкінечно утруднюють їм життя.

Сільськогосподарські виробники балансують на межі виживання, бо структура постачань змінилася. Продукцію продати неможливо, її купують одна чи дві транснаціональні корпорації за безцінь. А того, що лишається фермерам, не вистачає ані на паливо, ані на добрива чи зерно – не кажучи вже про зарплати працівникам. Ті «пом'якшувальні» новели (відтермінування сплати заборгованості на 30 днів тощо), які містить законопроект №8401, є просто смішними. Навіщо нам умовний «план Маршалла», якщо, не чекаючи його, ми власними руками вбиваємо нашого виробника?

Є, зрештою, і третій підхід до вирішення податкових проблем, про які я говорю і говорив давно – іще до повномасштабного вторгнення і взагалі безвідносно до війни. А говорив я, зокрема, про те, що податок на нерухомість є глибоко аморальним, адже у нас власники платять навіть не двічі, а безліч разів – при тому, що всі фіскальні відрахування ними були зроблені в момент придбання нової власності.

Україні необхідно переглянути перелік податків, їхній обсяг та доцільність. Приміром,

податок з обороту (або податок з обігу) міг би замінити собою податок на прибуток на ПДВ. Є країни – зокрема, США – де подібна практика є звичною річчю, хоча тамтешній податок з обороту становить не 2%, а є вищим.

Так само варто замислитися і про податок на виведений капітал або, точніше, про податок на виведення капіталу. Він простимулює вкладати у виробництво, а не виймати гроші з обороту і виводити їх за кордон – мається на увазі у повоєнний період. Свого часу з представниками МВФ тривали дискусії на цю тему, а завершилися вони тим, що від тотального заперечення подібної реформи МВФ пройшов шлях до певного її сприйняття.

Нагадаю і про те, що Данило Гетманцев обіцяв, але не виконав обіцянку до кінця 2021 року зареєструвати законопроект про податок на виведений капітал – плани щодо цього так і залишилися планами. Нині ж настає час не тільки отрясати від пилу старі (але добрі) ідеї, але й відкидати весь той негатив, яким їх намагаються підмінити. Інакше після Перемоги України держава недорахується охочих підняти її з руїн та відроджувати економіку – якщо чужі економіки (ті, котрі прихистили наших переселенців) виграють у негласному конкурсі більшої фіскальної привабливості (https://lb.ua/blog/mykhaylo_pozhyvanov/556438_vidigrati_nazad_chi_slid_ukraini.html). – 2023. – 22.05).

Блог на сайті «AgroPolit.com»

Про автора: Леонід Корейба, голова асоціації фермерів та приватних землевласників Житомирської області

Земля України попри війну – надійний інвестиційний ресурс

Попри війну інвестиційна привабливість українських сільськогосподарських земель є досить високою. І ринок землі розвивається. Як би не було, Україна рухається по шляху поступового збільшення ціни земельних ділянок. Військові дії ніяким чином не зупиняють цей процес. Навпаки, підкоряючись

законам економічного розвитку, Україна, безумовно, вийде на той же рівень ціни на сільськогосподарську землю, що і в інших країнах Євросоюзу. Що підтверджує земельна реформа країн Балтики після отримання незалежності в результаті розпаду Радянського Союзу. А враховуючи якість українського ґрунтового ресурсу дана ціна буде значно вищою, тож ринок землі залишається під пильною увагою інвесторів попри війну.

Наразі спостерігається велике поживлення серед власників земельних паїв. Інтенсивно іде поновлення старих документів на земельні паї. Чимало власників землі турбуються щодо наявності даних у Державному земельному кадастрі про їхні земельні ділянки. Повним ходом іде розробка документації із землеустрою щодо відновлення меж земельних ділянок. Багато є охочих винести межі паїв на місцевість. Раніше дане питання цікавило небагатьох і земельні паї здавалися в оренду без розуміння того, де знаходиться земельна ділянка. Часто про це не знає навіть орендар. В сучасних умовах війни всі учасники земельних відносин стали більш відповідальними до правових земельних питань. Саме цей процес, який спонукає власників, орендодавців, орендарів до узаконення прав на землю, відновлення документів, внесення даних в кадастрову систему, на сьогодні є досить жвавим. Така збільшена увага до сільськогосподарської землі спонукає також поживлення ринкових відносин та формує певний рівень оцінки землі, як ресурсу для отримання урожаю.

Операції на ринку землі свідчать про те, що серед орендарів, як і до 24 лютого, присутня конкуренція щодо оформлення прав оренди на земельні ділянки (паї). Навіть на щойно звільнених від окупантів територіях землевласники та землекористувачі відновлюють сільськогосподарське виробництво. Всі аграрні товариства залишилися та засівають поля, де це можливо, і продовжують шукати земельні ділянки, які ще можна орендувати, шукають власників цих земельних паїв та замовляють документації землевпорядникам. Поживлення орендних земельних відносин також відбулося за

рахунок змін під час воєнного стану у законодавстві, щодо можливості надання в оренду невитребуваних земельних ділянок без кадастрових номерів.

Війна загострила процеси у сфері земельних відносин, що вплинуло на ціну землі, яка, що цікаво, має тенденцію до зростання в порівнянні з довоєнним часом. У 2022 році середня вартість сільськогосподарської землі була на рівні 38 тис./га. За більш, як рік війни після відновлення функціонування вільного ринку землі середня вартість одного гектара землі залишилася на рівні, а по деяким областям зросла. Відрізняється подорожчання по областям ціни землі: але лише в Чернігівській та Сумській областях зменшилась середня ціна землі, що пояснюється зменшенням кількості угод купівлі-продажу ділянок в силу воєнної обстановки. На решті території України загалом спостерігається збільшення ціни на сільськогосподарські землі. Навіть у прифронтових регіонах.

Звісно на формування ціни впливає її якість. Здебільшого більш дорожчою сільськогосподарська земля є в лісостеповій частині України в силу природнього потенціалу та залягання, як правило, суцільним пасмом ґрунтів чорноземного типу. Більш важливим виступає питання пошуку кращих земель під посів культур у Поліських регіонах, де в межах одного старостинського округу можуть знаходитися до 18 різних агропромислових груп ґрунтів, які кардинально відрізняються за своїми якостями та мають зовсім різні бали бонітету. При цьому, в межах паю є два – чотири різні ґрунти. Іноді, при оформленні купівлі-продажу доводиться проводити натурні обстеження таких ділянок та визначати доцільність використання. Все це не спростовує інтенсивності попиту та пропозиції на купівлю-продаж земельних часток (паїв).

Презентовані дані доводять, що українська сільськогосподарська земля є досить привабливим інвестиційним ресурсом, навіть, під час війни. Адже високий ґрунтовий природній потенціал наших земель є набагато вищим, ніж у країнах Євросоюзу. Разом з тим, поки що порівняно невелика ціна формує

потужне підґрунтя швидкого накопичення капіталу (<https://agropolit.com/blog/526-zemlya-ukrayini-popri-viynu--nadyiny-investitsiyniy-resurs>). – 2023. – 22.05).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Валерій Пекар, громадський активіст, викладач, підприємець

Чи підірвана довіра до процесу реформ?

Отже, маємо потужний удар по чотирьох реформах одночасно.

1. Судова реформа. Довіра до судів і так на нулі, а Верховний Суд був оновлений першим, і були певні сподівання, що процес йде у правильному напрямку. Хоча перебіг подій щодо Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів складний, але тепер довіри до процесу майже нема.

2-3. Реформа державного управління та управління державласністю. Дуже важко тепер стверджувати, що чиновникам та директорам держпідприємств потрібні високі зарплати, у тому числі як запобіжник проти корупції.

4. Антикорупційна реформа. Так, це удар і по ній. Бо в умовах, коли населення бачить, що ефективність покарання вище за ефективність запобігання, — запобіганням знову будуть нехтувати. А враховуючи, що і з покаранням все непросто (бо процес очевидно тривалий), то й тут довіри не буде.

Можна сказати, підірвана довіра до всього процесу реформ. В такі моменти легше сказати, що все пішло не так, і треба починати все спочатку. Або всіх розстріляти. Або нам суди загалом не потрібні, а чиновників замінить штучний інтелект. Або ще якийсь просте рішення.

Але це не так. Наші проблеми не через те, що ми впроваджуємо реформи, а через те, що ми намагаємося при цьому змухлювати, сфальшивити, відійти від міжнародно визнаних норм. Нам вже дали статус кандидата в ЄС, щоб було легше триматися в руслі, але ми на те не зважаємо, вважаючи євроінтеграцію призом за перемогу над агресором, а не визнанням виконаного домашнього завдання.

На мій погляд, вихід полягає в тому, щоб категорично дотримуватися жорсткості у виконанні реформ.

1. Судова реформа. Жоден кандидат, до якого є питання щодо доброчесності, не повинен пройти відбір. Хай навіть країна позбудеться чудового шансу використати класного фахівця на важливій посаді — ні, не можна, бо довіра важливіша. Максимальна участь громадських та міжнародних експертів, мінімальна довіра всьому, що робиться за зачиненими дверима, та максимальна прозорість процесів.

2-3. Зарплати у публічному секторі. Максимально ретельна реформа відповідно до міжнародних норм. Так, і високі зарплати. Можливе обмеження на час війни та перші післявоєнні роки. Максимальна прозорість відбору. Максимальна участь міжнародників (а не викидання їх з наглядових рад).

4. Антикорупційна реформа. Поновлення всіх процедур запобігання, встановлених на воєнний час. Просто зараз, бо буде гірше. Розв'язування всіх вузьких місць. Прозора податкова і митна реформа, бо звідти в основному йдуть брудні гроші. Вичищування стаєнь в усіх сферах, від інфраструктурного монополізму до містобудування.

Те, що сталося, не є сигналом, що реформи невдалі чи не потрібні. Те, що сталося, є сигналом, що спроба пропетляти не вдалася. Треба робити все по підручнику й максимально прозоро. Зупинитися, видихнути, виправити помилки й рухатися далі.

І нульова толерантність до відхилень від доброчесності на кожному кроці. Бо вони накопичуються, а що буває, коли накопичуються відхилення від курсу, ви знаєте (https://censor.net/ua/blogs/3418756/chi_pdrvana_dovra_do_protseu_reform). – 2023. – 16.05).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Юрій Гаврилечко, к.н.держ. упр, експерт АЦ «Українська фабрика думки»

Скільки коштує державна регуляція гемблінгу?

З самого початку реформи ринку азартних ігор в Україні тема «а скільки ми витрачаємо на регуляцію ринку і який зиск державі від легального гемблінгу?» фактично не сходить зі шпальт ЗМІ. Важко пригадати хоч якийсь аналог чогось подібного в інших галузях економіки, попри те, що державних регуляторів різних галузей в нас достатньо, так само як й різновидів комерційної діяльності, для ведення якої потрібна спеціалізована державна ліцензія. Лише галузей, в яких для роботи потрібна ліцензія, згідно з нормами Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» – близько тридцяти!

Проте я ніколи не чув та не читав жодної новини у ЗМІ чи соціальних мережах про те, а як наповнюють державний бюджет приватні медичні установи, підприємства що надають послуги з централізованого водопостачання та водовідведення або перероблення побутових відходів. Навіть щодо того, а як вітчизняні банки наповнюють держбюджет щось не чуто. Про співвідношення ж вартості утримання державних регуляторних органів із сумами ліцензійних платежів та податків – взагалі мови не йде. Таких запитань в ЗМІ знайти неможливо... неможливо, окрім ситуації на ринку азартних ігор.

Нагадаю, що історія сучасного легального гемблінгу в Україні нараховує лише неповних три роки. Бо саме влітку 2020 року парламентом був ухвалений, а президентом незабаром підписаний Закон України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор», що поклав край існуванню грального бізнесу винятково в позалегальній площині, куди його відправила в 2009 році Ю.Тимошенко, заборонивши разом всю діяльність з організації азартних ігор в Україні. Наслідки цієї заборони вітчизняна економіка відчуває дотепер, а більшість запитань як до легальних організаторів гемблінгу так і до національного регулятора ринку – Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей (КРАІЛ) йдуть саме від більш ніж одинадцятирічної заборони роботи по-білому.

Так скільки ж коштує державне регулювання грального бізнесу і наскільки ефективною

з точки зору виконання ліцензійних вимог щодо наповнення держбюджету воно працює? Відповідь на це питання дуже проста – вартість утримання КРАІЛ майже на порядок менша, ніж обсяги сплати за ліцензії, які щорічно потрапляють до «закромів батьківщини».

Так, обсяг видатків на функціонування КРАІЛ у 2023 році державою запланований в 86,8 млн грн, а станом за неповних 5 місяців поточного року КРАІЛ заробила для держави майже 600 млн грн. у вигляді ліцензійних платежів. Тобто, станом на поточний час, КРАІЛ принесла державі у 7 разів більше, ніж держава запланувала витратити на роботу регулятора на рік, а ще навіть півроку не пройшло!

В минулому, 2022 році, попри початок широкомасштабної війни та суттєве скорочення діяльності гемблінгових компаній, особливо в наземному сегменті, обсяги ліцензійних платежів склали понад 1,166 млрд грн або 98 % від довоєнного плану! Звіт КМУ щодо видатків на фінансування КРАІЛ показує, що держава витратила на це 107,19 млн грн. Тобто, утримання регулятора обійшлося в 11 разів менше, ніж прийшло коштів до бюджету.

Щодо обсягів сплачених прямих податків за профільним КВЕД 92.0 «Організування азартних ігор», то за даними фіскальної служби впродовж 2021-2023 рр вони поступово зростали з 25-30 млн грн на місяць (впродовж 2021 року) аж до більш ніж 400 млн грн (в березні та квітні 2023 року)!

Відповідно, якщо врахувати і обсяги сплаченого за ліцензії і податкових надходжень, то виявиться, що вартість державного регулювання грального бізнесу порівняно із тим, що надає галузь у вигляді доходів до державного бюджету – мізерна, а ефективність роботи – дуже висока (https://censor.net/ua/blogs/3419407/skilky_koshtuye_derjavna_regulyatsiya_gemblingu). – 2023. – 19.05).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Олександр Буханевич, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України

Рука Москви: наскільки незалежна Українська православна церква?

Прагнення агресора – підірвати основи національної безпеки України будь-якими засобами. Починаючи з 24 лютого 2022 року, російська федерація розпочала широкомасштабне вторгнення на суверенну територію України. Факт воєнної агресії спонукав вищі органи державного управління України до вжиття швидких і дієвих оборонних заходів, спрямованих на відсіч такому зухвалому вторгненню, а також внесення відповідних змін до чинних нормативно-правових актів із метою визнання росії державою-агресором. Власне, це й було зроблено відповідно до преамбули Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», зі змінами від 21 квітня 2022 року.

Зрозуміло, що підступний ворог використовує не лише зброю, але й усі можливі засоби, аби спровокувати конфлікти в середині країни та підірвати основи нашої національної безпеки, на що чітко звертається увага в Стратегії національної безпеки України (пункти 20, 45). Одним із найнебезпечніших інструментів російської пропаганди, який активно нею використовується, є церква, а точніше – уся наявна мережа та людські ресурси Української Православної Церкви, оскільки ця релігійна організація, що й буде аргументовано доведено далі, є невід’ємною складовою частиною Московського патріархату. Більше того, станом на сьогодні офіційним доказом залежності УПЦ (МП) від Російської православної церкви є висновок релігієзнавчої експертизи Статуту про управління Української Православної Церкви, зроблений на підставі наказу Державної служби України з етнополітики та свободи совісті, яким встановлено факти зв’язку цих релігійних організацій. Але про все по порядку.

Слід зауважити, що в аспекті порушених питань вже доволі багато написано, я ж зосереджуся на висвітленні саме юридичної сторони, спираючись на тексти нормативно-правових актів та інших офіційних документів.

Робота у сфері безпеки щодо нейтралізації загроз, які можуть бути наслідком діяльності

релігійних організацій, залежних від московського центру, активізувалася задовго до повномасштабного вторгнення. Так, 20 грудня 2018 року Верховною Радою України були проголосовані зміни до статті 12 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», якими закріплено ознаки залежності релігійної організації (об’єднання), що знаходиться в межах України, від рішень та дій керівного центру, розташованого в державі, яка законом визнана агресором. Власне кажучи, ці критерії якраз виступили нормативною основою для проведення релігієзнавчої експертизи, про яку я згадував вище.

Таким чином, залежність УПЦ (МП) від російських кураторів матиме місце: 1) якщо у її статуті містяться вказівки на входження до структури РПЦ; 2) коли аналогічні вказівки містить статут РПЦ; 3) якщо представники УПЦ (МП) входять до складу органів управління РПЦ. Принагідно зауважу, що в кінці 2022 року ці зміни були визнані Конституційним Судом України такими, що відповідають Конституції України.

Першочергові кроки на шляху збереження духовної незалежності українського суспільства. Питання забезпечення духовної незалежності та недопущення розколу суспільства стали предметом окремого розгляду на засіданні Ради національної безпеки та оборони України, що відбулося 1 грудня 2022 року, за результатами якого Уряд України було зобов’язано розробити законопроект щодо унеможливлення діяльності в нашій державі тих релігійних організацій, які управляються з території росії. Паралельно Державна служба України з етнополітики та свободи совісті мала провести релігієзнавчу експертизу Статуту про управління УПЦ (МП) щодо можливої наявності церковно-канонічного зв’язку з Московським патріархатом.

Загалом протягом 2022 – на початку 2023 року до парламенту було внесено три законопроекти, які стосувалися заборони діяльності на території України тих релігійних організацій, що управляються з території держави, яка здійснила збройну агресію по відношенню до України. Йдеться про законопроекти

№ 7204 від 22 березня 2022 року «Про заборону Московського патріархату на території України», № 8221 від 23 листопада 2022 року «Про забезпечення зміцнення національної безпеки у сфері свободи совісті та діяльності релігійних організацій» та № 8371 від 19 січня 2023 року «Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності в Україні релігійних організацій». Наразі ця робота ще триває, адже є багато супутніх питань, які потрібно неодмінно вирішити на законодавчому рівні. Зокрема, наслідком заборони діяльності мережі церков Московського патріархату стануть питання майнового характеру, у тому числі дострокового припинення договорів оренди, найму та інших (про що йдеться в тексті законопроекту № 8221).

Залежність, яку лицемірно приховали.

Активна законопроектна робота, цілком ймовірно, стала причиною занепокоєння керівництва УПЦ (МП), оскільки через два місяці після реєстрації проекту № 7204 – 27 травня 2022 року – УПЦ (МП) скликає проведення Собору з розгляду питань церковного життя, які виникли як результат військової агресії російської федерації. Як наслідок, Собор у м'якій формі (щоб не образити російське духовенство), що виявилось доволі очікуваним, «виразив незгоду з позицією Патріарха Московського і всієї Русі Кирила щодо війни в Україні» (пункт 3). Також Собором було ухвалено рішення внести зміни до Статуту про управління УПЦ (МП) із вказівкою на те, що останні мають засвідчити про її повну самостійність і незалежність від РПЦ (пункт 4). Але чи дійсно анонсовані зміни свідчать про незалежність, чи є лише спробою завуальовати, тобто приховати взаємозв'язок і підконтрольність «московським керівникам»? Для відповіді на це питання необхідно проаналізувати положення Статуту УПЦ (МП) та співвіднести їх зі змістом Статуту РПЦ, у розумінні вказаних вище «критеріїв залежності». Крім того, є ще один аспект. Якщо дійсно УПЦ (МП) розірвала канонічні зв'язки з РПЦ, то це б одночасно свідчило й про втрату канонічності, оскільки, крім Московського Патріархату, вона ніким не визнана. Адже справжня незалежність будь-якої православної

церкви має місце тоді, коли їй надається статус «автокефальної». Отримання такого статусу має своїм наслідком включення такої церкви до впорядкованого переліку, так званого «диптиху». Так ось, у диптиху Константинопольського патріархату, який налічує 16 визнаних церков (серед яких є Православна Церква України), не знайти УПЦ (МП). І зрозуміло чому. Якщо відповідно до канонів не передбачено статусу церкви як «самостійної і незалежної у своєму управлінні», то про яке визнання Вселенським православ'ям тоді може йти мова?

Що казати, коли навіть у придуманому Московським патріархатом списку церков, який, до речі, ніким не визнаний, УПЦ (МП) також не значиться. Викладене є свідченням того, що реальної самостійності та незалежності ця церква не має.

Тож не дивно, що робоча група, яка працювала над висновком релігієзнавчої експертизи Статуту про управління Української Православної Церкви, дійшла однозначного переконання: УПЦ (МП) має церковно-канонічний зв'язок із РПЦ та перебуває відносно неї у відносинах підпорядкування, жодних документів чи дій, які би свідчили про трансформацію УПЦ (МП) у самостійну відносно РПЦ релігійну організацію, не виявлено. Це означає одне: вказана церква повністю залежить від рішень московських керівників, отримуючи від останніх «цінні настанови», які виправдовують збройну агресію у відкритій формі, що ми бачили після обшуків, які проводилися підрозділами СБ України у ряді церков УПЦ (МП), коли в результаті було виявлено літературу про необхідність поширення «руського миру» тощо.

Збережемо відданість усякою ціною, або що кажуть офіційні документи. Що ж до Статуту про управління УПЦ (МП), то він дійсно містить приховані механізми, які в завуальованій формі вказують на входження цієї церкви до структури РПЦ. Так, пункт 1 першого розділу Статуту, який хоча й зазначає, що УПЦ (МП) «є самостійною і незалежною у своєму управлінні та устрої», проте чітко закріплює положення, відповідно до якого така самостійність і незалежність

здійснюється згідно з «Грамотою Патріарха Московського і всієї Русі Олексія II від 27 жовтня 1990 року». А вже в тексті цієї Грамоти читаємо, що «Українська Православна Церква, з'єднана через нашу Російську Православну Церкву з Єдиною Святою, Соборною і Апостольською Церквою...». Більше того, у Грамоті також міститься пряма відсилка на Постанову Архієрейського Собору РПЦ, який відбувся 25 – 27 жовтня 1990 року. У змісті Постанови ще більш детально прописано залежність УПЦ (МП) від волі РПЦ. Зокрема, пунктом 3 передбачено, що «Предстоятель УПЦ обирається українським єпископатом, а далі благословляється Святейшим Патріархом Московським і всієї Русі. У пункті 8 Постанови також бачимо, що «Митрополит Київський і всієї України, як Предстоятель УПЦ (МП), є постійним членом Священного Синоду РПЦ». То про яку ж тоді незалежність ви кажете? Якщо ваші канонічні зв'язки зберігаються, якщо ви залежні від волі кураторів, котрі виправдовували й закликали до збройного нападу на Україну, то чесно визнайте це і не будьте лицемірами. Простіше кажучи, перестаньте брехати.

Ще одним моментом, який зводить нанівець так звану «самостійність і незалежність» УПЦ (МП) і виказує її маніпулятивні дії, є той факт, що навіть в офіційній назві цієї церкви було відображено належність до Московського патріархату, адже з часу появи вона називалася саме як Українська Православна Церква Московського Патріархату, і ознака належності була вилучена з назви лише у 2007 році – через більш як 16 років після набуття «самостійності і незалежності», оскільки вже тоді приналежність до Московського патріархату стала причиною падіння підтримки серед населення та значного зменшення кількості прихожан. При цьому будь-яких інших змін, які б свідчили або ж натякали на незалежність, внесено не було.

Статут про управління РПЦ також рясніє положеннями, які вказують на залежність УПЦ (МП) від управлінської волі керівних органів РПЦ, а також на входження керівних представників УПЦ до складу органів та підрозділів РПЦ. У тексті цього документа навіть виділено окрему главу X, присвячену

УПЦ (МП). Так, хоча згідно з пунктом 1 цієї глави УПЦ (МП) надано статус самоврядної організації «з правами широкої автономії», проте загальними положеннями Статуту закріплено, що Автономні та Самоврядні Церкви, які входять до складу РПЦ, канонічно складають Московський патріархат (пункт 2 глави I).

Більше того, згідно з пунктом 3 глави I Статуту юрисдикція РПЦ поширюється на осіб православного сповідання, які проживають на канонічній території РПЦ в Україні. Тобто Російська православна церква вважає Україну своєю канонічною територією! Слід наголосити, що у викладеному контексті «канонічність територіального поширення», а так само канонічність УПЦ (МП), є темою серйозного протистояння Вселенського православ'я із Московським патріархатом. Так, за наслідками проведення Саміту пентархії предстоятелів найдавніших православних церков на початку вересня 2011 року було прямо зауважено на необхідності суворого дотримання меж поширення юрисдикцій усіма православними церквами, відповідно до визначень канонів і томосів. Підґрунтя цього рішення слід шукати в Томосі про визнання автокефалії Православної Церкви Польщі, у тексті якого вказано, що «відчуження від нашого Престолу Митрополії Києва й залежних від неї Православних Церков Литви та Польщі, а рівно ж прилучення їх до Святої Церкви Москви, з самого початку були здійснені зовсім не у згоді із законними канонічними приписами...». Тобто, Вселенське православ'я стоїть на позиціях, що здійснення юрисдикції РПЦ на території України не відповідає канонам і, як наслідок, не визнається канонічність УПЦ (МП).

Пунктами 6, 7 глави I Статуту також передбачено, що РПЦ має ієрархічну структуру управління, вищими органами якої є Помісний Собор, Архієрейський Собор, Священний Синод на чолі з Патріархом Московським і всієї Русі, ім'я якого підноситься за богослужіннями у всіх храмах РПЦ (пункт 3 глави IV). Названим вищим органам належить уся повнота влади в РПЦ. Зокрема, по відношенню до вищого керівництва російської церкви УПЦ (МП) є

підлеглою. Більше того, відповідно до пункту 5 глави XI, а також пункту 4 глави XII Статуту, саме Патріарх Московський і всієї Русі відіграє ключову роль у питанні виборів Предстоятеля УПЦ (МП).

Про участь представників УПЦ (МП) у складі вищих органів управління РПЦ свідчать такі положення Статуту: постійним членом Священного Синоду РПЦ є саме Митрополит Київський і всієї України (пункт 4 глави V), а усі архіереї УПЦ (МП) є членами Помісного та Архієрейського Соборів і беруть участь в їх роботі, а також у засіданнях Священного Синоду (пункт 9 глави XI, пункт 10 глави XII).

Таким чином, можна упевнено стверджувати, що УПЦ (МП) є релігійною організацією, яка перебуває, попри заяви її офіційних представників, у прямій залежності від Російської Православної Церкви, розташованої на території держави-агресора. Щоб зробити такий висновок достатньо ознайомитися зі змістом документів, на основі яких діють ці церкви (на кожне таке джерело я надав відповідні посилання). І якщо вони пов'язані, якщо їхні наставники відкрито «благословляють» війну проти нашої держави, виправдовують її, порушуючи норми кримінального законодавства, то чи можна, закривши очі, не бачити цієї проблеми? Однозначно ні! Вище керівництво України має подвоїти зусилля й продовжити роботу щодо боротьби із виявленими та прихованими ризиками у сфері релігійного середовища, у межах якого може відбуватися (та і відбувається) деструктивний вплив на свідомість громадян України (https://lb.ua/blog/oleksandr_bukhanevych/556678_ruka_moskvi_naskilki_nezalezhna.html). -2023. – 23.05).

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Михайло Жернаков, голова правління Фондації DEJURE, д.ю.н.

5 запитань і 5 відповідей про Верховний Суд

1. «Як же ж так сталося?»

Чесно – щиро дивує кількість людей, яких дивує, що в Верховному Суді беруть хабарі.

На майже 80% «новий» ВС складається зі старих суддів. За рішеннями Громадської ради доброчесності приблизно чверть суддів, призначених до ВС, не відповідають критеріям доброчесності. А інформація, яка може свідчити про таку невідповідність, була ще стосовно десь половини.

Деталі про це тут, почитайте.

2. «Що ж ми робили не так?»

Склад Вищої кваліфікаційної комісії суддів, яка вибирала ВС.

А ще ширше – «суддівське самоврядування», яке ми запровадили надто рано, до того як очистили систему. Цей принцип дуже добре працює в розвинених демократіях, де треба зберегти статус-кво. Але це найгірший рецепт, якщо потрібні зміни.

Бо головне, що така модель робить – дає системі самій себе відтворювати: судді, які брали хабарі, вибрали склад ВККС, яка вибрала суддів, які беруть хабарі.

Саме тому набагато кращі результати в нас, коли ми долучаємо до вибору суддів елементи з-поза системи, наприклад іноземних експертів.

Так це було, наприклад, з Антикорсудом, який і по сьогодні є найкращим прикладом суддівських доборів за всю історію незалежної України. Тому саме незалежних міжнародних експертів, а не українських суддів і політиків, має бути більшість у комісії з відбору суддів КСУ, як це рекомендують Венеційська комісія і ЄС. І як підтримують 53% українських громадян.

3. «Так що, не працюють високі зарплати?»

Високі (а точніше, ринкові) зарплати і гідні умови праці – це необхідна, але не достатня умова доброчесності суддівського корпусу.

Ще мають бути наявні:

– адекватна система відбору, яка пропускає на посади лише доброчесних (ВККС);

– дієва система дисциплінарної відповідальності, яка корегує небажану поведінку (ВРП);

– невідворотність покарання за корупційні злочини (НАБУ+САП+ВАКС).

А перед тим усім має бути якісна система правничої освіти, яка виховує майбутніх юристів в дусі академічної свободи і доброчесності, а не блатняка, казарми і хабарів, як це все ще багато де буває.

4. «То може позбавити цих суддів недоторканості, пожиттєвого призначення і високих зарплат?».

Боже борони.

Це все важливі гарантії незалежності суддів. Просто до них треба додати важливі гарантії доброчесності, див. попередній пункт.

Частково ці речі вже є (НАБУ, САП, ВАКС, оновлена ВРП), частково вже будуємо (ВККС), дещо ще належить зробити (реформа правничої освіти).

5. «То що, судова реформа поламалася? Треба все робити заново?»

Все залежить від нас.

Саме з провалу попередньої ітерації виросла спроба, яка зараз триває.

Наприклад, замість сатрої ВККС, яку з ганьбою розпустив парламент за провал конкурсу до ВС, ми зараз вибираємо нову, і прямо цими днями триває фінал цього процесу.

А ця нова ВККС, нагадаю, вибаратиме нам 2500 суддів на покоління вперед.

І найцікавіше, що на те якою вона буде ми можемо вплинути прямо зараз, нашою цікавістю до процесу.

Якщо зможемо втримати увагу на темі ще кілька днів – матимемо шанс на справедливе судочинство вже за пару років. До речі, всі умови для цього є. Закон вимагає від членів Вищої ради правосуддя, які формують список, максимальної прозорості процесу відбору.

Як думаєте, зможемо? (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/zhernakov/6464767076883/>). – 2023. – 17.05).

Блог на сайті «Lv.ua»

Про автора: Віктор Круглов, генеральний директор видавництва «Ранок»

Закон 306: про необхідність заборони видавничої продукції держави-агресора

Сьогодні в нашому суспільстві з'явилась важлива ініціатива, яка об'єднала громадськість, видавництва та визначних представників нашої культурної сцени. Ця ініціатива, відома як «українська книжкова революція», має на меті вимогу підписати Закон про заборону ввезення та розповсюдження видавничої продукції держави-агресора.

У цей складний час, коли Україна веде війну з російськими окупантами, необхідно розуміти, що боротьба за нашу ідентичність і безпеку не обмежується лише військовими діями. Література, музика, які ми читаємо та сприймаємо, також мають величезний вплив на формування нас як особистостей та суспільства в цілому.

Інформаційна безпека є одним із найважливіших аспектів у сучасному світі. Через російську літературу та інші видавничі продукти держави-агресора, в Україні триває інформаційно-психологічна війна (ІПСВ), спрямована на підрив нашої національної свідомості та викривлене сприйняття подій українцями й світом. Ми не можемо допустити, щоб російські ідеї насаджувалися серед наших дітей, майбутнього покоління. Роками країна-агресор захоплювала свідомість українців, насаджуючи свою літературу. Багато російських книжок містили ворожу пропаганду або ж були графоманськими. Сьогодні на українському книжковому ринку з'явилась величезна кількість якісних художніх, історичних, дитячих книжок, книговидавання, попри війну, продовжує розвиватися. Ми повинні й надалі підтримувати цю тенденцію, і в першу чергу – раз і назавжди позбутися всього, що містить хоч якусь частинку «руського міра».

Уже багато видатних громадських діячів, письменників та публічних особистостей підтримали петицію до Президента із закликом підписати Закон про заборону ввезення і розповсюдження видавничої продукції держави-агресора, зокрема Оксана Забужко, Мар'яна Савка, Андрій Курков, Тамара Горіха Зерня, Вахтанг Кіпіані, Ірма Вітовська, Володимир В'ятрович, Валерій Пекар, Ганна Гопко, Антон Мартинов та інші.

Видавництва «Ранок», «Фоліо», «Віват», «А-ба-ба-га-ла-ма-га», а також мережа

книгарень «Книголенд» та книгарня «Є» також долучилися до поширення заклику. Ця акція стала трендовою в соціальних мережах, і ми запрошуємо кожного з вас приєднатися до неї.

Закон 306, який передбачає заборону імпорту та розповсюдження видавничої продукції з Росії та Білорусі, був підтриманий парламентом ще в червні минулого року. Проте й досі Президент ще не підписав його. Це означає, що російські книжки, контрафакт та інші видання продовжують вільно проникати на наш ринок, підриваючи інформаційну безпеку. Закон 306 встановлює вимогу видавати книги в Україні мовою оригіналу або в перекладі українською мовою, мови ЄС чи корінних народів України. Це дозволить захистити нашу культурну спадщину, зміцнити національну свідомість та забезпечити якісну й безпечну літературу для наших дітей. Я закликаю кожного з вас приєднатися до цієї важливої ініціативи. Підпишіть петицію та поширюйте цей заклик серед своїх родичів, друзів і знайомих. Наша мета – захистити нашу ідентичність, інформаційний простір та майбутнє наших дітей.

Підтримайте петицію за посиланням: <https://petition.president.gov.ua/petition/193132>

Разом наближаємо перемогу та забезпечуємо світле гідне майбутнє для України. Дякую вам за вашу підтримку та активну участь! (https://lb.ua/blog/victor_kruglov/556840_zakon_306_pro_neobhidnist_zaboroni.html). – 2023. – 24.05).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Дмитро Лубінець, уповноважений Верховної Ради України з прав людини

Моніторингові візити до місць компактного поселення ВПО: проблематика та шляхи вирішення

Небезпека та страх за своє життя та своїх рідних змусили тисячі українських сімей втікати від повномасштабної війни, яку Росія розв'язала проти України,

покинути свої домівки і стати внутрішніми переселенцями.

За даними Мінсоцполітики, на сьогодні в Україні налічується 4.8 млн внутрішніх переселенців. Це трохи більше, ніж чисельність населення, наприклад, Чорногорії чи Сербії.

Дехто покинув оселі тільки з тим, що мав на собі, дехто зміг забрати своїх домашніх тварин, а хтось лише улюблені іграшки для дітей. І в кожній сім'ї – власна історія та біль через втрату дому: адже деяким повертатися може бути вже нікуди.

З якими проблемами стикаються ВПО?

Більшість ВПО – це жінки і діти. Облаштувати житло, подбати про харчування, здоров'я, освіту для дітей, влаштуватися на роботу – це лише невеликий перелік проблем, які доводиться вирішувати цим людям.

Окрім того, є українці, які втратили буквально все і потребують фінансової допомоги на проживання, мають труднощі із відновленням документів, виплатою пенсій. До Офісу Омбудсмана надходять непоодинокі звернення від громадян, яким відмовляють навіть у прийнятті заявки на призначення грошової допомоги або затримують виплати, іноді це затягується навіть на рік.

Так, у березні до нас звернулася мешканка одного з місць компактного проживання внутрішньо переміщених осіб в Івано-Франківському районі, якій недоплатили допомогу на проживання.

Після перевірки за попередніми місцями її тимчасового проживання, з'ясувалося, що заявниця недоотримала 12 тисяч гривень. Жінка зверталася до управління соціального захисту населення Івано-Франківської РВА. Проте потрібної суми їй так і не виплатили.

Звертаю увагу, що допомога на проживання ВПО призначається органом соцзахисту населення упродовж 10-ти робочих днів з дати надходження заяви. А якщо людина змінювала своє місце обліку та не отримала допомогу, на яку вона мала право, допомога призначається за останнім місцем обліку.

Ми надіслали Івано-Франківській РВА лист з вимогами виправити ситуацію, і право переселенки на отримання допомоги поновили.

Недоплачені кошти були зараховані на її банківський рахунок вже у квітні.

Натомість інше звернення ми отримали від голови благодійного фонду в інтересах жінки-переселенки з Донецької області та двох її дітей. У неї не було паспорта громадянина України, а у дітей – свідоцтв про народження.

У територіальному підрозділі Державної міграційної служби України їй відмовили. Ми скерували відповідні запити до ДМС, Мін'юсту та інших місцевих органів виконавчої влади, а представники Офісу Омбудсмана здійснили моніторинговий візит до територіального підрозділу ДМС. Як результат – жінка отримала паспорт та право зареєструвати своїх дітей.

Багато складнощів виникають і під час призначення пенсій ВПО.

Так, ми отримали звернення від чоловіка, якому відмовили в призначенні пенсії, оскільки в нього не було уточнюючої довідки про підтвердження спеціального трудового стажу. Отримати таку довідку було неможливо, бо установа розташована на ТОТ. За нашого реагування право громадянина на пенсійне забезпечення поновили, і чоловіку призначили пенсію. І таких історій багато.

Місця компактного поселення: в яких умовах живуть ВПО?

Конституція говорить, що кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло. Та чи забезпечено це право для внутрішніх переселенців?

Із майже 5-ти млн ВПО понад 100 тисяч мешкають у близько 4 тисячах місцях компактного поселення (МКП): в гуртожитках, санаторіях, а часом навіть дитячих садочках і школах.

Аби перевірити, в яких умовах живуть ВПО, працівники Офісу Омбудсмана регулярно проводять моніторингові візити до місць компактного поселення переселенців. Ми здійснюємо позапланові візити до МКП, планові і повторні, для перевірки виконання наданих раніше рекомендацій.

Загалом ми вже провели близько 400 візитів до МКП, з них майже 300 здійснили у 2023 році у 15 областях України: Вінницькій,

Івано-Франківській, Дніпропетровській, Львівській, Полтавській, Закарпатській, Запорізькій, Київській, Одеській, Миколаївській, Харківській, Черкаській, Житомирській, Хмельницькій, Тернопільській та Кіровоградській.

Це лише 10% від загальної кількості, але ця діяльність не припинятиметься. Ми для себе ставимо таку амбітну ціль – відвідати всі 4 тисячі МКП.

Після кожного такого відвідування Офіс Омбудсмана фіксує всю інформацію щодо його результатів, особливо щодо тих місць, де зафіксовано неналежні і навіть нелюдські умови проживання.

Які найпоширеніші порушення у місцях поселення переселенців?

По-перше, це проблема відсутності особистого простору. Ми бачимо, що у нас люди подекуди мешкають у спортзалах, спорткомплексах, деякі проживають в одній кімнаті по 10-17 людей. Іноді в кімнатах поселяють спільно і чоловіків, і жінок, і дітей, які не є однією родиною. В одному із МКП на Закарпатті ми побачили таку картину: жилі кімнати одночасно використовувалися як місця для відпочинку, вживання та приготування їжі, прання, а також зберігання дров.

Санітарно-гігієнічні умови у більшості випадків бажають кращого. І справа не лише у відсутності елементарного ремонту. Не всюди є навіть доступ до води та нормального туалету. Були випадки, коли для всіх проживаючих ВПО був лише один туалет та одна душова, які були розташовані в одному приміщенні, розділеному перегородкою, у непридатному для нормального використання стані.

А взимку подекуди люди буквально мерзли. В одному із МКП на Закарпатті людям доводилося виживати при температурах у 15-16 градусів у кімнатах, і 8-10 – у коридорах.

А наявність плісняви є проблемою, мабуть, у 90% всіх місць компактного поселення, і це при тому, що там проживають діти. Звідси впливає інша проблема: непристосованість МКП до потреб жінок і дітей. Варто сказати і про недотримання вимог пожежної безпеки, зокрема, майже всюди немає вогнегасників.

Наголошую, що такі умови проживання внутрішньо переміщених порушують їхнє право на гідний рівень життя, створюють загрозу для їхнього здоров'я.

Окреме питання – непристосованість МКП до потреб людей з інвалідністю.

Ми дійшли до невтішного висновку: що держава, закликавши людей залишити місця свого проживання і евакуювавши із тимчасово окупованих територій та з територій, де ведуться активні бойові дії, залишила їх сам на сам з проблемою розміщення у МКП.

Наразі немає жодного документа, який би регламентував мінімальні або будь-які стандарти перебування цих людей у таких місцях.

Офіс Омбудсмана рекомендує внести зміни до законодавства і чітко визначити, хто буде нести відповідальність за розміщенням людей та за контроль за гідними умовами їхнього проживання.

Як можна вплинути на порушення прав ВПО у МКП?

Після кожного візиту ми направляємо до обласних військових адміністрацій та центральних органів виконавчої влади акти реагування. Їхнє виконання перебуває на постійному контролі нашого Офісу. Водночас наразі ми спостерігаємо найбільший відсоток невиконаних рекомендацій в Івано-Франківській, Закарпатській, Тернопільській і Житомирській областях.

Додам також, що деякі потреби в МКП вдається задовольнити у межах співпраці нашого Офісу з міжнародними організаціями.

На жаль, практика, яку ми зараз бачимо – замість того, щоб після отримання подання від мене як Уповноваженого і працювати над усуненням недоліків і порушень, центральні органи виконавчої влади займаються публічним показанням того, що насправді ситуація не настільки погана, як виявили співробітники Офісу Уповноваженого.

Водночас реальні проблеми нікуди не зникають. При цьому результати наших моніторингових візитів беруть в роботу й обговорюють, зокрема, під час засідання Координаційного штабу з питань реалізації прав

ВПО при Міністерстві з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій.

Проте жоден центральний орган виконавчої влади не має загальної інформації щодо місць компактного проживання переселенців.

Що потрібно зробити, аби змінити ситуацію в Україні з умовами проживання у МКП?

Нещодавно, 2 травня, на конференції «Право на гідність в місцях компактного поселення» спільно з Кластером з питань управління та координації МКП ми презентували «Мінімальні стандарти адміністрації та управління місць компактного поселення внутрішньо переміщених осіб в Україні».

Це є вкрай важливим кроком, урахувавши загальну проблематику МКП та відсутність у національному законодавстві визначення поняття «Місце компактного проживання» та відповідної нормативно-правової бази для їх функціонування.

На що покликаний розроблений документ? У першу чергу – створення мінімальних стандартів проживання.

Вони розроблені з урахуванням критично важливих моментів та міжнародного досвіду. Також стандарти охоплюють базові норми функціонування МКП: від затвердження обласними військовими адміністраціями порядку поселення до облаштування МКП достатньою кількістю необхідних речей.

Потрібні прості, швидкі реальні дії, які будуть направлені на позитивні зміни. У першу чергу варто провести аналіз ситуації, визначити точну кількість громадян, які проживають в МКП з неналежними умовами. До того ж в Україні є міжнародні партнери, які готові допомагати.

Держава має створити рівні належні умови проживання, які відповідатимуть європейським стандартам в усіх «умовно безпечних» регіонах нашої країни, надати альтернативи для переміщення.

Варто додати, що першим органом влади, який таки відреагував на необхідність дотримання елементарних правил безпеки для ВПО було Міністерство охорони здоров'я України, яке у 2022 видало наказ для затвердження перших в

Україні мінімальних вимог для облаштування МКП. Ухвалення такого акту було терміновим.

Переконаний, наразі існує нагальна потреба в нормативному врегулюванні питань функціонування МКП: необхідно визначити період їхнього функціонування, бо деякі з них існують з 2014 року, з незмінним складом мешканців.

За даними опитувань і оцінок потреб ВПО, майже 40% не планують повертатися до своїх домівок, бо, як правило, їх вже немає, вони просто зруйновані. І люди вимушені, виходячи з розуміння цього, десь шукати нові умови, починати інколи з нуля своє нове життя.

Саме через ці виклики, мають бути затверджені Мінімальні стандарти управління та адміністрації МКП.

Необхідно змінити ситуацію, надавати людям гарантії і можливість відчутти перспективу, оскільки запит на визначеність серед внутрішньо переміщеного населення відчувається все більше.

Наші напрацювання надіслані Прем'єр-Міністру України та Мінреінтеграції. Переконаний, що затвердження мінімальних стандартів для МКП Урядом суттєво покращить умови проживання ВПО і дасть органам влади на місцях зрозумілий алгоритм дій (https://lb.ua/blog/dmytro_lubinets/557048_monitoringovi_viziti_mists.html). – 2023. – 25.05).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Ірина Черниш, голова SaveDnipro, співзасновниця SaveEcoBot

Чи дихатимемо ми колись чистим повітрям? Відповідає скандальна Постанова КМУ №272

Напевно, всім нам хочеться жити як у рекламі: серед гірських лісів, біля полонин із соковитою зеленню чи на узбережжі моря... І щоб світ був ідилічно прекрасний: повітря чисте, а на небі – жодної хмарки та лагідне сонечко... Проте українська реальність багато десятиліть інакша, особливо для жителів промислово навантажених районів. Жодних

«рекламних» картинок, переважно радянські заводи, із трубами, що цілодобово викидають у повітря тони коктейлю зі шкідливих для здоров'я речовин.

А що ми знаємо про ці викиди достеменно? На це питання в розвинених країнах відповідають моніторингові системи таких викидів. У нас же до сьогодні – лише звіти підприємств, які базуються на власних розрахунках забруднювачів. Тож встановлення обов'язкових систем безперервного контролю на джерела викидів промислових та енергетичних забруднювачів багато років вимагає українська громадськість.

На виконання змін до ЗУ «Про охорону атмосферного повітря» 28 березня 2023 року була ухвалена Постанова КМУ №272 «Про затвердження Порядку запровадження обов'язкових автоматизованих систем контролю викидів забруднюючих речовин», яка мала б регламентувати вимоги до встановлення та експлуатації так званого «моніторингу на трубі». Звучить добре, але насправді ця Постанова – це суцільна зрада громадських інтересів, яка підіграє промислового бізнесу! Доведемо це, розібравшись з тим, що насправді змінює цей нормативно-правовий акт.

Що Постанова змінює для бізнесу?

У поточній редакції, Постанова зобов'язує нові виробництва встановити автоматизовані системи контролю викидів забруднюючих речовин на технологічне устаткування, яке буде створено (відповідно до переліку-додатку Постанови) протягом 5 років після завершення/ скасування режиму воєнного стану.

Або, у разі виникнення виробничої необхідності, суб'єкти господарювання можуть встановлювати такі системи за власною ініціативою шляхом прийняття рішення про проведення таких вимірювань за визначеними ними речовинами та показниками.

Вимога щодо встановлення автоматизованих систем контролю для підприємств, що працюють, була виключена з Постанови у редакції, затвердженій Кабміном.

Що постанова змінює для держави?

З моменту початку дії Постанови, частково (у частині щодо виключно нових підприємств)

буде виконана вимога Директиви 2010/75/ЄС та Найкращих доступних технологій (НДТ) щодо безперервного моніторингу. Проте, положення Постанови будуть суперечити європейським вимогам щодо діючих підприємств, які отримуватимуть інтегрований довкіллевий дозвіл.

Тепер держава має частковий інструмент контролю коректності нарахування та сплати суб'єктами господарювання екологічних податків на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, проте лише для нових підприємств.

У разі інтеграції даних з встановлених постів виробничого контролю (автоматизованих систем) до цифрових інструментів Державної екологічної інспекції, держава матиме додатковий інструмент віддаленого контролю викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря та аварійних ситуацій на виробництвах.

Держава найближчі 5-6 років не матиме перелічених вище інструментів контролю.

Що постанова змінює для громадян?

Українці матимуть інструмент громадського контролю за новоствореними підприємствами та їхніми викидами в атмосферне повітря (їх відповідності дозволеним нормативам, понаднормовим та аварійним викидам), у разі публічного доступу до інформації з автоматизованих систем контролю викидів забруднюючих речовин.

Громадяни матимуть доказову базу щодо новостворених підприємств для реалізації їх права, передбаченого Орхуською Конвенцією, на захист порушених екологічних прав у суді.

Проте, поточна версія Постанови КМУ №272 повністю позбавила громадян можливості для громадського контролю за викидами в атмосферне повітря та на захист своїх екологічних прав у суді щодо вже працюючих підприємств, тобто всіх найбільших забруднювачів України. Й тут варто нагадати, що станом на листопад 2022 року в Україні зареєстровано 369 підприємств першої групи забруднювачів, кожен з яких має від декількох до десятків джерел викидів в атмосферне повітря!

Основна зрада Постанови КМУ №272 у тому, що відповідний виробничий контроль

(або ж по-простому «моніторинг на трубі») у безперервному форматі вкрай необхідний найперше діючим радянським виробничим потужностям, очисні системи яких максимально зношені, а інколи – взагалі відсутні. Контролювати викиди нових заводів, які будуть будуватися після закінчення повномасштабної війни, вже, за новими найкращими доступними технологіями, чого вимагає вступ до ЄС, безумовно важливо, але це не розв'яже проблему промислового забруднення в Україні та критичного впливу на громадське здоров'я від наявних заводів.

Тож попри будь-які альтернативні заяви, Постанова КМУ №272 – це зрада громадських інтересів. Як наслідок, Україна недоотримуватиме екологічні податки від головних забруднювачів атмосферного повітря – підприємств зі ще радянськими потужностями, нові підприємства будуть зобов'язані встановлювати системи «моніторингу на трубі» через невизначений проміжок часу, а громадяни – так і продовжуватимуть хворіти та вмирати від забрудненого повітря. Ні, ця Постанова абсолютно точно не перетворить наше довкілля на «рекламну картинку», тому скандальні правки мають бути скасовані (https://censor.net/ua/blogs/3420424/chi_dihatimemo_mikolis_chistim_povtryam_vdpovda_skandalna_postanova_kmu_272). – 2023. – 24.05).

Блог на сайті «Цензор.Нет»

Про автора: Валерій Пекар, громадський активіст, викладач, підприємець

Влада намагається взяти інтернет під контроль

Від початку 1990-х держава в росії та в Україні намагалася взяти інтернет під контроль.

В росії це вдалося. Результат на табло.

В Україні це не вдалося. Але вдасться найближчим часом, якщо ми з вами не зможемо це зупинити.

Тепер все по порядку. Війна створює великі загрози критичній інфраструктурі, через це держава визначила орган, який буде опікуватися

її захистом, – це Держспецзв'язку — і посилює його спроможність. Це дуже добре.

Але є одне але.

У законопроекті #8087 Держспецзв'язку наділяється великими правами щодо надання прямих обов'язкових до виконання розпоряджень щодо захисту державних інформаційних ресурсів, критичної інфраструктури тощо. Це добре.

Але є одне але.

Закон виписаний таким чином, що права ці розповсюджуються на всіх суб'єктів без винятку: перевірки з залученням СБУ та Кіберполіції (але без захисту прав тих, кого перевіряють), обов'язкові до виконання приписи (але без порядку оскарження), доступ до будь-якого обладнання фізичних та юридичних осіб (але без обмежень КПК), встановлення на мережах будь-якого обладнання тощо. Закон виписаний таким чином, що під його дію підпадають не лише державні інформаційні ресурси та критична інфраструктура, а будь-які системи, де зберігаються персональні дані чи конфіденційна інформація з обмеженим доступом недержавного характеру (у тому числі ваш телефон та ваш робочий і домашній комп'ютери підпадають під це визначення). Будь-який постачальник послуг, будь-який інтернет-провайдер, дата-центр, інтернет-магазин чи інтернет-сервіс мають бути готовими, що до них прийде Держспецзв'язку (разом із СБУ), отримає доступ до будь-якого обладнання, будь-якої інформації, встановить своє обладнання та видасть обов'язковий для виконання припис, право на оскарження якого законом не передбачене.

Такі надзвичайно широкі повноваження:

1) по-перше, створюють гігантські корупційні ризики для приватних осіб та бізнесу,

2) по-друге, створюють загрозу національній безпеці (один «крот» в системі означає доступ до всього, що є в країні),

3) по-третє, суперечать базовим принципам верховенства права (з яким у нас і так не все гаразд),

4) четверте, по суті, порушують Конституцію в частині базових прав і свобод,

5) п'яте, позбавляють громадян, підприємства, органи влади та місцевого самоврядування будь-яких механізмів захисту.

Це треба зупинити. Нескладно буде доопрацювати законопроект таким чином, щоб він стосувався лише державних інформаційних ресурсів та критичної інфраструктури. Так і було задумано на початку, але ми не дізнаємося, хто раніше добіг до тексту – корупціонери, російські шпигуни чи прихильники авторитаризму, а може, всі троє одночасно (https://censor.net/ua/blogs/3421487/vlada_namagatsya_vzyati_internet_pd_kontrol). – 2023. – 29.05).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Ярослав Романчук, науковий керівник Українського інституту економічного лідерства

Нова стратегія Національного банку України Фінансова фортеця чи регуляторна залізна завіса?

22 травня 2023р, Національний банк України презентував свою нову стратегію «Фінансова фортеця України» (<https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-natsionalnogo-banku-ukrayini>).

Слово «фортеця», звичайно зобов'язує. Стосовно монетарної політики, фортеця– це:

1) довгострокова стабільність цін (~2% річних протягом, як мінімум, 10 років);

2) валюта, що вільно конвертується в режимі ліберального поточного і фінансового рахунків;

3) відсутність спреду по відсотковим ставкам між країнами ЄС і в національній економіці;

4) відкрите, конкурентне поле фінансових послуг;

5) розвинутий ринок різноманітних фінансових інструментів та цінних паперів.

З точки зору Європейського центрального банку (критерії конвергенції зі стандартами зони євро) чітко прописані:

1) Цінова стабільність: стійка середньорічна інфляція, що не перевищує 1,5 відсоткових пункти в порівнянні з рівнем інфляції трьох кращих країн зони євро. За останні 20 років, цей показник складає ~2%;

2) Довгострокові відсоткові ставки: не більше двох відсоткових пунктів вище, в порівнянні зі ставками в трьох кращих країнах зони євро по цінній стабільності. В ХХІ столітті це ~5% річних;

3) Стабільність обмінного курсу: участь в європейському механізмі валютних курсів (ERM II) протягом, як мінімум, двох років без суттєвої напруги, особливо у вигляді девальвації відносно євро.

Четвертий критерій стосується фіскальної політики— стійкість державних фінансів. Дефіцит бюджету не повинен перевищувати 3% ВВП, а державний борг— 60% ВВП. Нацбанк не відповідає за виконання цих параметрів, але уряд разом з парламентом зобов'язані забезпечувати координацію монетарної і фіскальної політики. Тоді можна впевнено сказати що з точки зору монетарної політики, країна представляє собою фортецю. Україна— кандидат на вступ в Євросоюз. Для вступу в ЄС потрібно погодити законодавство по 35 розділам. Ось розділи законодавства, котрі безпосередньо стосуються Нацбанку:

Глава 17— економічна і монетарна політика;

Глава 9— фінансові послуги;

Глава 4— вільне переміщення капіталу;

Глава 3— право заснування та свобода надання послуг;

Глава 8— конкурентна політика;

Глава 29— митний союз.

Логічно припустити, що всі стратегічні документи України будуть орієнтовані на норми і стандарти Євросоюзу. Параметри макроекономічної стабільності— це не бюрократичні хотелкі чи політичні забаганки заможного Заходу. Це необхідні для всіх норми монетарної гігієни. Вони мають бути в незалежності від рівня достатку та розвитку, тому що саме в такому стані вони стимулюють економічне зростання. А без нього, бідні країни ніколи не стануть заможними. Розглянемо наскільки прийнята Стратегія відображає норми/стандарти ЄС і тих країн, котрі мають найкращі в світі показники в сфері монетарної політики.

В Україні прийнято презентувати стратегії не у вигляді докладного тексту на основі чіткої

аргументації, наукових висновків, валідної методології, висновків з економічної історії, із посиланнями на джерела... А у вигляді Power Point презентацій. «Фінансова фортеця України»— це 36 слайдів (якщо відняти два перших і два останніх слайди, це брендування самого Нацбанку). Можливо десь в глибинах Нацбанку є всеосяжний та докладний документ, на основі котрого зроблені ті слайди, але в загальному доступі його немає. Тож аналізуємо те що є.

Орієнтація на картинки, на презентацію, перформанс— це небажання забезпечити інклюзивність процесу зі сторони експертів, бізнесу та суспільства. А також орієнтація тільки на тих, хто сприймає наукову та складну інформацію у вигляді мультиків та картинок. Навіть сама назва стратегії— фінансова фортеця— це суміш стилів, що не прийнята в суворому світі монетарної політики та науки про гроші. Уявіть собі що центральний банк Швейцарії публікує свою стратегію монетарної політики під назвою «Альпійська твердиня», або ФРС США називає свій стратегічний документ «Американський бастион». Одна справа— слухати прекрасну пісню «Фортеця Бахмут», зовсім інше— коли слово «фортеця» з'являється на найважливішому економічному документі країни. Особливо в контексті новітньої монетарної теорії України останніх 20 років.

Згадаймо параметри «фінансової фортеці» України за період 2003-2022. В 2003-2012рр. середньорічна інфляція сягала 10.9%, в 2013-2022— 14%. Середньорічна інфляція в 12,4% за останні 20 років— це не фінансова фортеця, це прохідний двір. За цей період, Україна знаходиться на 13 місці в світі, в списку найнеблагополучніших країн світу по інфляції.

Нагадаю, що ключова, ключова функція будь-якого центрального банку— це забезпечення цінової стабільності. В Україні не сформувався запит на якісну монетарну політику. Змінюються президенти, прем'єри, депутати і голови НБУ, а монетарна політика лишається жертвою синдикату «Великі банки + Нацбанк + Уряд». Вони перетворюють інфляцію, девальвацію і жорсткі валютні та фінансові обмеження на

джерела свого збагачення— за рахунок усіх інших.

Другий параметр кредитно-грошової політики це вартість кредиту. Вона напряму пов'язана зі ставкою рефінансування Нацбанку. В період з 2003 по 2022, середньорічна ставка рефінансування Нацбанку склала 11,5%. Спред в 3-4 рази між Україною і центробанками світу, які задають тренд— це переконливе свідчення неякісної монетарної політики. У світовій економіці, вільних грошей— повно, але між Україною і світом зведена щільна монетарна «залізна завіса».

Зазначимо, що інфляція за 2003-2022 в Україні була вищою за ставку рефінансування, що є порушенням базового правила монетарної гігієни. В цей час, ставка рефінансування основних центробанків світу була на рівні ~1,5 – 2%, тому що інфляція також була приблизно на цьому ж рівні.

Екстраординарна монетарна політика, з якою експериментували ФРС, ЄЦБ, Банк Англії за останні 15 років, зруйнувала якісні стандарти грошового обігу. В Україні цивілізованої монетарної нормальності не було ніколи. Звідси— забороняючо висока ціна кредиту та нерозвинутість фінансового ринку в режимі жорсткого кредитного і валютного регулювання. Як наслідок— обмеження зростання економіки.

Третій параметр якості кредитно грошової політики— динаміка курсу національної валюти. Тут можливості Нацбанку обмежені, оскільки баланс попиту/пропозиції на гроші (національну та іноземною валюту) визначається не тільки і не стільки Нацбанком. Тому стабільність курсу національної валюти відносно \$-долара, €-євро, або кошику валют— лише частково відображає якість монетарної політики, тобто роботи Нацбанку. Тим не менш, вклад НБУ у валютне регулювання та забезпечення довіри до національної валюти— дійсно дуже великий.

В 2003р. середньорічний офіційний курс гривні до \$-долара становив 5,33грн, а в 2022 вже 32,34грн. За 20 років гривня девальвувала більше ніж в 6 разів. Це черговий показник низької якості монетарної політики. Жодна валюта із такими темпами девальвації не

може стати інструментом накопичення і збереження цінності. Її придатність в якості платіжного засобу також обмежена. Іншими словами, за ~30 років гривня стала джерелом додаткових регуляторних та транзакційних витрат, в першу чергу— для самих українців. Вона погіршила конкурентоспроможність українських виробників товарів та послуг, сприяла розширенню бідності і перешкоджала формуванню нової структури економіки.

Ось історія валютної стабільності інших країн Європи. Порівняймо обмінний курс в 2003 та 2022:

-польський злотий— 3,85 >> 4,06 за \$1 (девальвація в 5,5%);

-шведська крона— 8,7 >> 9,0 за \$1 (девальвація в 3,4%)

-євро— 1,06 >> 1,13 за \$1

-швейцарський франк— 1,38 >> 0,92 за \$1.

На фоні валют Польщі, Швеції, Швейцарії та зони євро, українська гривня це по суті, сміттєва валюта (junk money). Через те що вона не конвертується, нестабільна, та ще й функціонує в режимі жорстких валютних обмежень за поточним та фінансовим рахункам платіжного балансу.

Приймаючи до уваги всі ці факти, Україні дійсно потрібна принципово нова монетарна політика та глибоке перезавантаження режиму функціонування Нацбанку на фінансовому ринку в цілому. То що ж нам запропонував Нацбанк в своїй «фінансовій фортеці» в травні 2023?

На самому початку іде опис внутрішніх та зовнішніх факторів, котрі впливають на економіку України в цілому, та на виконання Нацбанком своїх цілей зокрема. Вельми уривчасто прописано зовнішній економічний контекст. В ньому не вказані такі важливі параметри, як посилення монетарної політики країнами G7/єврозони, підвищення попиту на юрисдикцію з відкритим фінансовим ринком, високі ризики для більш ніж 100 країн, котрі проводили неякісну (як в Україні) макроекономічну політику.

До сильних сторін країни, НБУ відніс зокрема «стійку банківську систему», «збереження високого рівня довіри і репутації

НБУ серед міжнародних партнерів», «можливість подальшого розвитку аналітичної експертизи НБУ». Сам себе не похвалиш – ніхто не похвалить. Навряд чи можна серйозно обговорювати стійкість банківської системи, в котрій приблизно кожен третій кредит проблемний/токсичний, а левова частка заробітку банків іде за рахунок операцій з державними цінними паперами. Особливо в контексті заборон і жорстких обмежень за поточним та фінансовому рахунках. Що характерно, НБУ не вказав на високий рівень довіри до себе зі сторони українського бізнесу та інвесторів. Причина відома. Такої довіри явно нема.

Серед слабких сторін НБУ зазначає:

-суттєвий політичний тиск і завищені очікування відносно функцій, не властивих НБУ;

-внутрішня забюрократизованість та низька корпоративна культура;

-низька фінансова грамотність серед користувачів фінансових послуг;

-слабкий розвиток ринку банківського кредитування і страхування;

-недорозвинутий фондовий ринок;

-незавершені структурні реформи в Україні, зокрема судова реформа;

-слабкий захист прав кредиторів;

-висока залежність держбюджету України від міжнародної фінансової допомоги.

З усіма цими характеристиками не можна не погодитись, але чому Нацбанк справедливо критикує Уряд і МінФін, але сам не вказує на якість монетарної політики хоча б впродовж останніх 20 років? Адже ми бачимо системні дефекти. Для того щоб рухатись вперед, їх необхідно визнати. Нажаль, НБУ цього не зробив. Натомість, він закріпив у новій «стратегії» високоризикований, багатофункціональний мандат. Основні цілі НБУ виглядають так:

- 1) Забезпечення цінової стабільності
- 2) Сприяння фінансовій стабільності
- 3) Сприяння дотримання стійких темпів економічного зростання.

У такому формулюванні основних цілей Нацбанку криється конфлікт. Класична функція

кожного центрального банку лише одна – цінова стабільність. Саме нею він і привносить найбільший вклад в економічне зростання та розвиток фінансових і товарних ринків. Це той мономандат, котрий десятиліттями забезпечував славу і популярність таким валютам як німецька марка, американський долар, британський фунт і швейцарський франк. Як тільки теоретики та ідеологи Держави загального інтервенціонізму розширили мандат центрального банку та нав'язали йому опіку над повною зайнятістю і економічними зростанням – почались проблеми із ціновою стабільністю. Якщо центральні банки розвинутих країн (G7) справляються косо-криво зі своєю полімандатністю, то у країнах що розвиваються вона стала справжньою бідною. Ми чітко бачимо це на прикладі Нацбанку України. Нажаль, ця теоретична помилка перейшла і у нову стратегію НБУ.

Нацбанк України представив свою «стратегічну ідею». Вона складається з бачення і місії.

Бачення: «Національний банк це сучасний, інноваційний, відкритий, незалежний центральний банк, здатний виконувати свій мандат у будь-яких умовах. Він є лідером розвитку фінансової екосистеми, турбується про користувачів фінансових послуг, інтегрується у європейську спільноту центральних банків, має довіру суспільства та міжнародних партнерів».

Місія НБУ: «Забезпечення цінової і фінансової стабільності, сприяння стійкому економічному зростанню для збільшення потенціалу України як на шляху до перемоги, так і під час повоєнного відновлення.»

Усі ці красиві, правильні слова написані так, наче Нацбанк приймає участь у конкурсі інституціональної краси. У ньому беруть участь також МінФін, ВРУ, МінЕкономіки та Офіс Президента. І от як на євробаченні, потрібна коротка візитівка у вигляді бачення/місії.

Давайте ще раз вголос задамо собі питання: «Навіщо нам потрібен Національний банк?» Був прекрасний своєю ціновою стабільністю час, коли центральних банків не існувало. Інфляції також не існувало. Тоді гроші були справжніми і кожен розумів що інфляція означає друк грошей. Саме так і називався цей

процес. Друк грошей призводив до зростання цін. Шляхом семантичної маніпуляції, поняття «інфляція» стало означати зростання цін, а початкове явище якимось загубилось у чехарді тлумачень. Та нехай... не будемо вимагати від Нацбанку історичної точності, але от зміст– обов'язково треба підкреслити. Дивимось на місію європейського центрального банку: «Головна ціль системи євро (ЄЦБ і національні центральні банки)– підтримка цінової стабільності».

Таким чином, для платників податків, для громадян країни Національний банк повинен виконувати одну центральну/ключову функцію– забезпечувати цінову стабільність. Це значить що річна інфляція має бути ~2%. Це дуже конкретна, однозначна, чітка ціль. Її не можна інтерпретувати чи тлумачити ніяк інакше. Показником якості роботи Нацбанку є інфляція.

Наприклад, яка місія у футбольного клубу «Барселона»? Бути чемпіоном іспанської ліги та виграти Лігу чемпіонів. Таку задачу ставлять власники клубу перед тренером. Звичайно, можна писати що команда повинна бути стильною, створювати багато гольових моментів, більше за суперників володіти м'ячем та мати краще співвідношення забитих і пропущених голів. Але головне– це перемога. Крапка.

Та сама логіка стосується і національного банку. Можна обіцяти людям бути сучасним, інноваційним і модним але головне– цінова стабільність. Крапка. Розмивання цієї мети в контексті якості монетарної політики України останніх 30 років– це консервація неблагополучних токсичних практик, якими Нацбанк годував економіку увесь цей час. Нажаль нова стратегія страждає багатослів'ям та не відрізняється конкретикою. Якщо старі стіни монетарної системи розфарбувати веселками і квіточками, та назвати фінансовою фортецею– напевно якісь естети можуть, звичайно, оцінити художній смак керівництва НБУ...

Але для ~40 мільйонів українців і ~2,5 мільйонів юридичних осіб і ФОПів потрібна цінова стабільність. Впевненості у тому що вона

з'явиться в найближчі роки в Україні, немає. Зміст стратегії НБУ підсилює цю впевненість.

Це на конкурсі інституціональної краси можна ласкати вушко «5 П» цінностями НБУ і додавати в список шосте П: Патріотизм Професійність Порядність Прозорість Партнерство і Підтримка. Можливо, такий монетарний семантичний водевіль відволікає керівництво країни і тих хто має слідкувати за станом економічної безпеки, від конкретних висновків на основні питання до НБУ:

-Коли в Україні нарешті буде цінова стабільність?

-Коли українці будуть радіти вільному переміщенню капіталу?

-Коли іноземні інвестори перестануть мати складнощі із виводом своїх законних грошей із України?

-Коли українці зможуть напряду користуватися послугами іноземних фінансових організацій, зокрема інвестиційних/пенсійних фондів?

-Коли вартість кредиту в Україні буде такою ж, як у цивілізованих, ринкових країнах?

-Коли українці зможуть інвестувати свої збереження на своєму національному фондовому ринку?

Чіткі та конкретні відповіді на ці 6 «КОЛИ?»– набагато важливіші для бізнесу і суспільства, аніж «6 П» від НБУ.

Національний банк визначає свою основну цілі так: цінова стабільність і курсова стійкість. І це в одному флаконі. Але це різні цілі. Досягнення однієї може входити в протиріччя з іншою. Курсова стійкість передбачає синхронізацію монетарної і фіскальної політики. Це уже не мандат національного банку, а побажання колегам із МінФіну і Кабінету Міністрів. Таке формулювання основної цілі послаблює монетарну політику країни в цілому. В стратегії, в описанні досягнення цілі 1) «Стабільна гривня» говориться про «рух до поступового ослаблення і зняття валютних обмежень, які були введені на початку війни, переходу до гнучкого курсоутворення і поверненню до монетарної політики таргетування інфляції». Очевидно, мова іде про курс гривні... але ж де опис, власне, поведінки Нацбанку стосовно

основних грошових агрегатів (M0, M1, грошова база, M2, та M3)?

Чи Нацбанк думає що збільшення грошової маси M2 в 2022 році на 21% при падінні ВВП більш ніж на 29%– це нормально? За період 01.01.2022 – 01.01.2023, об'єм готівки в обігу зріс на 73,3%, грошова база збільшилась на 66%, грошова маса (M2) на 74,2%, а широка грошова маса (M3) на 73,9%. В період 2020-2022 середньорічні темпи зміни ВВП склали мінус 9,8%.

За такого балансу кількості гривень, іноземної валюти і ВВП– забезпечити цінову стабільність неможливо. Хіба що вводити жорсткі цінові обмеження, тобто переходити у режим ручного, соціалістичного регулювання цін. За такого розкладу, неможливо зберегти курсову стабільність, хіба що жорстко обмежити зовнішні валютні потоки і вводити ручне управління курсом гривні. Саме так вчинив Нацбанк в 2022. Такий режим зберігається і в 2023. Він не вирішує економічні, інвестиційні, виробничі проблеми країни, а лише поглиблює їх.

В стратегії НБУ «Фінансова фортеця України» варто було б очікувати хоча б вказівки на розуміння природи інфляції і напруги на фінансовому валютному ринках. Хотілось би бачити як НБУ буде міняти режим регулювання грошової маси, які заходи будуть пропонувати для підвищення попиту на гривню і розширенню доступу капіталу в країну. Нажаль, нічого такого у «Фінансовій фортеці» немає. У НБУ є занепокоєння що в разі валютної лібералізації, мільярди гривень опиняться на валютному ринку і підірвуть курс. Тоді чому в стратегії немає відповіді на питання нащо Нацбанк стільки гривень в кинув грошовий обіг, причому навіть ще до війни? Без чітких відповідей на ці головні питання від «Фінансової фортеці» залишаться лише популістські «б П» і бажання “коли-небудь” зменшити інфляцію до рівня менше 15%.

Національний банк України представив документ-перформанс, а не науково обґрунтовану Стратегію глибокого переосмислення монетарної політики країни що воює. В ньому немає ані чесного,

об'єктивного аналізу власних провалів та помилок, ані розуміння того як їх виправляти в майбутньому. НБУ був і лишається в рамках прийнятої Стратегії органом, котрий гасить економічне зростання, тушить дух підприємництва та душить економічну свободу (https://censor.net/ua/blogs/3421345/nova_strategiya_natsionalnogo_banku_ukrainskogo_finansova_fortetsya_chi_regulyatorna_zalzna_zavsya). – 2023. – 29.05).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Павло Фролов, народний депутат України від фракції «Слуга народу»

Звільнення від ПДВ та мита імпорту складових для виробництва та ремонту безпілотних систем, День пам'яті та перемоги над нацизмом – 8 травня, санкції проти російських банків та проти Ірану, приєднання до Банку розвитку Ради Європи – детально про усі 18 законопроектів, ухвалених парламентом України 29 травня

1.Законом 9278, прийнятим в цілому, встановили День пам'яті та перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 років, який відзначатиметься щорічно 8 травня.

2.Постановою 9333 (усі постанови приймаються одразу в цілому) затвердили рішення РНБО про застосування до Ірану секторальних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) на 50 років щодо заборони торговельних операцій, польотів й перевезення на територію України, здійснення будь-яких інвестицій в Іран та передачі технологій, прав на об'єкти права інтелектуальної власності, а також зупинки транзиту ресурсів, використання платіжних засобів, запобігання виведенню капіталів резидентами Ірану.

3.Євроінтеграційним законопроектом 6004-д, прийнятим у першому читанні за основу, запропонували у відповідності із Директивою 2010/75/ЄС про промислові викиди визначити основні вимоги до інтегрованого довкілляного дозволу та реєстру таких дозволів, перелік видів

діяльності, які вимагають його отримання, процедури його видачі та підстави відмови у видачі, особливості моніторингу викидів та контролю суб'єктів господарювання, які отримали інтегрований довкільний дозвіл.

4.Законопроектом 8401, прийнятим у першому читанні за основу, запропонували з 01 липня 2023 року припинити дію прийнятих на період воєнного стану норм щодо можливості для ФОПів та юридичних осіб бути платниками єдиного податку у розмірі 2 % від суми доходу, а для платників єдиного податку I та II груп – взагалі не сплачувати єдиний податок, щодо зупинення проведення документальних перевірок, перебігу строків та незастосування штрафних санкцій за порушення податкового законодавства, в т.ч. за порушення порядку використання РРО.

5.Законом 9107-1, прийнятим в цілому, встановили заборону підсанкційній особі набувати/збільшувати істотну участь у банку, визначили підставою для застосування НБУ заходів впливу до банку, якщо до банку або власника істотної участі у ньому застосовані санкції (в т.ч. через позбавлення/обмеження права розпоряджатись активами), а також на час воєнного стану наділили НБУ повноваженнями приймати щодо підсанкційного банку (в т.ч. із підсанкційним власником істотної участі) рішення про відкликання банківської ліцензії та виведення з ринку системно важливого банку.

6.Постановою 9273 встановили, що через особливості організації вступної кампанії у 2023 році не присуджується Премія Верховної Ради найкращим учасникам зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання, здобутих на основі повної загальної середньої освіти, а відповідні 5 млн грн будуть перерозподілені на заходи з відсічі військової агресії рф проти України.

7.Законом 8032, прийнятим в цілому, встановили пенсії за особливі заслуги реабілітованим борцям за незалежність України у XX столітті (дисидентам) як надбавку до розміру пенсії, на яку має право особа згідно із законом, у розмірі 4200 гривень.

8.Законом 0206 прийняли Статут Банку розвитку Ради Європи для допомоги у вирішенні

соціальних проблем біженців та мігрантів, залучення коштів для відновлення зруйнованої рф інфраструктури, а також приєднались до Третього протоколу до Генеральної угоди про привілеї та імунітети Ради Європи із застереженнями щодо виконання арбітражів згідно національного законодавства (при цьому Україна приєднується до БРРС та підписується на капітал цього банку безоплатно зі сплатою лише щорічного внеску до Секретаріату Банку в сумі орієнтовно € 18 тис на рік).

9.Законом 0202, прийнятим в цілому, ратифікували Рамковий договір між Урядами України та Франції щодо фінансової підтримки проекту постачання рейок АТ «Укрзалізниця» (кредит в розмірі до 37,6 млн євро).

10-11. Законами 0199 та 0196, прийнятими в цілому, відповідно приєднали Україну до Мінаматської конвенції про ртуть та денонсували Угоду між Урядами України та Білорусі про гарантії прав громадян в галузі пенсійного забезпечення.

12.Постановою 9262 закликали парламенти держав-членів Міжпарламентської асамблеї православ'я рішуче засудити російську військову агресію проти України, негайно виключити рф зі цієї асамблеї, достроково припинити повноваження діючого Президента цієї асамблеї православ'я та представників держави-спонсора тероризму у керівних органах Асамблеї, розпочати роботу із внесення змін до Регламенту асамблеї щодо приведення у відповідність до сучасних реалій розвитку світового православ'я тощо.

13.Постановою 9331 схвалили Заяву Верховної Ради про необхідність жорсткого і безкомпромісного подолання проявів корупції в системі правосуддя, якою звернулись до РНБО щодо негайного розгляду питань фактів проявів корупції та інших порушень закону представниками судової гілки влади, а також відзначили нагальну потребу у продовженні судової реформи, зокрема, відновленні розгляду ВРП дисциплінарних скарг щодо суддів, розгляду можливості запровадження періодичної перевірки доброчесності суддів, удосконаленні правил добору та доступу до професії судді та перевірки всіх кандидатів

за критеріями професійної компетентності та добросовісності, завершенні оцінки відповідності займаній посаді всіх діючих суддів, встановленні гідних та належних умов оплати праці працівників апаратів судів.

14. Законом 8216, прийнятим в цілому, надали право призначати керівників комунальних закладів культури в населених пунктах з населенням до 5 тисяч жителів без обов'язкового проведення конкурсного добору за результатами співбесіди, скасували норму щодо проведення атестації в театрах, оптимізувати питання погодження на рівні центральної влади питання виключення закладів з базової мережі закладів культури, його реорганізацію чи ліквідацію.

15. Постановою 9143 погодили рішення Кабінету Міністрів про відпуск матеріальних цінностей, зокрема, 1,8 млн банок консервів м'ясних, 809 т олії, 21 тис т зерна, 6,5 тис т дизелю, 3 тис т масла моторного, 3,4 тис т бензину, 4,5 тис т пального для реактивних двигунів з незниженого запасу державного резерву для задоволення потреб ЗСУ.

16. Законопроектом 9015, прийнятим у першому читанні за основу, запропонували встановити, що страхування прямих інвестицій, в тому числі страхування інвестицій в Україні від ризиків, які можуть бути спричинені збройною агресією, бойовими діями та/або тероризмом, здійснюється виключно за умови спрямування таких інвестицій на створення об'єктів та інфраструктури, необхідної для розвитку переробної промисловості та експорту товарів (робіт, послуг) українського походження.

17-18. Законами 9275 та 9276, прийнятими в цілому, до припинення воєнного стану звільнили від ПДВ та ввізного мита операції з імпорту (у т.ч. переміщення/пересилання у міжнародних поштових та експрес-відправленнях) товарів та складових для потреб виробництва/ремонту безпілотних систем, крім товарів, що мають походження з країни-окупанта (https://censor.net/ua/blogs/3421423/zvilnennya_vid_pdv_ta_myta_importu_skladovyh_dlya_vyrobnytstva_ta_remontu_bezpilotnyh_system_den_pamyati). – 2023. – 29.05).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Галина Янченко, народна депутатка, заступниця голови Антикорупційного комітету ВРУ, заступниця голови фракції Слуга народу

Коли запрацює страхування інвестицій від ризиків війни?

Ця новина пройшла майже непоміченою, а даремно. Вчора Верховна Рада ухвалила законопроект про страхування інвестицій від воєнних ризиків (№9015), де я є співавтором.

Що передбачає законопроект і чому він такий важливий?

Фактично, страхування інвестицій від воєнних ризиків передбачатиме повне покриття збитків підприємцям, які збудують переробні або експортно-орієнтовні підприємства в Україні, у випадку, якщо їм зашкодить йбрнсн: влучить ракета, відбудуться військовій дії, окупація чи ще якась біда.

На сьогодні (і ще якийсь час після перемоги) загроза повторного вторгнення, як і загалом близькість агресивного сусіда може стримувати бізнес від інвестицій і створення робочих місць. Цей законопроект нівелюватиме такий ризик, адже ризик братиме на себе держава у вигляді українського експортно-кредитного агентства (ЕКА).

Ухвалення цього законопроекту дозволить нашій ЕКА, навіть при обмежених ресурсах, покривати ризики спільно з європейськими урядовими страховими агенціями по таких страховках, як KUKE з Польщі, Hermes з Німеччини чи UKEF з Великобританії. Іноземні страхові агенції готові відкрити таке надзвичайне страхування (фактично, страхувати форс-мажорні випадки), якщо Україна готова буде зробити крок зі свого боку.

Поки законопроект ухвалено в першому читанні, але з огляду на хорошу підтримку в залі, думаю, ухвалення в другому читанні і в цілому не затягнеться. Прикметно, до речі, що голосування за законопроект відбулось в перерві між кількома повітряними тривогами, що тільки підкреслює його важливість

(https://censor.net/ua/blogs/3421602/koli_zapratsyu_strahuvannya_nvestitsiy_vd_riziky_vyini). – 2023. – 30.05).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Павло Фролов, народний депутат України від фракції «Слуга народу»

Доповідь Уповноваженого з прав людини, зниження призовного віку до 25 років, закон про рекламу відповідно до вимог ЄС, крок до повернення доплат 30 тис+ військовим – детально про усі 15 законопроектів, прийнятих Верховною Радою 30 травня

1. Постановою 9190 взяли до відома щорічну доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2022 році та рекомендувати Кабінету Міністрів, іншим органам державної влади та органам місцевого самоврядування розглянути відповідні рекомендації та вжити заходів щодо належного забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина в Україні.

2. Законом 9281, прийнятим в цілому, зменшили граничний вік перебування на військовому обліку призовників з 27 до 25-річного віку, що дозволить збільшити мобілізаційний ресурс українського війська на 140 тис. захисників.

3. Визначили невідкладним та скоротили строк на реєстрацію альтернативних проєктів до законопроекту 9322, яким пропонується врахувати рекомендації Венеційської комісії щодо порядку конкурсного відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України, зокрема, установити, що Дорадча група експертів приймає рішення щонайменше 4 голосами її членів, з яких принаймні двох запропоновані міжнародними організаціями чи Венеційської комісії, а у разі однакової кількості голосів проводиться повторне голосування, під час якого голоси трьох членів Дорадчої групи експертів від міжнародників є вирішальними, а також визначити, що Верховному Суду як суду першої інстанції

підсудні справи щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів призначення суддів КСУ та передбачити, що кандидати, які отримали від Дорадчої групи експертів оцінку «не відповідає» за критерієм професійних якостей припиняють участь у конкурсі.

4. Визначили невідкладним та скоротили строк на реєстрацію альтернативних проєктів до законопроекту 9330, яким пропонується удосконалити законодавство про захист економічної конкуренції, порядок контролю за концентраціями суб'єктів господарювання та проведення перевірок суб'єктів господарювання, запровадити інститут врегулювання у справах (settlement), ввести новий порядок звільнення від відповідальності учасників антиконкурентних узгоджених дій – процедуру врегулювання справи із наданням більших повноважень АМКУ згідно Директиви №2019/1 щодо розкриття таких дій, припинення участі в них, надання доказів, які відсутні в АМКУ із встановленням випадків неможливості звільнення від відповідальності та процедури часткового звільнення – зменшення штрафу до 50, 30 та 20%.

5. Визначили невідкладним та скоротили строк на реєстрацію альтернативних проєктів до законопроекту 9332, яким пропонується особам, які належать до національних меншин України, мови яких є офіційними мовами Європейського Союзу, і які розпочали здобуття загальної середньої освіти до 1 вересня 2018 року, продовжити на 1 рік (до 1.09.2024) перехідний період здобуття такої освіти (на відповідних мовах меншин) з поступовим збільшенням кількості навчальних предметів, що вивчаються українською мовою.

6. Постановою 9264 утворили ТСК ВР з питань розслідування можливих фактів шахрайства та іншої незаконної діяльності у сфері фінансових послуг та ринків фінансових послуг з використанням інформаційних, електронних комунікаційних мереж у складі О.Куницький (Голова ТСК), М.Бужанський, О.Дануцу, В.Захарченко, К.Касай, М.Павлюк, О.Устенко – усі фракція СН, М.Скорик (заступник Голови ТСК) – група Платформа за життя та мир, А.Дмитрук – група Відновлення України, О.Сухов – група Довіра.

7. Постановою 9327 взяли до відома та направили до Офісу Генпрокурора звіт за 6 місяців діяльності ТСК ВР з питань розслідування можливих фактів порушень законодавства України посадовими особами Бюро економічної безпеки України, органів державної влади та інших державних органів, які здійснюють повноваження у сфері економічної безпеки, що могли призвести до зменшення надходжень до державного та місцевих бюджетів.

8. Законопроектом 9342, прийнятим у першому читанні за основу, запропонували виплачувати військовим додаткову винагороду від 30 до 100 тис грн щомісяця пропорційно часу виконання бойових (спеціальних) завдань в порядку, розмірах та на умовах, встановлених Урядом, строковикам та пораненим, які зараховані у розпорядження командира під час встановленою ВЛК тимчасової непридатності до служби, – по 6 тис грн, курсантам – 2350 грн на місяць, а також надавати 40 днів відпустки для протягом воєнного стану (30 днів щорічної та 10 за сімейними).

9. Законопроектом 9261, прийнятим у першому читанні за основу, запропонували у період воєнного стану конкурсний порядок призначення особи на посаду керівника служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя, його заступника, дисциплінарного інспектора ВРП, віднесши посади дисциплінарних інспекторів ВРП до категорії «Б» посад державної служби, а також уточнити вимоги для можливості бути призначеним на цю посаду: стаж роботи на посаді судді не менше 7 років або на посаді прокурора – не менше 10 років, або досвід професійної діяльності адвоката зі здійсненням представництва в суді – не менше 10 років, або сукупний стаж (досвід) вищенаведеної роботи – не менше 10 років.

10. Законопроектом 9147, прийнятим у першому читанні за основу, запропонували нову редакцію закону про подолання туберкульозу в Україні, яким пропонується перейти від політики протидії туберкульозу до його подолання, уточнити повноваження МОЗ у сфері подолання туберкульозу,

визначити та закріпити статус регіональних фтизіопульмонологічних центрів як єдиного регіонального комунального закладу охорони здоров'я, що надає медичні послуги з діагностики та лікування туберкульозу за програмою медичних гарантій, та посилити соціальний захист працівників цих центрів, визначити механізм забезпечення ліками, зобов'язати надавачів первинної медичної допомоги постійно виявляти пацієнтів, які входять до групи ризику та проводити їм щорічне обстеження, визначити трирівневу систему мікробіологічних лабораторій з діагностики туберкульозу тощо.

11. Євроінтеграційним законопроектом 5344-д, прийнятим у першому читанні за основу, запропонували замінити застосування санкції за невиконання нормативу працевлаштування осіб з інвалідністю обов'язком сплати цільового внеску (у меншому розмірі порівняно із розміром санкцій, але сплатою усіма категоріями роботодавців як приватного, так і публічного сектору), визначення “особи з інвалідністю” привести до стандартів Конвенції ООН “Про права осіб з інвалідністю”, спрямовувати кошти державного цільового фонду соціального захисту осіб з інвалідністю також на навчання та організацію особами з інвалідністю підприємницької діяльності, а також активно залучати осіб з інвалідністю та організації, що їх представляють, до ухвалення рішень щодо відповідних державних стратегій і програм.

12-13. Постановами 9285 та 9286 на період дії воєнного стану в Україні + 30 днів уповноважили начальників населених пунктів у Краматорському та Покровському районах Донецької області, а також начальників Гірської, Попаснянської та Северодонецької міських військових адміністрацій Северодонецького району Луганської області здійснювати повноваження місцевих рад, їх виконавчих комітетів та сільських/селищних/міських голів на відповідних територіях.

14. Євроінтеграційним законом 9206, прийнятим в цілому, привели глосарій закону про рекламу у відповідність до директиви ЄС та закону про медіа, встановили чіткі критерії

для ідентифікації реклами, яка потрапляє під юрисдикцію України, заборонили будь-яку рекламу резидентів країни-агресора та дискримінаційні твердження/зображення в рекламі, запровадили саморегулювання та співрегулювання у сфері реклами через механізми прийняття кодексів (правил) створення та розповсюдження реклами, удосконалили регулювання соціальної реклами, збільшили до 20% квоту реклами в лінійних та аудіовізуальних медіа у часових проміжках з 6.00 до 18.00 та з 18.00 до 24.00, спростили правила переривання рекламою трансляції фільмів, програм новин та програм для дітей (не частіше одного разу кожні 30 хвилин), встановили обов'язковість маркування реклами, а також заборону спаму у рекламі на платформах спільного доступу.

15. Законом 8250, прийнятим в цілому, змінили структуру органів приватизації, скасувавши статус юр.особи регіональних відділень (представництв) Фонду державного майна України та уповноважили не Уряд, а безпосередньо Голову Фонду держмайна призначати на посаду та звільняти з посади своїх заступників (https://censor.net/ua/blogs/3421628/dopovid_upovnovajenogo_z_prav_lyudyny_znyzennya_pryzovnogo_viku_do_25_rokiv_zakon_pro_reklamu_vidpovidno). – 2023. – 30.05).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Микола Турик, помічник-консультант народного депутата України

Екологічна шкода як військовий злочин – чи можна покарати росію за екоцид?

Втрати серед військових та цивільних, знищені житлові будинки, школи та дитячі садочки, пошкоджені об'єкти критичної інфраструктури – це ті наслідки російської агресії, які ми, на жаль, бачимо щодня.

Проте, країна-агресор, завдає непоправної шкоди ще одній мовчазній жертві цієї війни – навколишньому природному середовищу.

Спалені ліси, забруднені та отруєні важкими металами ріки, озера та ґрунти, тисячі вбитих

тварин та знищених рослин, заміновані та окуповані території природно-заповідного фонду – це результат невинуватої російської агресії, від якої страждає українська природа.

Деградація навколишнього середовища та руйнування в результаті війни не тільки завдає шкоди самій природі, але й загострює питання втрати продовольства та води, знищуючи засоби до існування людей.

Таким чином, шкода навколишньому середовищу загрожує не тільки добробуту, здоров'ю та виживанню місцевого населення, але й підвищує його вразливість протягом десятиліть.

Згідно з офіційними даними, в Україні з початку повномасштабної війни виявлено понад 2000 випадків шкоди довкіллю. Це тільки ті злочини, які вдалось зафіксувати на підконтрольних та деокупованих територіях.

За інформацією Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, існує ще одна надзвичайно складна проблема, яку потрібно вирішувати – відходи руйнації, яких, за останніми підрахунками, вже утворилось близько 12 млн тон.

Фіксацією цих злочинів проти природи за українським законодавством займається Державна екологічна інспекція та комісії, створені при військових адміністраціях. Саме ефективна робота цих органів, буде ключовою у притягненні до відповідальності країну-агресора.

Які механізми можуть бути використані у притягненні рф до відповідальності?

На жаль, в світі не існує інституції для судового переслідування військових злочинів проти довкілля, тому для цієї мети були створені спеціальні міжнародні механізми.

Таким механізмом може стати спеціальний трибунал та комісія по репараціям за заподіяну шкоду довкіллю, як у випадку війни Іраку проти Кувейту (тоді іракською армією були підірвані нафтові свердловини, які палали 8 місяців поспіль).

До прикладу, Міжнародний кримінальний суд (МКС) визнає шкоду навколишньому природному середовищу військовим злочином (Стаття 8 Римського статуту, де йдеться про

«навмисне здійснення нападу, усвідомлюючи, що такий напад завдасть широкомасштабної, довготривалої та серйозної шкоди природному середовищу, яке буде явно надмірним по відношенню до конкретної та прямої загальної очікуваної військової переваги» є військовим злочином).

Також, у Кримінальному кодексі України є положення, які стосуються злочинів проти довкілля. Стаття 441 ККУ визначає «екоцид» як масове знищення флори чи фауни, отруєння атмосфери чи водних ресурсів та інші дії, які спричинили або можуть спричинити екологічну катастрофу.

Саме по 441 статті ККУ мають реєструватись кримінальні провадження, які згодом стануть підґрунтям для судового переслідування рф.

Наразі невідомо, який саме механізм буде застосовано до росії в контексті притягнення до відповідальності за злочини проти довкілля.

Також варто пам'ятати, що повна картина по заподіяній шкоді довкіллю буде зрозумілою лише після перемоги, коли будуть звільнені окуповані території України і туди зможуть зайти спеціалісти для оцінки завданих збитків.

Посилення світової уваги до злочинів проти довкілля.

Важливість захисту природного середовища під час і після збройних конфліктів все більше визнається на світовій арені.

Попередні міжнародні гуманітарні правила надавали навколишньому середовищу обмежений захист у контексті міжнародних збройних конфліктів. Тому експерти Комісії міжнародного права почали розробку нових механізмів по захисту природи під час та після закінчення збройного конфлікту/війни.

Результатом цієї багаторічної праці став документ, який був ухвалений Генеральною Асамблеєю ООН у грудні 2022 року, а саме 27 правових принципів захисту навколишнього середовища у зв'язку зі збройними конфліктами (PERAC – Principles of the environment in relation to armed conflicts).

Принципи PERAC відображають ряд важливих моментів. Наприклад, вони закликають уряди та міжнародні організації співпрацювати у проведенні «постконфліктної»

оцінки та усунення шкоди навколишньому середовищу, включно з тими, де залишки війни ставлять під загрозу здоров'я населення та мають глибокий довгостроковий вплив на безпеку та засоби до існування людей.

Нові принципи є більш розширеними та охоплюють такі важливі теми, як права корінних народів, використання природних ресурсів, корпоративна поведінка в зонах конфлікту та наслідки війни в морських районах. Вони роблять це шляхом об'єднання елементів законодавства про навколишнє середовище, прав людини та безпеки, а також існуючої практики держав і міжнародних організацій.

Під час тривалого процесу узгодження фінального тексту документу між державами виникла розбіжність щодо того, що вони повинні включати. США, Франція та Великобританія наполегливо заперечували проти всього, що могло б перешкодити їм використовувати ядерну зброю як оборонну стратегію. Китай чинив опір спробам застосувати принципи до неміжнародних збройних конфліктів.

Без перебільшення можна стверджувати, що війна в Україні вплинула на процес та швидкість ухвалення принципів PERAC Генеральною Асамблеєю ООН – забруднення ґрунтів, водних об'єктів, знищення рослинного і тваринного світу та наслідки знищення промислових підприємств, підштовхнули світ до пошуку нових шляхів вирішення питання збереження та відновлення довкілля під час та після війни.

Серед 27 принципів є такі, на яких варто сконцентрувати особливу увагу в рамках роботи по створенню реальних механізмів для отримання відшкодування за заподіяні злочини проти природи.

До прикладу, дев'ятий принцип PERAC вказує на те, що «міжнародно-протиправне діяння держави щодо збройного конфлікту, яке завдає шкоди навколишньому середовищу, тягне за собою міжнародну відповідальність держави, яка зобов'язана повністю відшкодувати таку шкоду, включаючи шкоду навколишньому середовищу».

Тобто, саме дев'ятий принцип може бути ключовим для України в майбутньому шляху до покарання рф.

Нові принципи PERAC не є юридично обов'язковими для держав, але є надія, що вони будуть імplementовані через національне законодавство та міжнародні договори (до прикладу – Женевської конвенції) та застосовані саме у переслідуванні росії за злочини проти довкілля України.

Росія завдала збитків українському довкіллю щонайменше на 51 млрд доларів, – Р. Стрілець

Фіксація злочинів проти довкілля, спричинених війною.

Варто розглянути можливість створення окремого реєстру завданої шкоди довкіллю, на кшталт реєстру пошкодженого та знищеного майна внаслідок війни.

Такий реєстр має адмініструватись на основі зібраних уповноваженим органом (Держекоінспекцією) доказів з перекладом на офіційні мови ООН (окрім мови країни-агресора – росії), а дані мають постійно передаватись до Міжнародного кримінального суду в якості доказової бази, яка допоможе обрахувати збитки та наслідки для навколишнього природного середовища від російської агресії.

Влітку 2022 року Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України створило ресурс «ЕкоЗагроза», корисний ресурс по фіксації та моніторингу стану довкілля. правопорушень проти довкілля.

Авторизувавшись через «Дію», громадяни можуть завантажувати інформацію про злочини проти довкілля на території України.

Але є одне «але». Інформація, яка там міститься, стосується не тільки воєнних злочинів. Вона може стосуватись, до прикладу, забруднення водойми скидами підприємства, неналежним поводженням з відходами або несанкціонованого вирубування дерев.

Реєстр воєнних злочинів проти довкілля має бути окремим об'єктом доказової бази у процесі притягнення росії до відповідальності.

Тобто, злочини проти довкілля, які стали наслідком війни, не можуть бути тотожними адміністративним правопорушенням, вчиненими українським фізичними або юридичними особами на території України.

Це принципово різні кейси, які не варто поєднувати одним ресурсом.

Що може зробити український парламент?

В процес привернення уваги до злочинів проти довкілля має активніше втручатись Верховна Рада України.

Маючи такий інструменти як Постанови про звернення до парламентів світу та міжнародних організацій, парламент може звернутись з проханням засудити дії росії щодо знищення української екосистеми.

І такий механізм вже був застосований, коли Верховна Рада України звернулася до ООН, інституцій Європейського Союзу, Організації з безпеки і співробітництва в Європі, Міжнародного агентства з атомної енергії та парламентів і урядів його держав-членів щодо засудження акту ядерного тероризму на Запорізькій АЕС.

Також не варто забувати про утворені з числа діючих народних депутатів України групи міжпарламентських зв'язків з аналогічними групами парламентів держав світу.

Завдяки діяльності таких міжпарламентських груп та окремих депутатів, на міжнародному рівні може просуватись питання про визнання заподіяної шкоди українському довкіллю внаслідок російської агресії та подальшого притягнення до відповідальності за такого роду злочини.

Перспективи.

Вторгнення росії в Україну зробило особливо помітним те, наскільки сильно страждає екологія від збройних конфліктів.

Як і більшість наслідків війни, екологічна шкода триває набагато довше самого збройного конфлікту. Наприклад, токсичні залишки вибухових речовин можуть призвести до забруднення води та ґрунту, наслідки від якого, відчуватимуться десятиліттями.

Безпека та засоби до існування людей залежать від чистого та здорового довкілля. Тому вкрай важливо захищати екосистеми під час збройних конфліктів, а також у мирний час. Не говорячи про те, що цих конфліктів потрібно уникати.

Вірогідно, що саме принципи по захисту навколишнього середовища у зв'язку зі збройними конфліктами, ухвалені Генеральною Асамблеєю ООН, стануть тим дієвим

міжнародним механізмом, завдяки якому вдасться покарати росію за шкоду українському довкіллю як складовій світової екосистеми.

Звичайно, для того щоб сповна використати існуючі правові механізми для притягнення росії до відповідальності за злочини проти довкілля, варто докласти значних зусиль. Мова йде про дипломатичні зусилля вищого політичного керівництва держави, які вже успішно впроваджуються на прикладі санкційних списків та обміну полоненими, так і послідовна та кропітка робота правоохоронців та екологічних інспекторів по коректному підрахунку заподіяної шкоди довкіллю.

P.S. Свідченням початку притягнення росії до відповідальності за злочини проти довкілля була зустріч керівника Офісу президента України Андрія Єрмака з виконавчою директоркою Програми ООН із питань довкілля (UNEP) Інгер Андерсен у Києві в березні цього року.

Безумовно, винесення питання шкоди українському довкіллю на такий рівень, дасть поштовх до поглиблення співпраці над створенням спеціального механізму для переслідування рф за екологічні військові злочини (https://lb.ua/blog/mykola_turyk/558050_ekologichna_shkoda_yak_viyskoviy.html). -2023. – 31.05).

Блог на сайті «ZAXID.NET»

Про автора: Марія Левко, начальниця прес-служби ЛОТЦК та СП

Діяльність ТЦК та СП здійснюється у правовому полі

Періодично в інформаційному просторі з'являються різноманітні вкиди, що мають на меті ввести в оману громадян України, або ж протидіяти процесам залучення українців до Сил оборони, зокрема шляхом дискредитації територіальних центрів комплектування.

Згідно з Положенням про територіальні центри комплектування та соціальної підтримки, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 23.02.2022

№ 154 (далі – Положення), територіальні центри комплектування та соціальної підтримки є органами військового управління, що забезпечують виконання законодавства з питань військового обов'язку і військової служби, мобілізаційної підготовки та мобілізації.

Довідково. Відповідно до пункту 8 статті 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» (зі змінами, відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 27, ст.385, введено в дію Постановою ВР № 2233-ХІІ від 25.03.92, ВВР, 1992, № 27, ст.386) положення про територіальні центри комплектування та соціальної підтримки затверджується Кабінетом Міністрів України.

Відповідно до пункту 7 Положення територіальні центри комплектування та соціальної підтримки Автономної Республіки Крим, областей, м. Києва та Севастополя є юридичними особами публічного права, мають самостійний баланс, реєстраційні рахунки в органах Казначейства.

Районні територіальні центри комплектування та соціальної підтримки є відокремленими підрозділами відповідних територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки Автономної Республіки Крим, областей, м. Києва та Севастополя.

З метою забезпечення виконання завдань та визначених функцій районних територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки у їх складі утворюються структурні підрозділи (відділи, відділення, групи, служби), які провадять діяльність відповідно до положення про структурний підрозділ районного територіального центру комплектування та соціальної підтримки, що затверджується керівником районного територіального центру комплектування та соціальної підтримки.

Положення про районні територіальні центри комплектування та соціальної підтримки затверджуються керівниками відповідних територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки Автономної Республіки Крим, областей, м. Києва та Севастополя.

Територіальний центр комплектування та соціальної підтримки має печатку із

зображенням Державного Герба України і своїм найменуванням».

Зі свого боку поняття відокремлених територіальних підрозділів врегульовано ст. 95 Цивільного Кодексу:

1. Філією є відокремлений підрозділ юридичної особи, що розташований поза її місцезнаходженням та здійснює всі або частину її функцій.

2. Представництвом є відокремлений підрозділ юридичної особи, що розташований поза її місцезнаходженням та здійснює представництво і захист інтересів юридичної особи.

3. Філії та представництва не є юридичними особами. Вони наділяються майном юридичної особи, що їх створила, і діють на підставі затвердженого нею положення.

Відповідно до наказу Міністерства оборони України від 30.12.2016 № 744 «Про організацію та ведення претензійно позовної роботи, самопредставництва, представництва інтересів Міністерства оборони України, Збройних Сил України у судах та інших державних органах, виконання судових рішень» районні територіальні центри комплектування та соціальної підтримки здійснюють представництво у суді на основі довіреності відповідних районних територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки (https://zaxid.net/mist_cherez_privvu_shho_take_pidtrimane_prozhivannya_dlya_doroslih_z_invalidnistyu_n1564138). – 2023. – 30.05).

Блог на сайті «Судово-юридична газета»

Про автора: Олена Беляневич, доктор юридичних наук, професор, м. Київ, Олег Подцерковний, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, м. Одеса

Чи залишатиметься Україна дружньою до арбітражу юрисдикцією?

Проарбітрабельність національної правової системи є необхідною передумовою

інвестиційної привабливості економіки, але судова практика щодо визнання та виконання арбітражних рішень може звести нанівець усю прогресивність процесуальних положень та декларовані арбітражні принципи.

Проарбітрабельність національної правової системи є необхідною передумовою інвестиційної привабливості економіки, але судова практика щодо визнання та виконання арбітражних рішень може звести нанівець усю прогресивність процесуальних положень та декларовані арбітражні принципи.

Рух назустріч арбітражу

Міжнародний комерційний арбітражний суд в Україні можна визнати одним із небагатьох успішних юрисдикційних інститутів, створених в незалежній Україні. Підтвердило це авторитетне видання The Global Arbitration Review (GAR) включенням МКАС при ТПП України у Білий список арбітражних інституцій, «які варті уваги» в Східній Європі. Але заснування та розвиток МКАС при ТПП України становить лише частину інституціоналізації арбітражу.

Не менш знаковою є втрата державним судочинством незалежної України монополії на юрисдикційну діяльність (якщо не рахувати квазісудові відомчі арбітражі та МКАС в Москві), що відповідає цивілізаційним тенденціям розвитку громадянського суспільства. Суб'єкти господарювання отримали необмежений доступ до міжнародних комерційних арбітражів, включаючи іноземні, серед яких найбільш популярними стали Лондонський суд міжнародного арбітражу, Міжнародний арбітражний суд Міжнародної торгової палати ICC, Арбітражний інститут Торгової палати Стокгольма SCC, арбітражі GAFTA, FOSFA та деякі інші.

В результаті проведених у 2017 році реформ процесуального законодавства позиції міжнародного комерційного арбітражу в Україні додатково посилилися завдяки централізації інстанційної юрисдикції щодо приведення до виконання та оспорювання рішень міжнародних комерційних арбітражів (Київський апеляційний суд), закріпленню принципу проарбітрабельності при подоланні

будь-яких сумнівів у дійсності арбітражної угоди, нарешті, запровадженню процедур судового сприяння арбітражному розгляду.

Причин підтримки арбітражу в юрисдикціях провідних країн світу декілька. Вони є цілком прагматичними. По-перше, проарбітрабельність, тобто сприятливий режим арбітражних розглядів та виконання арбітражних рішень, безпосередньо впливає на інвестиційний та комерційний клімат в країні, адже він формує юрисдикційну інфраструктуру спрощеного та приватного розгляду спорів підприємців. Арбітраж є своєрідним відображенням юрисдикційного компромісу між інтересами резидента та нерезидента, чого національна судова система по природі не може, оскільки наближена до однієї сторони – резидента у зовнішньоекономічному контракті. Арбітраж усуває розбіжність національних юрисдикційних уподобань сторін цього контракту на користь третього незалежного елемента – сформованого сторонами арбітражного органу. Це дозволяє вдихнути життя в зовнішньоекономічний контракт, якого він був би позбавлений, якби сторони не були упевнені в можливості вирішити вірогідний спір та примусово виконати контракт.

Друга причина є специфічною, позаяк торкається України та інших країн, де довіра до судової влади у силу об'єктивних ризиків затягування, неоднаковості та багатоінстанційності розгляду справ у державних судах та деяких інших стала невід'ємною частиною свідомості резидентів і нерезидентів, з чим не можна не рахуватися. Не випадково в Україні час від часу виникають проєкти про введення у склад Верховного суду іноземних суддів, створення якихось окремих інвестиційних судів чи судів, що працюють за англійським правом, а, наприклад, в приватизаційних угодах прямо дозволено робити арбітражні застереження відповідно до Закону України «Про приватизацію державного та комунального майна». При цьому ідеї запровадження альтернативних арбітражів в Україні були відкинуті, оскільки не можуть створити більшу конкуренцію в міжнародному комерційному арбітражі, ніж вона є сьогодні,

завдяки праву сторін комерційного контракту обрати будь-який зі світових арбітражів чи навіть створити арбітраж Ad hoc. Загалом ці тенденції чітко демонструють загальне усвідомлення запиту іноземних партнерів України на встановлення альтернативних до державних судів форм вирішення спорів, що гарантуватиме інтеграцію національного бізнесу у світове економічне середовище та усунення ризиків державного судочинства.

Але всі ці наміри не можуть створити дієвий інструмент взаємодії бізнесу та іноземних контрагентів, якщо в Україні не виконуватимуться чи не визнаватимуться рішення міжнародного комерційного арбітражу.

Разом із тим, залишається відкритим питання, чи є закріплені в Україні процесуальні приписи достатніми для забезпечення в Україні сталого функціонування правової системи України як дружньої для арбітражу? Судова практика останніх кількох років починає викликати великі сумніви щодо цього і має сприйматися як тривожний дзвіночок національному правопорядку загалом.

Судовий погляд на арбітраж – нова хвиля коливань

Попри кілька років проарбітрабельності національної правової системи, яку демонстрували суди після прийняття нових Господарського та Цивільного процесуального кодексів, останні два роки знаменуються рішеннями ВС, які щонайменше дезорієнтують арбітражну практику.

Йдеться про судові рішення, які складно інтерпретувати інакше, ніж упередженим ставленням держави до арбітражу. Прикладом може бути рішення Великої палати ВС від 8 травня 2018 року у справі № 761/605/17-ц, в якому нікчемність арбітражної угоди була обґрунтована тим, що вона «не містить підписів сторін під текстом, викладеним російською мовою, яка згідно з умовами договору має перевагу над англійською редакцією цього договору, що підписана сторонами».

Похитнула проарбітрабельність національної правової системи, як видається, постанова Об'єднаної палати КГС ВС від 17.12.2021 року у справі № 910/9841/20.

В цьому рішенні санкціоновано розгляд господарським судом спору про визнання недійсною арбітражної угоди (застереження), навіть якщо це є єдиною позовною вимогою. Цим рішенням КГС ВС фактично спростував положення ст. 5 Закону «Про міжнародний комерційний арбітраж», яка визначає, що з питань, що регулюються цим Законом, ніяке судове втручання не повинно мати місця, крім як у випадках, коли воно передбачене в цьому Законі. У свою чергу це Закон не передбачає випадків, коли б суд міг розглядати питання дійсності арбітражного застереження в межах самостійного позову про визнання недійсним арбітражного застереження. Таким чином виникла можливість зриву арбітражу з використанням господарського судочинства. Для прикладу, у цій саме справі спір сторін щодо юрисдикції розглядався 8 місяців в суді першої та апеляційної інстанції, а арбітражний розгляд унеможлилювався.

У справі № 824/241/2018 Верховний суд не обмежився констатацією цілком достатнього для відмови у виконанні рішення Стокгольмського арбітражу факту порушення публічного порядку посиланням на те, що «фактичним набувачем виплат, вимог та доходів в результаті примусового виконання на території України Арбітражного рішення від 25 липня 2016 року буде АТ «Газпромбанк», юридична особа Російської Федерації». Суд визнав обставини приватизації такими, що унеможливають виконання арбітражного рішення. Зокрема, було зазначено, що «[с]тягнення боргу і нарахованого штрафу відповідно до арбітражного рішення має загрозу зупинки ПАТ «Одеський припортовий завод», примусового звернення стягнення на його майно та його банкрутства, що унеможливить або принаймні істотно ускладнить реалізацію економічних цілей приватизації, а саме залучення інвестиційних ресурсів для забезпечення структурної перебудови і стабілізації економіки України». Це одразу викликало запитання щодо можливості створення виконавчою владою штучних перешкод на шляху виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу в Україні.

Традиційним залишається формалізм у судових рішеннях при кваліфікації неточності арбітражного застереження. Наприклад, в одних випадках Верховний Суд тлумачить неточність у визначенні арбітражної інституції на користь дійсності арбітражної угоди, крім випадків «відсутності в арбітражній угоді вказівки на місце проведення арбітражу чи будь-яких інших положень, які б дозволяли встановити дійсні наміри сторін щодо обрання певної арбітражної установи чи регламенту, за яким має здійснюватися арбітражний розгляд» (див., наприклад: постанову ВП ВС від 28 серпня 2018 року у справі № 906/493/16). А в інших випадках заперечує таку дійсність навіть у разі наявності вказівки на місце арбітражу в зовнішньоекономічному контракті (див., наприклад: постанову КГС ВС Верховного Суду від 12.05.2021 у справі № 911/1110/20 де зазначено, що «посилання в контракті на Арбітражний суд міста Києва недостатньо для того, щоб зробити висновок, що цей спір підлягає вирішенню саме МКАС при ТПП»). І це при тому, що діє принцип тлумачення арбітражної угоди у разі сумнівів на користь її дійсності, чинності та виконаності (ст. 22 ГПК, ст. 21 ЦПК), а з урахуванням єдиного національного міжнародного арбітражу МКАС при ТПП України у багатьох випадках розумний підхід цілком міг би усувати неясність у цьому питанні.

Водночас ці приклади негативного судової оцінки арбітражних рішень в силу вузькості відповідних підстав не здаються такою мірою руйнівними для проарбітражного спрямування української юрисдикції, як розширювальне тлумачення судами категорії «порушення публічного порядку» під час скасування чи невизнання арбітражних рішень, що набирає обертів останні роки. Як тут не звернути увагу, що через шпарини «порушення публічного порядку» усі тоталітарні та нецивілізовані країни намагаються обмежити дію арбітражних рішень.

Слід зауважити, що найбільш принципове проарбітрабельне розуміння категорії «порушення публічного порядку» продемонстрував ВС у 2018 році у

справі № 761/46285/16-ц, коли визнав, що «[а]рбітражне рішення не суперечить публічному порядку України, її незалежності, цілісності, самостійності та недоторканості, конституційним правам, свободам, гарантіям, оскільки це рішення ухвалено виключно стосовно боржника як окремої юридичної особи та самостійного учасника господарського обороту, і поширює свою дію тільки на боржника».

Судом був зроблений ще один не менш проарбітрабельний висновок про те, що статтею 12 Закону України «Про міжнародне приватне право» визначено, що норма права іноземної держави не застосовується у випадках, якщо її застосування призводить до наслідків, явно не сумісних з основами правопорядку (публічним порядком) України. У таких випадках застосовується право, яке має найбільш тісний зв'язок з правовідносинами, а якщо таке право визначити або застосувати неможливо, застосовується право України. У разі якщо суд розглядає спірні правовідносини на підставі домовленості сторін, публічний порядок цієї держави безпосередньо не зачіпається».

По суті у цих рішеннях ВС констатував потребу кваліфікації факту порушення публічного порядку лише випадками, коли рішенням арбітражу прямо порушуються основи правопорядку країни.

Проте у подальшому позиція ВС щодо обсягу та критеріїв визначення публічного порядку почала неухильно розширюватися і розхитувати, по суті, межі розуміння цієї категорії та проарбітрабельність української юрисдикції.

Зокрема, у рішенні ВС від 15 листопада 2018 року у справі № 796/102/2018 попри абсолютно зрозумілу відмову у виконанні рішення арбітражу у зв'язку із публічною політикою протидії країні-агресору, стягнення на користь підприємства якого є неприйнятним, ВС пішов набагато далі конкретизації цього аспекту публічного порядку, застосували розширювальне тлумачення останнього. Зокрема, було зазначено, що «застереження про порушення публічного порядку як підстава для відмови у визнанні та наданні дозволу на примусове виконання іноземного арбітражного

рішення є своєрідним механізмом, який закріплює пріоритет державних інтересів над приватними, охороняє публічний порядок держави від будь-яких негативних впливів на нього». «Правова концепція публічного порядку існує для того, щоб захистити державу від іноземних арбітражних рішень, які порушують діючі в державі фундаментальні принципи справедливості і правосуддя. Ці положення покликані встановити правовий бар'єр на шляху рішень, ухвалених всупереч кардинальним процесуальним і матеріально-правовим принципам, на яких тримається публічний порядок». Привертають увагу зазначені «принципи справедливості та правосуддя», а також «кардинальні процесуальні і матеріально-правові принципи», які через категорію публічного порядку набули значення підстав оспорювання арбітражних рішень.

Рішення ВС від 21 жовтня 2022 року у справі № 824/309/21 (ТОВ «ОЛФА» проти АТ «Олайнфарм»), в якому колегія судів, взявши за основу та розвинувши подібну широту категорії публічного порядку, «перегорнуло» сторінку в сучасній історії проарбітражного ставлення судової системи до міжнародного комерційного арбітражу в Україні, але, сподіваємось, неостаточно.

В цьому рішенні у справі № 824/309/21 КІС ВС, скасовуючи рішення МКАС при ТПП України у справі про стягнення збитків, не лише безпрецедентно заглибився в обставини арбітражної справи, порядок оцінки доказів у справі, значення претензійного порядку, додержання строків арбітражної процедури, але й відкрив нові обрії загальної інтерпретації публічного порядку. Зокрема, до порушення публічного порядку було віднесено не лише порушення «основних засад цивільного права», «законних інтересів осіб», але й принципів судового процесу.

Подібні тенденції судової практики не можуть не викликати уваги юридичної громадськості, позаяк здатні зруйнувати на імідж України як дотичної до загальносвітових стандартів арбітражу. Зупинимось далі на цьому детальніше.

Щодо ототожнення арбітражних процедур із судовим процесом.

Якщо позиція, сформульована ВС у справі № 824/309/21, стане орієнтиром для подальшої практики, арбітражний процес прирівнюватиметься до судового процесу із можливістю оцінки дій арбітражу на предмет невідповідності судовим процедурам.

Із твердження ВС про те, що «публічний порядок України може бути порушено рішенням МКАС при ТПП України, під час постановлення якого істотно та очевидно порушено право на судовий захист», інший висновок зробити складно. Уся змістовна частина постанови ВС у справі № 824/309/21 пронизана ототожненням арбітражної процедури із судовим процесом. Між іншим зазначається, що арбітражний суд «порушив фундаментальні принципи судочинства, а саме принципи диспозитивності та змагальності судового процесу. Порушення цих принципів є підставою стверджувати, що такий арбітражний процес не відповідав критеріям справедливого судового процесу, що є безумовно підтвердженням порушення таким судовим процесом та його результатами публічного порядку України». Водночас необхідність захисту публічного порядку доволі часто використовується боржником як лазівка від визнання та приведення до виконання рішення арбітражу відповідно Нью-Йоркській конвенції 1958 р., і питання полягатиме лише в тому, як сприйматимуть такий підхід державні суди та чи не будуть інтерпретувати його розширювально.

Але ж арбітраж не є різновидом судочинства, як це представлено у рішенні ВС, а способом альтернативного вирішення спорів, що має на меті позбутися складності та формалізму судового процесу. Втручання в дискрецію арбітражу робити самостійні висновки щодо оцінки доказів є фундаментальним втручанням в право сторін обирати арбітраж як альтернативний спосіб позасудового вирішення спорів.

За логікою розширеного тлумачення Верховним Судом процесуальних порушень, міжнародні арбітражні інституції повинні додержуватися цивільного чи господарського

процесуального кодексів України при прийнятті рішень, що, звичайно, є помилкою.

По-перше, не кожне порушення норм ЦПК або ГПК України можна вважати порушенням принципу змагальності. Правовий досвід інших держав є доволі різноманітним. Наприклад, за ЦПК Республіки Польща суддя на власний розсуд визначає імперативність або диспозитивність подання відзиву на позов, про що відповідач повідомляється з отриманням позовної заяви і доданих до неї документів. При цьому строк подачі відзиву не може бути меншим, ніж два тижні. Якщо ж сторона надала відзив після спливу строку, встановленого судом, останній повертає такий відзив. Але ж ми не можемо сприймати таку особливість як порушення засад процесуальної справедливості лише тому, що вона невідома національному процесуальному порядку? Вочевидь, ні, так само, як і процесуальні правила національного судочинства не можна вважати стандартом та «вищою матерією» порівняно із процесуальним законодавством інших країн. Для уникнення таких проблем в розвинених країнах оцінку арбітражного рішення на предмет наявності процесуальних порушень виводиться на рівень «явного нехтування процедурами», що завадили досягти результату арбітражу.

По-друге, арбітраж створений для спрощеного розгляду справ саме тому, що сторони бажають уникнути складних судових розглядів. Це за своєю природою наділяє арбітраж спрощеним набором повноважень. В основі таких повноважень – надання сторонам можливості представити арбітражу свою позицію по суті спору, а не «гратися» в судові процедури в арбітражі. Саме тому Нью-Йоркська конвенція про визнання та приведення до виконання іноземних арбітражних рішень 1958 року окремо виділила порушення, що пов'язані із нехтуванням принципів арбітражних процедур (неповідомлення сторін, відсутність арбітражного застереження), а додержання публічного порядку виведене в окрему підставу для відмови у визнанні та приведення до виконання арбітражного рішення. Цим виокремленням Конвенція прямо застерігає країни-учасниці від розширювального

тлумачення процесуальних порушень, крім прямо визначених угодою сторін.

В Федеральному кодексі США стосовно арбітражу (Title 9 Ch 1 § 10) деталізовано порушення публічного порядку. Зокрема, підставою оспорювання чи невизнання арбітражного рішення вважаються випадки «якщо була очевидна упередженість або корумпованість арбітрів або будь-кого з них»; «якщо арбітри були винними в неналежній поведінці у відмові відкласти слухання за наявності достатньої причини або у відмові заслухати докази, що стосуються та мають значення для суперечки» та деякі інші явні порушення справедливої процедури.

Отже, коли йдеться про публічний порядок, необхідно встановити існування ризику суспільній політиці на суспільному рівні, що загрожує самому існуванню держави, основоположним правам і свободам громадян. Ці наслідки мають наставати для правопорядку в результаті виконання рішення арбітражу. Адже інакше суд, оцінюючи порядок дослідження арбітражем доказів, їх співвідношення, належності тощо підмінятиме собою арбітражний розгляд, перетворюватиме арбітраж на нульову інстанцію судового розгляду, що є неприпустимим.

Нью-Йоркська конвенція 1958 року не випадково виділяє найбільш загрозливі процедурні порушення як підстави оскарження арбітражного рішення окремо від підстави порушення публічного порядку. Тому державні суди не повинні нав'язувати арбітражу процесуальні засади розгляду справ, крім тих, що чітко визначені світовим співтовариством в Нью-Йоркській конвенції та в Типовому законі ЮНСІТРАЛ про міжнародний торговий арбітраж (1985 р.) як фундаментальні процедури арбітражу.

Більш того, формування арбітражної процедури може зовсім не передбачати додержання усіх тих принципів, які характерні для судового розгляду. Нью-Йоркська Конвенція 1958 року при формулюванні підстав оспорювання арбітражного рішення говорить про порушення правил, на які погодилися сторони. Якщо це правила інституційного

арбітражу, то йдеться суто про відповідний регламент, а не додаткові процесуальні вимоги, якими може керуватися державний суд у власній діяльності.

На відміну від державного судочинства (ст. 89 ЦПК) арбітраж не повинен мотивувати відхилення або врахування кожного доказу (групи доказів). Адже така вимога не передбачена в Законі «Про міжнародний комерційний арбітраж. Немає її ані в Нью-Йоркській Конвенції 1958 року, ані в Регламенті МКАС.

Простоту арбітражу зрозуміли американські юристи понад 100 років тому: «арбітр не зобов'язаний обґрунтовувати власні висновки» (Sapp v. Barenfeld (1949) 34 Cal.2d 515, 212 P.2d 233). «Суть арбітражу полягає в його свободі від формальності звичайної судової процедури» (Canuso v. Philadelphia, 326 Pa. 302, 307 [192 A. 133]). «Слухання може мати характер неформальної конференції, а не судового розгляду». (Dana v. Dana, 260 Mass. 460, 464 [157 NE 623]). Саме призначення міжнародного арбітражу, який ґрунтується на транскордонному співробітництві підприємців, орієнтованих на різні процесуальні правопорядки, вказує на те, що розуміння процедур арбітражу не може ототожнюватися із судочинством окремої держави (<https://sud.ua/uk/news/blog/272012-chi-zalishatimetsyaukrayina-druzhnoyu-do-arbitrazhu-yurisdiktsiyeyu>). – 2023. – 01.06).

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Дмитро Разумков, український державний діяч, політик.

Чому владі не варто «гратися» з пенсіями українців під час війни?

Складне питання, яке турбує сьогодні багатьох.

Скажу одразу – вважаю, що пенсійна система в Україні дійсно потребує доопрацювання. Рівень мінімалки в 2093 грн жахливий і принизливий. А середня пенсія на рівні 5,2 тисяч грн навіть з урахуванням всіх індексацій не може гарантувати гідне життя.

Чому так сталося?

Першопричиною є недолуге, часто корупційне управління з боку багатьох політиків і урядовців за весь час незалежності, а також радянський спадок, за якого пенсія ніяк не співвідносилась із отримуваною раніше зарплатою. Свою ложку дьогтю додало повномасштабне вторгнення, що підірвало економіку.

Перейти до накопичувальної пенсійної системи в Україні намагалися не один раз в різні роки. Остання спроба була буквально перед початком повномасштабного вторгнення: «монобільшість» зареєструвала законопроект N2683. Ще тоді, у відносно спокійні часи, його розкритикували в Пенсійному Фонді та експертному середовищі. На його впровадження мали б піти мільярди, яких вже тоді не було в бюджеті, а економіка хиталась від нестабільності.

Минув рік, країна опинилась у великій війні. Керівництво «монобільшості» реєструє майже ідентичний законопроект під іншим номером – N9212, яким знову пропонується створити накопичувальну систему.

Ідея звучить привабливо: гроші, які людина заробила власною працею за період активної трудової роботи, повернуться їй з роками. Принцип простий – заробляв багато, отримуєш і відповідну пенсію.

Але чи насправді це так?

Якщо коротко, то автори законопроекту пропонують запровадити з 1 січня 2024 року обов'язкову участь українців у системі накопичувального пенсійного забезпечення для всіх категорій працюючих осіб віком до 55 років. При цьому роботодавці сплачуватимуть на накопичувальні рахунки працівників 1% у 2024, 1,5% – у 2025, 2% – у 2026 і подальших роках від розміру їх заробітної плати.

Держава обіцяє внести аналогічну суму на рахунки працівників з держбюджету, подвоївши відрахування (але сума має бути не більше за 3%). Розмір ЄСВ не зміниться, а кожен громадянин може за бажанням відкладати у пенсійний фонд більше грошей. Також передбачається створення державного фонду для зберігання пенсій, а згодом кожен

громадянин зможе відкладати частину доходу у будь-який інший недержавний фонд чи банк.

Чому цей законопроект не має бути ухвалений.

По-перше, ідея впровадження накопичувальної системи потребує врахування вагомих ризиків. Її впровадження потребує належних розрахунків та відповідної економічної ситуації в державі.

Як зазначає Головне науково-експертне управління Парламенту, наприклад, у Польщі ще в лютому 2014 року введені державою обмеження на форми інвестування в пенсійні фонди стали збитковими. Це спонукало Уряд переводити громадян на солідарну систему. Схожа ситуація відбулася і в Чехії. У 2016 році там ухвалили рішення про ліквідацію другого рівня накопичувальної системи, який так і не продемонстрував ефективності. З аналогічними викликами зіштовхнулися урядовці і з країн Балтії, де також почали повертатися до солідарного підходу.

По-друге, в Україні досі йде велика війна. Навіть найоптимістичніші прогнози експертів не можуть врахувати всіх ризиків, які може заподіяти ворог найближчим часом. Це глобальний виклик, він підвішує українську економіку на гачок. Всі ті показники, закладені у законопроекті, далекі від реальності.

У цьому контексті «монобільшості» і Уряду варто сфокусуватися на тих кроках, які б зміцнювали економіку, стимулювали би розвиток звільнених територій, де вже відносно безпечно. Команда «Розумної політики» з початку вторгнення регулярно пропонує ідеї, реєструє законопроекти, що покращать життя мільйонів людей і посилять державу. Наприклад, про надання пільгових кредитів для підприємців чи презумпцію невинуватості для бізнесу, але всі вони ігноруються владою.

Запропонований же законопроект N9212 також несе в собі додаткове навантаження на підприємців: їм доведеться сплачувати обов'язкові внески у накопичувальні пенсійні фонди. Тягарем ця ідея стане і для Державного бюджету. За інформацію від Міністерства фінансів, тільки у 2024 році на впровадження накопичувальної системи додаткові видатки

складатимуть 45,6 млрд грн. Ще частина грошей має піти на створення уповноваженого пенсійного фонду, а також забезпечення його діяльності.

Третій пункт є прямим наслідком другого – надвисока інфляція. Лише офіційно за минулий рік вона склала майже 27%. Незважаючи на досить оптимістичні прогнози керівника НБУ щодо її сповільнення (у рамках 15% на 2023 рік), це достатньо високий показник, який, на жаль, в теперішніх непрогнозованих умовах може зрости.

Тобто де-факто гроші людей, які вони відкладають сьогодні, можуть вже за кілька років ще більше знецінитися. До цього варто додати велику трудову еміграцію, а також значну кількість громадян, які втратили роботу в Україні і вимушено працюють за кордоном. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (UNHCR), статус тимчасового захисту у країнах Європи станом на початок 2023 року отримали близько 4,9 млн українських біженців.

І четвертий пункт, який варто згадати – нестабільність, непрогнозованість державних і недержавних пенсійних фондів в Україні.

Неприємний досвід СРСР, коли в один момент мільйони людей замість виплат отримали папірці, ще в пам'яті багатьох українців. І, як вже описано вище, небезпідставно. У запропонованій редакції не пропрацьовано всі аспекти діяльності Уповноваженого пенсійного фонду, а також не передбачена можливість створення субфондів. Законопроект навпаки, створює можливості для виникнення привелійованої когорти приватних пенсійних фондів, які монополізують право на заощадження українців.

Враховуючі всі ці негативні та об'єктивно недопрацьовані фактори, ухвалювати законопроект N9212 зараз немає ніякого сенсу. Більше того, він несе значні ризики для мільйонів українців та надвисоке навантаження на державний кошторис, особливо у найближчі роки.

Депутатам з монобільшості і Уряду варто не змінювати пенсійну систему під час війни, а сфокусуватися на стабілізації економіки,

її розвитку, відновленні, модернізації. Пенсійне питання потребує зважених рішень, а не поспішних популістських кроків (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/razumkov/646dd4bd87fd9/>). – 2023. – 24.05).

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Володимир В'ятрович, історик, народний депутат України

Європейський вибір України і здоров'я наших дітей чи брудні гроші тютюнових лобістів: Що переважить?

Днями Верховна Рада розглядатиме в другому читанні євроінтеграційний законопроект 9206, який має привести українське законодавство про рекламу у відповідність із європейським.

Серед інших важливих змін законопроект містить норми, які не дозволять рекламувати куріння, особливо серед дітей та підлітків. Реклама цигарок і куріння в Україні давно заборонена. Однак на практиці в магазинах і кіосках покупці стикаються з яскравими викладками цигарок. Дослідження свідчать, що майже 2/3 дітей віком від 13 до 15 років піддаються рекламному впливу цих викладок, їхній ризик почати курити через це зростає на 64%.

Саме тому ми разом з колегами-депутатами з різних фракцій внесли до законопроекту поправку N174, яка нарешті забороняє рекламу тютюнових виробів у вигляді викладки в місцях торгівлі, а профільний комітет парламенту її підтримав.

Ми бачимо, яку брудну кампанію розгорнули тютюнові лобісти, щоб провалити цю поправку в парламенті і далі безкарно присаджувати дітей на цигарки, створюючи смертельну загрозу їхньому здоров'ю.

Ця кампанія, яка включає обробку депутатів і урядовців та замовні публікації в меді, базується на суцільній брехні і маніпуляціях. Наводять узяті зі стелі фейкові цифри буцімто страшні збитки для бізнесу від заборони викладки, яку тютюнові лобісти чомусь називають «забороною продажу». Дописалися

до того, що депутати, мовляв, хочуть зробити «як у росії».

Тютюнові лобісти хочуть поставити на підтвердження у парламенті поправку N174. Тоді, щоб її провалити, достатньо, щоб вона не набрала 226 голосів.

У чому ж полягає правда і чому парламент зобов'язаний підтримати цю поправку?

По-перше, це виконання міжнародних зобов'язань України. Відповідно до ратифікованих Україною Керівних принципів реалізації статті 13 Рамкової конвенції ВООЗ із боротьби проти тютюну «Зображення тютюнових виробів у місцях продажу саме собою є рекламою та стимулюванням продажу. Молоді люди особливо вразливі для стимулюючого впливу зображення виробів».

«Сторонам слід запровадити повну заборону на будь-яке зображення та видимість тютюнових виробів у пунктах продажу, включаючи постійні підприємства роздрібної торгівлі та вуличних продавців. Дозволяється лише текстуальний перелік виробів та цін на них без будь-яких стимулюючих продаж елементів».

По-друге, жодних заборон на продаж поправка не встановлює, і всі, хто легально торгував цигарками, торгуватимуть і надалі, лише без рекламних викладок.

По-третє, викладка цигарок заборонена у Канаді, Великій Британії, Сінгапурі, Нідерландах, Фінляндія, Норвегія, Хорватія, Ірландії, Вірменії, Словенії, Новій Зеландії, Австралії і багатьох інших державах.

По-четверте, відповідно до всеукраїнського опитування КМІС (травень 2022 року) понад 80% українців підтримують заборону викладки.

Тож вибір гранично ясний. Кожен, хто винесе в сесійний зал питання про підтвердження поправки N174 або не натисне кнопку за її підтвердження засвідчить, що він заради брудних грошей тютюнової індустрії готовий перекреслити міжнародні зобов'язання України, прагнення більшості виборців і майбутнє наших дітей.

Не сумніваюся, що, якщо таке голосування відбудеться, його поіменні результати будуть максимально широко донесені до українського суспільства (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/viatrovych/647448091f861/>). – 2023. – 29.05).

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ
№ 10 (252) 2023**

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів
Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»

Редактори:
А. Берегельська, Я. Маленко

Комп'ютерне верстання:
Н. Крапіва

Підп. до друку 13.06.2023
Формат 60x90/8. Обл.-вид. арк. 5,48.
Наклад 21 пр.
Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3
siaz2014@ukr.net